

Tartu Ülikool
Haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskus

Vene õppekeelega koolide valmisolek eestikeelsele gümnaasiumiõppele üleminekuks

*„Vene laps venekeelse üldhariduskooli eestikeelses õppes”
Projekti raames 2009. aastal õpetajate ja 11. klasside õpilaste hulgas läbiviidud
standardiseeritud küsitluse analüüsi tulemused*

Uurimuse tellija: Haridus- ja Teadusministeerium

Aruande koostajad: Anu Masso, PhD, Tartu Ülikool
Katrín Kello, MA, Tartu Ülikool

Tartu 2010

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
METOODIKA	4
I. ÕPETAJATE KÜSITLUSE TULEMUSED	8
1. VÕÕRKEELTE OSKUS JA KASUTAMINE	8
1.1. Võõrkeelte oskus.....	8
1.2. Võõrkeelte kasutamine.....	9
2. HOIAKUD HARIDUSMUUTUSTE SUHTES.....	10
3. EESTIKEELNE AINEÕPETUS	17
3.1. Meetodid ja materjalid	18
3.2. Koostöö teiste õpetajatega.....	21
3.3. Täienduskoolitus.....	23
3.4. Rahulolu ja hoiakud.....	25
3.5. Eestikeelse aineõpetuse korraldamise viisid.....	29
4. MEEDIA JA SIDUSUS	34
4.1. Meedia jälgimine	34
4.2. Erinevate institutsioonide usaldamine.....	36
II. ÕPILASTE KÜSITLUSE TULEMUSED	38
1. VÕÕRKEELTE OSKUS JA KASUTAMINE	38
1.1. Võõrkeelte oskus.....	38
1.2. Võõrkeelte kasutamine.....	39
1.3. Erinevate keelte tähtsus	41
1.4. Eesti keele oskuse piisavus	42
2. HOIAKUD HARIDUSMUUTUSTE SUHTES.....	44
3. EESTIKEELNE AINEÕPETUS	48
3.1. Meetodid ja materjalid	48
3.2. Rahulolu ja hoiakud.....	52
3.3. Tulevik ja korraldus.....	59
4. MEEDIA JA SIDUSUS	62
4.1. Meedia jälgimine	62
4.2. Erinevate institutsioonide usaldamine.....	63
4.3. Tulevikuplaanid	65
KOKKUVÕTE	67
LISA 1. ÕPETAJATE KÜSITLUSE VENEKEELNE ANKEET	74
LISA 2. ÕPILASTE KÜSITLUSE ANKEET.....	90
LISA 3. VALIMITE ISELOOMUSTUS TAUSTATUNNUSTE LÕIKES	106
LISA 4. ÕPETAJATE VASTUSED KÜSIMUSELE „MILLIST TOETUST TE OOTATE RIIGILT SEOSSES ÜLEMINEKUGA EESTIKEELSELE GÜMNAASIUMIÕPPELE?“.....	108

SISSEJUHATUS

Eesti riik ja haridussüsteem on viimastel kümnenditel teinud läbi mitmeid kardinaalseid muutusi. Enam kui eesti õppekeelega koolid, on muutustest haaratud olnud Eesti vene õppekeelega koolid: transformatsioonide tasandeid on viimaste puhul olnud rohkem. Nii näiteks on paljud Eestis elavad venelased seisnud vastamisi vajadusega omandada eesti keel, aga ka väljakutsega (taas)mõtestada enda identiteet muutunud riigipiiride tingimustes. Õpetajatel on tulnud kohaneda üleminekuga totalitaarsest koolisüsteemist avatud ja demokraatlikule mudelile.

Üheks suuremaks muudatuseks on olnud ka üleminek eestikeelsele aineõppele, mis gümnaasiumiastmel on kohustuslik alates 2007. aastast. Käesolev aruanne keskendubki vastavate valmisolekute uurimisele. Aruandes analüüsitakse 2009. aasta kevadel Eesti vene õppekeelega gümnaasiumite õpetajate ja 11. klasside õpilaste seas läbi viidud ulatusliku, haridusmuutuste alaseid hoiakuid ja valmisolekuid käsitleva ning haridusmuutuste edasist kavandamist toetama suunatud küsitluse tulemusi. Käesoleva uuringu eripäraks on võimalus võrrelda õpilaste hoiakuid ja valmisolekuid pedagoogide omadega. Õpetajate küsitluse näol on ühtlasi tegemist esimese formaliseeritud ja statistiliselt esindusliku küsitlusega, mis keskendub just *vene* õppekeelega koolide õpetajatele Eestis.

Käesoleva analüüsi näol on tegemist Haridus- ja Teadusministeeriumi tellitud nelja-aastase uurimisprojekti „Vene laps venekeelse üldhariduskooli eestikeelses õppes” (2008-2011) raamesse kuuluva uuringuga. Tartu Ülikooli haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskuse poolt läbi viidava projekti üldine eesmärk on Eesti vene õppekeelega koolide eestikeelsele gümnaasiumiõppele üleminekul seotud sihtrühmade hoiakute ja arusaamade kaardistamine. Projekti esimesel, 2008. aastal viidi läbi fookusgrupi intervjuud Eesti vene õppekeelega gümnaasiumite pedagoogide, koolijuhtide ja õpilaste hulgas ning ankeetküsitlus abiturientide ja koolijuhtide seas. Nende materjalide analüüs oli suurel määral aluseks käesolevas aruandes käsitletavatele küsitlustele (nt fookusgrupi-intervjuudes ilmnunud hoiakute leviku ja üldistatavuse täpsem uurimine).

Käesolev aruanne koosneb kolmest suuremast osast. Esimene osa annab ülevaate andmete kogumisel kasutatud meetoditest ning järelduste aluseks olevate valimite eripäradest. Järgnevad kaks analüüsi osa keskenduvad eraldi õpetajate ja õpilaste küsitluste tulemuste analüüsimisele järgmiste, osaliselt kattuvate temavaldkondade lõikes: võõrkeelte oskus ja kasutamine, eestikeelses aineõpetuses kasutatud tööviisid, rahulolu eestikeelse aineõpetuse toimimisega, meetmed eestikeelse aineõpetuse toetamiseks, hoiakud hariduses toimunud muutuste suhtes, meedia jälgimine jm sotsiaalse sidususe allikad.

Uuringu läbiviijad on tänulikud mitmetele isikutele ja institutsioonidele, kes aitasid uuringute planeerimisel ja läbiviimisel: eestikeelsele õppele üleminekut toetavate seire- ja nõustamiskeskuste liikmetele ning koolides anketeerimist koordineerinud kontaktisikutele. Suurima tänu võlgname aga vene õppekeelega koolide õpetajatele ja 11. klasside õpilastele uuringus osalemise eest.

METOODIKA

Aruanne põhineb Eesti vene õppekeelega koolides 2009. aasta kevadel läbi viidud formaliseeritud küsitluse tulemustel. Uuring hõlmas kahte küsitletavate gruppi: 11. klasside õpilased ja gümnaasiumis õpetavad aineõpetajad. Ankeetküsitluse kui kasutatud meetodi eeliseks oli võimalus selgitada käesoleva projekti raames eelnevalt kvalitatiivselt uuritud hoiakute arvulist esindatust ehk üldist meelestatust vene õppekeelega koolide eestikeelsele gümnaasiumiõppele ülemineku suhtes.

Uuringute üldkogumiks oli 46 vene õppekeelega munitsipaalgümnaasiumi (v.a täiskasvanute gümnaasiumid), kus õpetas 1303 õpetajat ning mille 11. klassides õppis 2008. a kevadel 1920 õpilast¹. Võimalikult suure statistilise esinduslikkuse tagamiseks sooviti uuringuga hõlmata suuremat osa vene õppekeelega gümnaasiumis õpetavast pedagoogilisest personalist ja 11. klasside õpilastest. Eesmärgiks oli viia samades koolides, kus ankeetidele vastasid õpilased, läbi ka õpetajate anketeerimine. Uuringu reaalne valim hõlmas õpetajate osas 40² kooli ja õpilaste osas 38 kooli³. Moodustunud valim on territoriaalselt esinduslik, st sisaldab Tallinna, Ida-Virumaa ja muu Eesti koole (nt Tartu, Pärnu, Rakvere, Valga).

Õpetajate valim

Õpetajate küsitlus oli planeeritud populatsiooniuuringuna, st ankeedid paluti täita kõigil valitud koolide gümnaasiumiastme õpetajatel. Valimist jäeti välja vene keelt, muud võõrkeelt (v.a eesti keel) või üksnes mõnda valikainet õpetavad õpetajad. Põhjuseks oli asjaolu, et esimene grupp ehk võõrkeelte õpetajad pole kuigi tõenäolised eestikeelse aineõpetuse läbiviijad, teise grupi korral oli tegemist väikese arvu väga erinevaid aineid õpetavate õpetajatega, kelle analüüs eraldi grupina poleks olnud statistiliselt usaldusväärne.

Õpetajate küsitluse planeeritud valimiks oli 912 õpetajat kokku 46-st koolist (üldpopulatsiooni suuruseks oli 1303 ehk kõik Eesti venekeelsete gümnaasiumite õpetajad). Uuringu reaalne valim ehk tagastatud ankeetide arv oli 683 õpetajat kokku 40-st koolist. Uuringu tulemuste usaldusväärse kasuks räägib ligi 75%-line vastamismäär, st ülejäänud sihtgrupist jätsid mitmetel põhjustel ankeedile vastamata ja/või selle tagastamata (sagedasemaks põhjuseks oli koolide koordinaatorite sõnul õpetaja haigestumine ja ajapuudus/unustamine).

¹ Kahe ankeetküsitluse valimi moodustamisel olid aluseks Eesti Hariduse Infosüsteemi andmed 2008. aasta detsembri seisuga; andmete kogumine oli toimunud 2008. a kevadel.

² Uuringute ettevalmistamise ning koolidega ühenduse võtmise käigus otsustati uuringu valimist välja jätta 6 kooli. Ühel koolil oleks uuringus osalemine olnud raskendatud remondi ja kolimise tõttu, ühes koolis 11. klass antud õppeaastal puudus ja 4 kooli keeldusid muudel põhjustel uuringus osalemast.

³ Kaks kooli osales vaid õpetajate küsitluses, kuna tegemist oli väikeste koolidega, kus antud aastal 11. klassi ei olnud.

Tabel 1. Õpetajate uuringu valimi iseloomustus⁴

		Arv	%
Kodakondsus	Eesti	534	79
	Vene	80	12
	Muu	4	0,6
	Kodakondsuseta	55	8
Sugu	Mees	97	14
	Naine	578	86
Vanus	-39	167	26
	40-47	167	26
	48-55	172	26
	56-	148	23
Kooli asukoht	Ida-Virumaa	295	43
	Harjumaa	290	42
	Muu Eesti	98	14
KOKKU		683	100

Tabelis 1 on esitatud õpetajate uuringu valimi sotsiaaldemograafiline iseloomustus. Suurem osa õpetajatest on Eesti kodakondsusega, järgnevad Venemaa kodanikud. Valdav osa vastanud õpetajaskonnast on naissoost, vaid 14% käesoleva uuringu valimist moodustavad mehed. Ligi neljandik õpetajatest on alla 39-aastased, sama suur on ka üle 56-aastaste osakaal. Valimis on vene õppekeelega koolide arvu suhtes proportsionaalselt esindatud kolm piirkonda – Tallinna, Ida-Virumaa ja muu Eesti koolid. Suurem osa valimist moodustas õpetaja (78%) või vanemõpetaja (16%) kvalifikatsiooniga pedagoogidest; nooremõpetajaid ja õpetaja-metoodikuid oli valimis kumbagi alla kolme protsendi.

Õpilaste valim

Õpilaste uuringu raames sooviti välja valitud 38 koolis küsitleda kõiki 11. klasse ehk kõiki paralleelklasse (kokku 1893 õpilast). Reaalne valim moodustus anketeerimise päeval koolis olnud õpilasest (1132 õpilast ehk 60% planeeritud valimist).

Tabel 2. Õpilaste uuringu valimi iseloomustus⁵

		Arv	%
Kodakondsus	Eesti	784	70
	Vene	135	12
	Muu	18	2
	Kodakondsuseta	174	16
Sugu	Mees	448	40
	Naine	671	60
Kooli asukoht	Ida-Virumaa	519	46
	Harjumaa	504	45
	Muu Eesti	109	10
KOKKU		1132	100

⁴ Konkreetse tunnuse lõikes võib absoluutarv olla väiksem kui küsitletud õpetajate koguarv ehk <683, kuna mõned vastajad olid üksikutele küsimustele jätnud vastamata.

⁵ Konkreetse tunnuse lõikes võib absoluutarv olla väiksem kui küsitletud õpilaste koguarv ehk <1132, kuna mõned vastajad olid üksikutele küsimustele jätnud vastamata.

Tabelis 2 on esitatud õpilaste valimi sotsiaaldemograafiline iseloomustus. Kui Vene kodakondsusega õpilaste osakaal oli võrreldav õpetajatega (12%), siis väiksem Eesti kodakondsusega (69%) õpilaste määr võib tuleneda õpetajatest suurema kodakondsuseta ehk vastavat otsust veel mitte teinud noorte hulgast (15% vrdl õpetajate 8%). Õpilaste valimi sooline jaotus ehk tütarlaste domineerimine vastab ligikaudu vastavale jaotusele üdpopulatsioonis. Valimis on proportsionaalselt esindatud kõik kolm venekeelset haridust pakkuvad Eesti piirkonda – Tallinna, Ida-Virumaa ja muu Eesti koolid. Kuigi suur osa õpilastest oli põhikoolis õppinud n-ö tavalises, ilma spetsiaalse suunata klassis, oli ligi viiendik vastanutest saanud süvendatud eesti keele õpet – kas eesti keele süvaõppega klassis või keelekümbelse vormis.

Küsitluste läbiviimine

Nii õpilaste kui ka õpetajate korral viidi uuring läbi samal ajaperioodil ehk 20. aprillist kuni 17. maini 2009. Uuringute läbiviimiseks töötati välja küsimustikud – 14-leheküljeline ankeet õpilastele ja 16-leheküljeline ankeet õpetajatele. Ankeedid sisaldasid nii standardiseeritud ehk valikvastustega küsimusi, kui ka nn lahtisi küsimusi, kus vastajatele anti võimalus vastused märkida vabas vormis. 11. klasside õpilastelt koguti uuringu käigus andmed venekeelse ankeedi abil, valimisse kuuluvad õpetajad võisid valida vene- ja eestikeelse ankeedi vahel. Õpetajate anketeerimist korraldasid koolisisesed koordinaatorid (nt õppealajuhatajad), kes jagasid kooli postiga saadetud ankeedid laiali valimisse kuuluvatele õpetajatele ning kogusid need hiljem suletud ümbrikutesse panduna kokku. Õpilasi käisid anketeerimas selleks eraldi instrueeritud anketeerijad.

Ankeedid sisaldasid järgmisi peamisi teemaplokke: (1) muutused hariduses; (2) eestikeelne aineõpe gümnaasiumis; (3) ühiskondlik sidusus ehk võrkeeled, meedia jälgimine, usaldus ja (õpilaste puhul) tulevikuplaanid; (4) üldised sotsiaal-demograafilised taustaandmed. Võrreldavuse eesmärgil osa küsimustest õpilaste ja õpetajate ankeedis kattus, osa aga erines vastavalt konkreetse rühma spetsiifikale. Ankeetide koostamisel kasutati sama uurimisprojekti raames 2008. aastal läbiviidud kvalitatiivsete ja kvantitatiivsete uuringute tulemusi ning uuringu *Mina.Maailm.Meedia*⁶ indikaatoreid. Uuringute ankeedid on esitatud käesoleva aruande lisades 1 ja 2.

Andmeanalüüs

Tagastatud ankeedid sisestati MS Access'i ning analüüsiti kvantitatiivselt programme SPSS'i ja MS Excel'i abil. Avatud küsimusi analüüsiti sarnaste vastuste rühmitamise ja loendamise teel, kasutades tabelarvutusprogrammi MS Excel.

Kvantitatiivsete andmete analüüsis on kasutatud peamiselt kolme erinevat andmete analüüsimise ja esitamise viisi. (1) Esmalt on konkreetse teema üldtrendide analüüsimiseks kasutatud **ühemõõtmelist analüüsi** – konkreetseid küsimusi on uuritud eraldi, st on esitatud ühe küsimuse eri vastusevariantide jaotus. Ühemõõtmelise analüüsi tulemused on esitatud enamasti protsentjaotustena või aritmeetilise keskmisena tabelite ja jooniste vormis. (2) Edasi on tehtud **kahemõõtmeline analüüs**, leidmaks konkreetse küsimuse seosed erinevate taustatunnuste lõikes.

Õpilaste uuringus kasutati seoste analüüsimiseks järgmisi taustatunnuseid: kodakondsus, sugu, õppeedukus, ema ja isa haridus, kooli asukoht, klassi suund põhikoolis (nt eesti keele

⁶ Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi poolt tellitud ja uuringufirma Saar Poll poolt 2008. aastal läbiviidud uuring *Mina.Maailm.Meedia*.

süvaõpe, keelekümbelus), eesti keeles õpitud ainete arv põhikoolis ja gümnaasiumis. Õpetajate uuringus olid kasutatud taustatunnused järgmised⁷: kodakondsus, sugu, vanus, kooli asukoht, eriala / eesti keeles õpetatav aine⁸, aine õpetamine eesti keeles ning töökohustused (staatus) koolis lisaks igapäevasele õpetajatööle (nt klassi juhtamine, projektide juhtimine vms). Eesmärgiks oli analüüsida arvamuste jaotust nii vastajate individuaalsetest, sotsiaalkultuurilistest kui ka kooli eripärast tulenevate tegurite lõikes.⁹ Kasutatud taustatunnuste sagedusjaotused on esitatud lisas nr 3.

Seoste üldtendentside leidmiseks kasutati kahemõõtmelisi risttabelleid. Statistiliste seoste olemasolu hindamiseks kasutati seosekordajat Cramer'i V, mis võimaldab hinnata seose statistilist olulisust nähtuste vahel ja seose tugevust¹⁰. Seosekordaja on protsentjaotuste erinevust väljendav näitaja, mis võimaldab hinnata seose statistilist üldistatavust üldpopulatsioonile. Seosekordaja näitab, kui suur erinevus protsentides igal konkreetsel juhul on piisav seose olemasolu järeldamiseks üldpopulatsioonis. Cramer'i V väärtus varieerub 0 ja 1 vahel, st suurem väärtus näitab tugevamat seost. Seosekordaja statistilise olulisuse hindamisel kasutatakse käesolevas olulisusnivood $p \leq 0.01$ ja $p \leq 0.001$, st otsustamisel, kas seos tunnuspaaide vahel kehtib, lubatakse vastavalt kas ühe- või 0,1-protsendilist eksimist. Käesolevas analüüsis on Cramer'i V väärtust, mis on väiksem kui 0,1, tõlgendatud kui nõrka seost tunnuste vahel. Kordaja väärtust vahemikus 0,1 kuni 0,3 võib pidada keskmiseks või mõõdukaks seoseks. Tunnuste seost, mille puhul Cramer'i V on üle 0,3, võib pidada tugevaks.

Järgnevalt on antakse ülevaade esmalt õpetajate küsitluse tulemustest ning seejärel keskendutakse õpilaste ankeetküsitluse analüüsile. Analüüsi struktuur on mõlemal juhul sarnane, st liigutakse võõrkeelte oskuse ja kasutamise ning haridusmuutuste tunnetamise juurest uuringu põhiteema ehk eestikeelse aineõpetuse juurde, lõpetades analüüsitulemuste ülevaate meediaajalgimise harjumusi ning üldist ühiskondlikku sidusust puudutavate küsimustega. Seal, kus kahele uuritavate grupele ankeetides esitatud küsimused üks-üheselt kattuvad, on konkreetses alapeatükis toodud välja ka tulemuste võrdlus. Aruanne lõpeb kahe sihtgrupi küsitluse tulemuste kokkuvõttega.

⁷ Uuringu algse faasis kasutati ühe taustatunnusena õpetaja haridust (2% kesk või keskeri haridus, 49% rakenduslik kõrgharidus, 47% ülikooli- või kraadiharidus, muu 3%). Lõplikust analüüsist jäeti haridus välja rakendusliku ja ülikoolihariduse sisulise kattuvuse tõttu.

⁸ Osale õpetajate ankeedi küsimustest vastasid vaid need õpetajad, kellel oli olemas eesti keeles aine(te) õpetamise kogemus. Nende küsimuste seoste analüüsimisel kasutati tunnuse „eriala” asemel „eesti keeles õpetatav aine”. Kahe küsimuse vastused kattuvad kõige sagedamini reaal- ja loodusainete korral (kattuvus 93% juhtudest), millele järgnevad humanitaarained (89%), loomingulised ained ja kehakultuur (66%) ning ajalugu ja ühiskonnaõpetus (50%).

⁹ Lisaks nimetatud taustatunnustele on vajadusel analüüsitud ka seoseid teiste tunnustega (nt õpetajate korral keeleoskus jms).

¹⁰ Seose olemasolu hindamine vaid protsentjaotuste alusel võib sotsioloogilistes küsitlustes osutada ekslikuks. Nii ei pruugi nt paariptsendiline hinnangute erinevus sugude vahel realses populatsioonis esineda, vaid olla tingitud konkreetse valimi eripäradest (sama suur hulk teisi vastajaid võib küsimustele anda mõnevõrra erinevad vastused).

I. ÕPETAJATE KÜSITLUSE TULEMUSED

1. Võõrkeelte oskus ja kasutamine

Käesolevas alapeatükis antakse ülevaade Eesti vene õppekeele koolide õpetajate keeleoskusest. Analüüsitakse nii enesehinnangulist eesti jm võõrkeelte oskust kui ka erinevate keelte hinnangulist kasutamissagedust.

1.1. Võõrkeelte oskus

Eesti vene õppekeele koolide õpetajaskonda iseloomustab suhteliselt hea võõrkeelte oskus ning sellest tulenevalt ka hea kommunikatiivne kapital – 37% õpetajatest oskab (st enda hinnangul vähemalt „saan aru ja veidi räägin“) kahte võõrkeelt (enamasti eesti ja inglise) ning 12% õpetajatest kolme või enam võõrkeelt.

Mõlemad sihtgrupid – nii õpetajad kui õpilased – on arvatavalt piisavalt kokku puutunud eesti keele oskust proovile panevate situatsioonidega (nt keeletestid). Tabelis 1 esitatud tulemused näitavad, et õpetajate hinnang oma eesti keele oskusele on suhteliselt kõrge.

Tabel 1. Eesti vene õppekeele koolide õpetajate võõrkeelte oskus 2009 (%)

	Ei oska üldse	Mõnevõrra oskab*	Räägib ja veidi kirjutab	Valdab vabalt
Eesti keel	1	43	23	33
Inglise keel	19	60	13	8
Soome keel	72	25	2	1
Saksa keel	47	44	7	2
Prantsuse keel	90	7	1	2
Muu keel	87	6	3	4

* saab aru, aga ei räägi; saab aru ja veidi räägib

Võrdlusandmed õpilastega (vt III ptk õpilaste küsitluse tulemused, alapeatükk 1.1.) näitavad, et õpetajate hinnangud on õpilaste omast oluliselt kõrgemad. Keelte lõikes iseloomustab õpetajaid mõnevõrra parem, kuid suhteliselt passiivne saksa ja soome keele oskus. Oma inglise keele oskusele on õpetajate hinnang aga õpilaste omast mõnevõrra tagasihoidlikum ning seda keelt vabalt valdajate osakaal on kümnendiku võrra väiksem. Erinevus võib olla seletatav sellega, et vene koolide gümnaasiumiastme õpetajate keskmiseks vanuseks on 46,83 – seega jäi oluline osa nende noorusest inglise keele õppimist ja praktiseerimist mittedoodustavasse, lääne suunas suletud Nõukogude aega. Prantsuse jm võõrkeelte oskus on õpilaste ja õpetajate hulgas esindatud sarnaselt – mõlemate puhul suhteliselt tagasihoidlikult.

Tabelis 2 on esitatud erinevate võõrkeelte oskajate osakaalud peamiste sotsiaaldemograafiliste gruppide lõikes.

Tabel 2. Õpetajate keelteoskuse iseloomustus taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer' i V)

	Eesti keel	Inglise keel	Muu keel
Kodakondsus	.287**	.122	.089
Sugu	.089	.063	.048
Vanus	.225**	.230**	.052
Eriala	.207**	.154	.170*
Kooli asukoht	.251**	.109	.074
Õpetab ainet eesti keeles	.436**	.168	.151*

* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

Võrreldes õpilastega on õpetajate eesti keele oskus heterogeensemalt jaotunud ning enam selgitatav nii individuaalsete, sotsiaal-kultuuriliste kui ka töökoha-koolist tulenevate erinevuste kaudu.

Õpetajate puhul on Eesti kodanike parem eesti keele oskus selgitatav kodakondsuse saamise eelduseks oleva keeleoskuseõudega. Kõrgharitude ja nooremate vastajate parem eesti ja inglise keele oskus on tõlgendatav Eesti iseseisvuse ajal omandatud ning keeleõppele suuremat tähelepanu pöörava haridus- ja täiendkoolitussüsteemiga. Humanitaarerialade õpetajate parema eesti keele oskuse taga on eesti keele ja kirjanduse õpetajad, st see on pigem erialaspetsiifiline eripära.

Koolist tulenevad erinevused – aine õpetamine eesti keeles ja kooli asukoht – aitavad selgitada vaid eesti keele paremat oskust. Venekeelse olmekeskonnaga Ida-Virumaa õpetajate madalam eesti keele oskus võib olla selgitatav nii keele praktiseerimise kesisemate võimalustega kui ka sellega seotud madalama motivatsiooniga. Loogilise tulemusena on omavahel seotud eesti keele oskus ja eesti keeles õpetamine, st keeleoskus on õpetamise eeltingimus, aga annab ühtlasi võimaluse (eriala)keelt veelgi õppida/täiustada.

Lisaks annab analüüs tunnistust oluliste korrelatsioonide esinemisest eri võõrkeelte oskuse vahel. Tugevalt on omavahel seotud eesti ja inglise keele oskus ($r=.246$), st ühe keele oskajad oskavad suure tõenäosusega ka teist keelt.

1.2. Võõrkeelte kasutamine

Eelnevalt analüüsisime Eesti vene õppekeelega koolide õpetajate võõrkeelte oskuse üldisi trende. Järgnevalt keskendume üksikute võõrkeelte kasutamise sagedusele. Tabelis 3 on esitatud võõrkeelte kasutussagedused konkreetsete keelte lõikes.

Tabel 3. Eesti vene õppekeelega koolide õpetajate võõrkeelte kasutamine 2009 (%)

	Üldse mitte	Üksik-juhtudel	Aeg-ajalt	Pidevalt, igapäevaselt
Eesti keel	3	16	27	54
Inglise keel	23	36	30	12
Saksa keel	66	25	8	1
Prantsuse keel	92	6	2	0
Soome keel	76	18	5	1
Muu keel	92	4	3	1

Sarnaselt keeleoskusega on ka eesti keele kasutamise sagedus kõige suurem, st ligi pooled kasutavad eesti keelt igapäevaselt. Tulemus on sarnane õpilaste eesti keele kasutamise sagedusele. Samas, kui ligi veerand õpilastest kasutas igapäevaselt ka inglise keelt, siis õpetajate hulgas on vastav osakaal vaid ligi kaheksandik. Viimane on selgitatav õpetajate kesisema inglise keele oskusega. Ülejäänud võõrkeelte kasutamine on sarnaselt oskusega õpetajate puhul suhteliselt tagasihoidlik.

Kokkuvõttes võib Eesti vene õppekeele koolide õpetajate võõrkeelte oskust pidada suhteliselt heaks. Mõnevõrra passiivsem inglise jm võõrkeelte oskus võrreldes õpilastest võib tuleneda asjaolust, et haridus on sageli omandatud keelteõpet vähem soosival Nõukogude ajal, aga ka väiksemast keelte praktiseerimise võimalusest. Kuigi enda hinnangul eesti keelt üldse mitte oskajaid praktiliselt pole, sisaldab vene koolide õpetajaskond suhteliselt suurt gruppi tagasihoidliku eesti keele oskusega õpetajaid (43% oskab vaid mõnevõrra).

2. Hoiakud haridusmuutuste suhtes

Varasemad uuringud on näidanud¹¹, et haridusmuutuste edukus sõltub mitmetest nii õpetajaid mõjutavatest kui ka neist tulenevatest teguritest – nii kooli organisatsioonilistest eripäradest ja riiklikele poliitikatele kui ka õpetajate endi hoiakulisest ja emotsionaalsest suhtumisest ja valmisolekust, varasematest isiklikest kogemustest (sh varasematest muutustega kokkupuudetest), praktilisest valmisolekust. Käesoleva õpetajate uuringu käigus esitati õpetajatele neli erinevat haridusmuutustega seotud küsimusteplokki. Esmalt paluti õpetajatel vabas vormis nimetada viimaste aastate jooksul aset leidnud muutusi. Edasi paluti hinnata toimunud muutuste kiirust ja positiivsust-negatiivsust. Viimasena paluti hinnata toimunud muutusi valdkonniti ning enda üldist informeeritust toimunud muutuste suhtes.

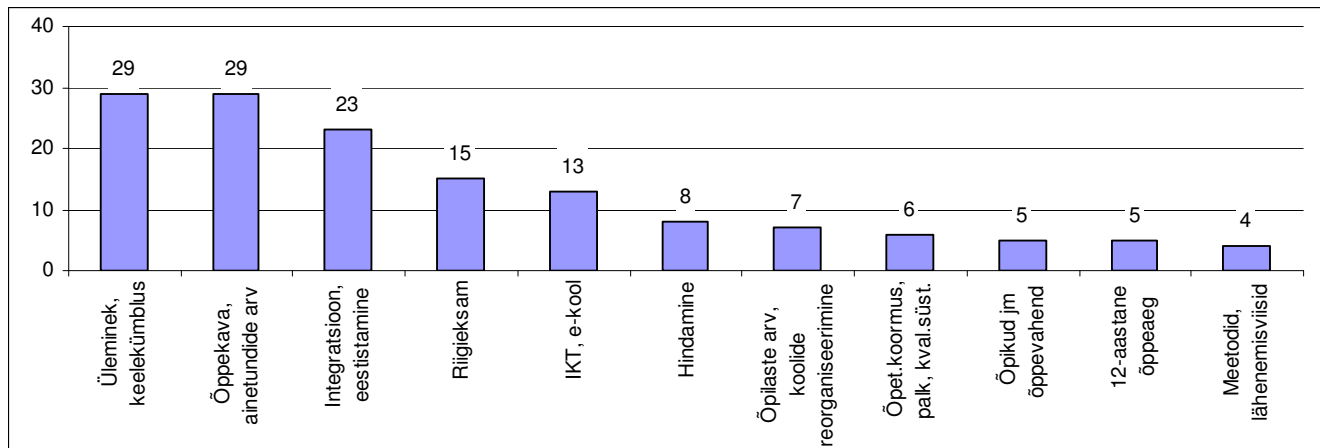
Selleks, et selgitada välja õpetajate spontaanne suhtumine hariduses toimunud muutustesse, esitati ankeedis esimesena järgmine küsimus: *Alates iseseisvuse saavutamise hetkest toimuvad Eesti haridussüsteemis mitmesugused muutused. Palun märkige 3 märksõna, millised muutused tulevad Teile esimesena pähe.* Antud küsimusele vastas kokku 611 vastajat (683-st). Pärast sarnasele valdkonnale osutavate või sarnast emotsiooni väljendavate osavastuste kokkutõmbamist jäi alles keskmiselt 2,4 erinevat osavastust vastaja kohta.

Joonisel 1 on esitatud sagedamini mainitud muutusevaldkonnad grupeerituna sisu järgi üheteistkümmesse suuremasse rühma¹².

Kaks suurimat osavastuste rühma, mis õpetajate kirjutatud märksõnadest moodustusid, olid (1) õppekavale, õppesisule või selle nõudlikkusele ja tunniarvusele ning (2) eestikeelse aineõppele, üleminekule ja keelekümlusele viitavad märksõnad (kumbagi valdkonda mainis ligi kolmandik vastanutest). Veerand vastanutest kirjutas (3) märksõna, mis osutas eesti keelele või selle õppele, integratsioonile ja/või eestlusele ja eestistamisele muus või laiemas mõttes, näiteks „eesti ja vene keele vahekorra muutumine“, „õpetaja eesti keele õppijana“, „keeleinspektsioon“, „assimilatsioon“, „venekeelse hariduse väljatõrjumine“ jms.

¹¹ Vt nt Hargreaves, A. (2005). Extending Educational Change. International Handbook of Educational Change, Dordrecht: Springer.

¹² Ühe vastaja puhul on arvestatud üht kuni nelja erinevat muutusevaldkonda/osavastust; protsendid joonisel tähistavad mainimise kordi kõigi vastanud õpetajate – mitte antud osavastuste (kokku) – arvust. Joonisel kajastub kokku 883 erinevat osavastust.

Joonis 1. Õpetajate poolt spontaanselt mainitud haridusmuutuste valdkonnad
(% vastajatest, n=611)

Iga seitsmes vastanu osutas riigieksami(te)le või eksaminõudmistele – küsitlemine toimus kevadel. Vähem oli neid (iga kaheteistkümnes), kes mainisid mingeid muid hindamise kriteeriume, viise või vahendeid (nt üldiselt „hindamissüsteem“ või konkreetsemalt „puudulikke võib aina parandada ja parandada“, „arvestused“, „järeltööd“).

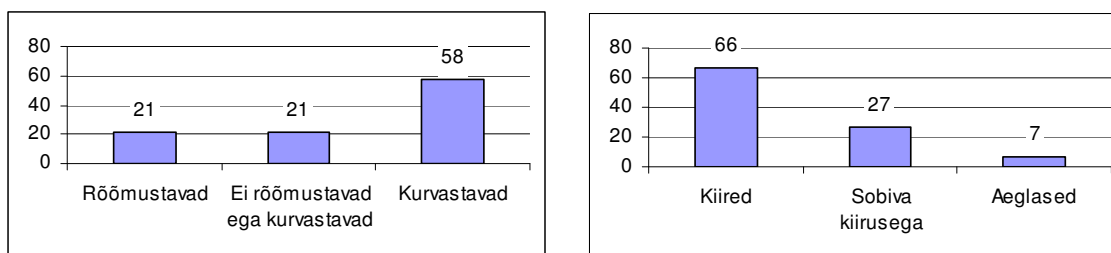
Iga kaheksas vastanu mainis midagi arvutiseerimise või e-kooliga seotut; iga kahekümnes midagi õpikutele, didaktilistele materjalidele vm õppevahenditele osutavat. Õppemeetodeid (nt rühmatöö) või pedagoogilisi lähenemisviise (nt ainete lõiming, lapsekesksus, õuesõpe) mainis mõnikümmend vastajat.

Mitukümmend vastajat osutas ka koolide või õpilaste arvu muutumisele või koolide reorganiseerimisele (gümnaasiumite teke, põhikooli ja gümnaasiumi lahutamine); 12-aastasele või lihtsalt pikemale (sh liiga pikale) õppeajale; õpetajate koormusele, palgale, kvalifikatsioonisüsteemile ja/või vallandamise võimalusele (nt „ülekoormus“, „nädalakoormuse muutmine“, „koormuse vähenemine; vallandamised“).

Korduvalt mainiti ka näiteks valik- või lisaineid, individuaalseid ja lihtsustatud õppekavasid, arenguvestlusi, projektitegevusi, täienduskoolitusi, bürokraatiat-paberitööd, õpilaste koormust, konkurentsi, koolide materiaalset olukorda.

Samas piirdus märgatav osa (115 ehk 19%) vastajatest suhteliselt lakooniliste, pigem negatiivset olukorrataju väljendavate märksõnade või kommentaaridega, mis enamasti ei osutanud niivõrd konkreetsele valdkonnale, et paigutada mõnesse joonisel 1 toodud rühma, nt „kaootilisus“, „lühinägelikkus, ebareaalsete eesmärkide seadmine“, „mitte mingit edasiliikumist, paigaltammumine, rohkem poliitikat kui teaduslikku progressi“. Mitukümmend vastajat osutas siiski ka pigem positiivselt demokraatialle, avatusele, detsentralisatsioonile ning õpetaja loomingulisusele ja eneseväljendusele.

Lisaks haridusmuutustega seotud spontaansete märksõnade kirjutamisele paluti õpetajatel vastata ka kolmele valikvastustega küsimusele antud teemal. Esmalt uuriti toimunud muutuste emotsionaalset tonaalsust ning tajutud kiirust (joonis 2).

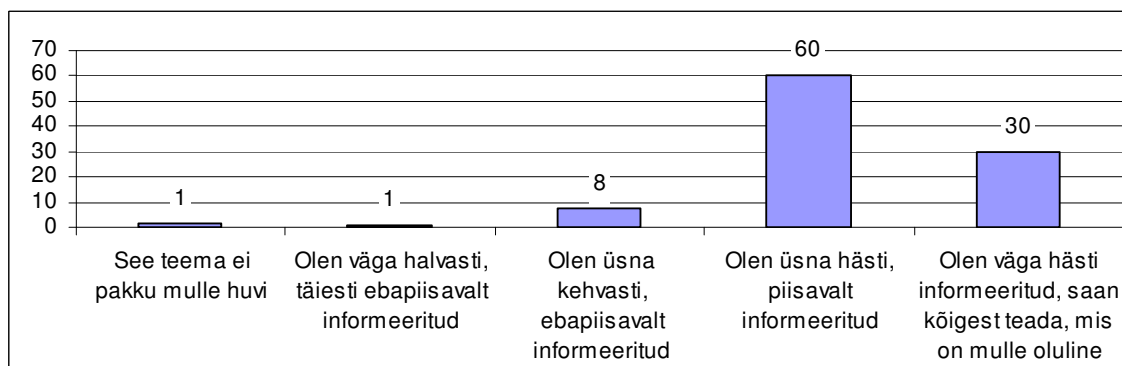

Joonis 2. Õpetajate hinnang Eesti venekeelses haridussüsteemis toimunud muutuste tonaalsusele (vasakul) ja kiirusele (paremal) (%), n=683)

Jooniselt 2 nähtub, et õpetajad on haridussüsteemis toimunud muutusi hinnanud valdavalt kurvastavateks ning liiga kiireteks. Vaid ligi kolmandik vastajatest on pidanud muutuste kiirust sobivaks. Statistiliselt olulised seosed nende kahe tunnuse – muutuste tonaalsuse ja kiiruse vahel lubavad oletada (seosekordaja Cramer'i $V=0.204$), et Eesti vene õppekeelega koolide pedagoogide hulgas eristub pigem „ebakindel” grupp, ning grupp, kes tunneb ennast kindlalt seoses haridusmuutustega ning eestikeelsele aineõppele üleminekuga pigem kindlalt.

Viiendik vastajatest valis vastusevariandi „ei rõõmustavad ega kurvastavad“, st osasid muutusi võisid nad pidada kurvastavateks, osasid aga rõõmustavateks.

Üheks muutustele antud hinnangut selgitavaks teguriks võib olla informeeritus toimuvate muutuste suhtes – kuid käesolevas uuringus antud vastused küsimusele *Kuivõrd informeerituks Te end üldiselt peate vene õppekeelega koolide eestikeelsele gümnaasiumiõppele ülemineku osas?* seda ei kinnita (joonis 3).

Joonis 3. Õpetajate informeeritus vene õppekeelega koolide eestikeelsele gümnaasiumiõppele ülemineku osas (%), n=683)

Tulemused joonisel 3 näitavad, et vene koolide õpetajate valdav enamik on üleminekuga enda hinnangul kas üsna või väga hästi kursis. Neid, keda see teema üldiselt ei huvita, on vaid mõned üksikud. Seega võib arvata, et ka muude muutuste kohta on õpetajad oma seisukohad kujundatud läbimõeldud informatsiooni põhjal (vrd õpilased, kelle hulgas neid, keda teema üldse ei huvitanud ja kes pidasid ennast halvasti või ebapiisavalt informeerituks, oli kokku 14% – õpetajate hulgas oli selliseid vaid 2%).

Ka seoseanalüüsi tulemused näitavad, et õpetajate hinnang muutustele pole seotud hinnanguga enda informeeritusele: ka hästi informeeritute hulgas leidub muutuste suhtes pessimistlikult meelestatuid.

Järgnevas tabelis 1 on esitatud haridusmuutuste ja informeerituse hinnangute seosed olulisemate taustatunnustega. Statistiliselt oluliste seoste vähesus (tärniga arvud) näitab, et haridusmuutuste tunnetamine on suhteliselt situatiivne ja individuaalne ega pruugi olla selgitatav konkreetsete taustafaktoritega. Mõnevõrra võivad hinnangud seostuda kodakondsusega, st ühiskondlike muutustega üldiselt paremini kohanenud, aga ka ülemineku osas paremini informeeritud Eesti kodanike hinnangul on toimunud haridusmuutused olnud pisut sagedamini rõõmustavad, samal ajal kui eelkõige kodakondsuseta vastajad on olnud oluliselt skeptilisemad.

Naiste mõnevõrra parem informeeritus võrreldes meestega võib olla seletatav naisõpetajate võimalik et tihedama omavahelise suhtluse ning sagedasema osalemisega eestikeelset aineõpetust puudutavatel koolitustel (vt allpool tabel 5).

Kõige olulisemaks haridusmuutustesse suhtumist kirjeldavaks tunnuseks osutus aine õpetamine eesti keeles – aine eesti keeles õpetamise eeltingimuseks (aga ka tagajärjeks) võib olla haridusmuutustega mõnevõrra parem kohanemine (st muutusi peetakse enam rõõmustavaks ning kiirust sobivaks).

Ülemineku osas paremini informeeritud on ka igapäevase õpetajatöö mitmete täiendavate rollide, nt klassijuhataja, erialaliidu liige, õppealajuhataja, täitjad (vaid õpetajatöö tegijatest on „väga hästi” informeeritud kuuendik, vähemalt ühe täiendava rolli täitjate korral aga kolmandik).

Tabel 1. Õpetajate suhtumine haridusmuutustesse
taustatunnuste lõikes (seosekordaja Cramer'i V)

	Muutuste tonaalsus	Muutuste kiirus	Informeeritus ülemineku osas
Kodakondsus	.156*	.098	.140**
Sugu	.102	.115	.187**
Vanus	.143	.115	.100
Eriala	.145	.091	.102
Kooli asukoht	.140	.097	.097
Roll koolis	.088	.086	.133*
Õpetab ainet eesti keeles	.191**	.159**	.127*
Eesti keele oskuse tase	.192**	.140**	.153**
Eestikeelse meedia jälgimine	.218**	.128	.166**
Venekeelse meedia jälgimine	.125	.161**	.097
Muukeelse meedia jälgimine	.121	.113	.099

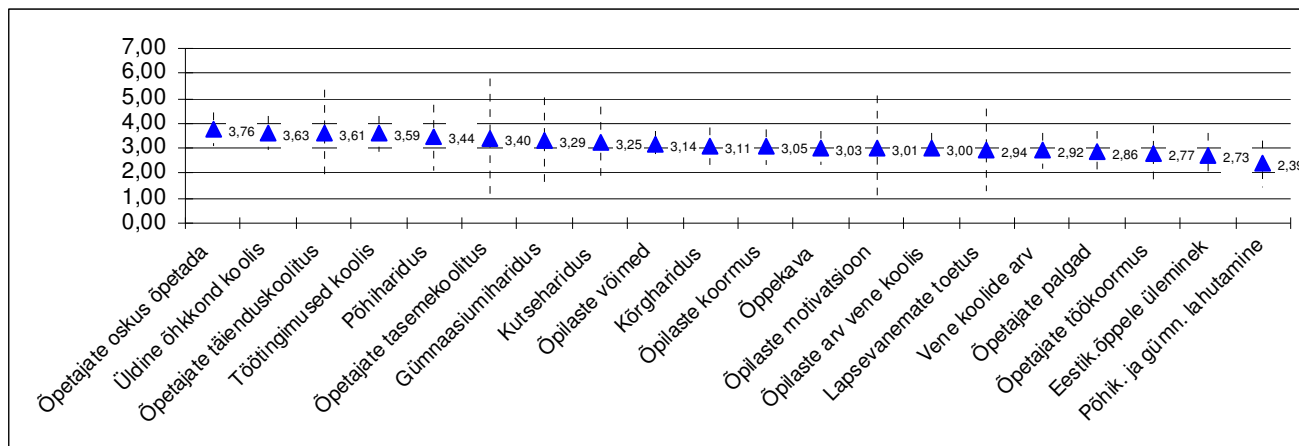
* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

Statistiliselt olulised seosed eesti keele oskusega näitavad, et eesti keelt valdavad õpetajad on muutustega mõnevõrra paremini kohanenud, st muutuste kiirust peetakse sobivaks, muutusi peetakse pigem rõõmustavaks ning enda informeeritust hinnatakse kõrgemalt. Eestikeelse meedia jälgijad on hinnanud muutusi sagedamini rõõmustavateks ning ka enda informeeritust kõrgemaks. Samal ajal on venekeelse meedia jälgijad sagedamini hinnanud toimunud muutusi

liiga kiireteks (hinnang informeerituse tasemele pole venekeelse meedia jälgimisega statistiliselt oluliselt seotud).

Kolmas küsimusteplokk, mis käesoleva uuringu ankeedis haridusmuutusi puudutas, keskendus muutustehinnangutele konkreetsete valdkondade lõikes. Vastajatele esitatud 20 valdkonnale antud hinnangute keskvärtused on esitatud järgneval joonisel 4.

Joonis 4. Õpetajate suhtumine hariduses toimunud muutusse valdkondade lõikes
(keskväärtus ja standardhälve skaalal, kus 5-väga positiivsed, 4-üldiselt positiivsed, 3-nii positiivsed kui negatiivsed, 2-üldiselt negatiivsed, 1-täiesti negatiivsed, n=683)

Kõige positiivsemalt on õpetajad hinnanud muutusi, mis on seotud nende endi tööga ja õpetamisega – oskus õpetada, õhkkond koolis ja töötingimused. Kuigi ka õpetajate täiend- ja tasemekoolitussüsteemi on võrreldes teiste valdkondadega hinnatud suhteliselt positiivselt, näitab suur standardhälve (pikk vertikaalne joon joonisel) suhteliselt paljude äärmuslike – täiesti negatiivsete ja täiesti positiivsete – vastusevariantide valimist.

Suhteliselt keskmise lähedaselt on hinnatud üldisemaid muutusi erineva taseme hariduse kvaliteedis, kuigi muutusi põhi- ja kutsehariduse kvaliteedis ja kättesaadavuses on hinnatud veidi positiivsemalt kui muutusi kutse- ja kõrghariduse kvaliteedis ja kättesaadavuses.

Kõige kriitilisemad, aga ka pea kõige üksmeelsemad on õpetajad olnud parajasti toimunud või alles kavandamisjärgus olnud konkreetsete muudatuste suhtes – põhikoolide ja gümnaasiumite lahutamine, eestikeelsele õppele üleminek, vene koolide arv. Samuti ollakse suhteliselt kriitilised selliste pigem hariduspoliitikast tulenevate ja n-ö välisest sõltuvate asjaoludega nagu õpetajate palk ja töökoormus – kuigi töökoormuse osas on antud suhteliselt palju ka vastandlikke hinnanguid, sõltub see suurel määral õpetatavast ainek ja konkreetse kooli suuruselt.

Üldiselt on õpetajate keskmine hinnang haridusmuutustele olnud õpilastega võrreldes mõnevõrra madalam (õpetajate korral kõikide hinnangute keskmine 3,15 ja õpilaste korral 3,37). Õpetajate kriitilisus väljendub eelkõige radikaalsemate haridusmuutuste osas nagu põhikoolide ja gümnaasiumite lahutamine, vene õppekeele koolide arv ja õpilaste arv vene õppekeele koolides, aga ka hinnangutes õppeprotsessile (nt õpilaste motivatsiooni, ainete sisu ja mitmekesisus, õpilaste võimed ja õpioskused) ning õpetajaid endid puudutavatele muutustele (nt õpetajate palgad ja töökoormus). Arvatavalt on õpetajate suurem kriitilisus tingitud asjaolust, et nimetatud valdkondadega on õpetajatel vahetum ja pikaajalisem kokkupuude ning omatakse enam infot või vahendeid konkreetse valdkonna hindamiseks (nt õpilaste õpitulemused).

Selleks, et analüüsida nimetatud muutustele antud hinnangute seoseid taustatunnustega, on 20 muutuste valdkonda grupeeritud omavaheliste korrelatsioonide alusel nelja suuremasse gruppi¹³. Saadud koondtunnuste seoseid taustatunnustega on järgmises tabelis nr 2 analüüsitud kasutades seosekordajat Cramer'i V. Statistiliselt oluliseks võib lugeda tabelis tärnidega märgitud seoseid. Teisalt, mida suurem on konkreetse kordaja väärtus, seda tugevamaks võib seost pidada.

Tabel 2. Õpetajate hinnang haridusmuutustele valdkoniti ja taustatunnuste lõikes (seosekordaja Cramer'i V)

	Hariduse üldine kvaliteet ja kättesaadavus	Õpetajatega seonduv	Õpilastega seonduv	Reformid jm välised tegurid
Kodakondsus	.052	.075	.025	.039
Sugu	.001	.047	.013	0.059
Vanus	.084	.097	.067	0,112
Eriala	.119	.109	.127	.191**
Kooli asukoht	.089	.126*	.109	.039
Roll koolis	.136*	.020	.071	.121
Õpetab ainet eesti keeles	.076	.074	.092	.093
Eesti keele oskuse tase	.113	.067	.080	.083
Eestikeelse meedia jälgimine	.094	.111*	.054	.089
Venekeelse meedia jälgimine	.069	.009	.099*	.045
Muukeelse meedia jälgimine	.059	.013	.024	.016

* p≥.01

** p≥.001

Tulemused tabelis 2 näitavad, et Vene õppekeelega koolide õpetajate suhtumine haridusmuutustesse konkreetsete valdkondade lõikes on sarnaselt muutuste üldküsimumstega suhteliselt vähe selgitatav individuaalsete, sotsiaalsete ja kultuuriliste ning koolist tulenevate eripäradega. Erinevatesse muutusevaldkondadesse suhtumine on statistiliselt oluliselt seotud vaid õpetaja eriala ning töökoha ehk kooli piirkonnaga.

Reaal- ja loodusainete haridusega õpetajad on toimunud muutusi hinnanud selgelt negatiivsemaks kui teiste ainete õpetajad. Muusika, kunsti, käsitöö ja kehakultuuri haridusega õpetajate hulgas on aga enam muutusi positiivseks pidanud. Ajaloo ja ühiskonnaõpetuse ning keele- ja kultuuriainete haridusega õpetajate hulgas on muutuste suhtes positiivselt ja negatiivselt meelestatud aga pea võrdselt.

¹³ Grupeerimise aluseks olevat meetodit nimetatakse kvantitatiivses andmeanalüüsis faktoranalüüsiks. Selle meetodi puhul grupeeritakse suur arv tunnuseid omavaheliste seoste alusel väiksemasse arvu tunnuste gruppidesse. Tunnuste grupeerimine võimaldab leida seoseid nähtuste vahel, aga ka lihtsustab üldtendentside väjatootmist andmetes. Siin on üksiktunnused liidetud ja nimetatud järgmiselt: hariduse üldine kvaliteet ja kättesaadavus (sisaldab algtoonuseid põhihariduse, gümnaasiumihariduse, kutsehariduse, kõrghariduse kvaliteet ja kättesaadavus), õpetajatega seonduv (õpetajate täiend- ja tasemekoolitussüsteem, õpetajate töökoormus, palgad, oskus õpetada ainet kaasaharavalt, õpitingimused koolis, üldine õhkkond koolis), õpilastega seonduv (õpilaste koormus, motivatsioon õppida, võimed ja õpioskused), reformid jm välised tegurid (lapsevanemate huvi ja toetus, õppekava ja õpetatavate ainete sisu ja mitmekesisus, eestikeelsele aineõppele üleminek gümnaasiumis, põhikoolide ja gümnaasiumite lahutamise, õpilaste arv vene õppekeelega koolis, vene õppekeelega koolide arv).

Reaal- ja loodusainete õpetajate skeptilisem suhtumine on mõistetav, kuna ühelt poolt ei ole nende ainete sisu ühiskondlike muutuste mõtestamisega otseselt seotud (erinevalt ühiskonna- ja kultuuriainetest), ning teiselt poolt võivad nad olla tajunud oma ainete tähtsuse ja väärtustamise vähenemist võrreldes Nõukogude ajaga (sellele osutasid mitmed neist vabavastuselistes kommentaarides). Ühiskonna- ja kultuuriainete õpetajate seisukohtade suurem mitmekesisus võib seevastu tuleneda just vastupidisest – ühiskonnale ja selles toimuvatele muutustele keskenduvate erialade esindajatel võivad erinevate muutuste suhtes olla kujunenud selgemad seisukohad tänu sellele, et teemast ollakse enam informeeritud ning tööst tulenevalt tegeletakse igapäevasemalt selle teema mõtestamisega.

Venekeelse Ida-Viru õpetajad on veidi pessimistlikumalt hinnanud õpetajate tööga seotud muutusi, sh üldist õhkkonda koolis. See võib tuleneda riiklike poliitikate ja reaalse kultuurilis-sotsiaalse olmekeskonna lõhedest. Eesti rahvusluse toetav ja vene koole puudutav hariduspoliitika on enam aktsepteeritud eestikeelsema olme- ja suhtluskeskkonnaga Lõuna-Eestis jms, Ida-Virumaal võib aga tekitada erimeelsusi ka koolide tasandil, mis üldist õhkkonda koolis kujundab¹⁴.

Eesti keele oskuse tase pole oluline faktor haridusmuutuste tonaalsuse selgitamisel. Mõningast rolli mängib meedia, mida konkreetne õpetaja jälgib. Õpetajate tööga seotud muutusi on kümnendiku võrra sagedamini positiivseks pidanud need õpetajad, kes jälgivad igapäevaselt eestikeelset meediat. See-eest õpilastega seonduvaid arenguid on kümnendiku võrra enam positiivseks pidanud venekeelset meediat jälgivad õpetajad.

Statistiliselt olulised seosed ilmnesid ka sellega, milliseid rolle konkreetne õpetaja lisaks igapäevasele õpetamistööle koolis kannab (nt kuivõrd osaleb klassi juhatamises, on tegev huvi- või arendusjuhina, üliõpilaste praktika juhendajana, ametiühingu liikmena jms – kokku sisaldas nimekiri 10 erinevat lisategevust). Seoseanalüüsid näitavad, et aktiivsemad õpetajad, kes osalesid enamates õpetamisvälistes arengutegevustes, olid hariduse kvaliteedi ja kättesaadavuse suhtes kriitilisemad (Cramer'i $V=0.136$, $p \leq 0.01$).

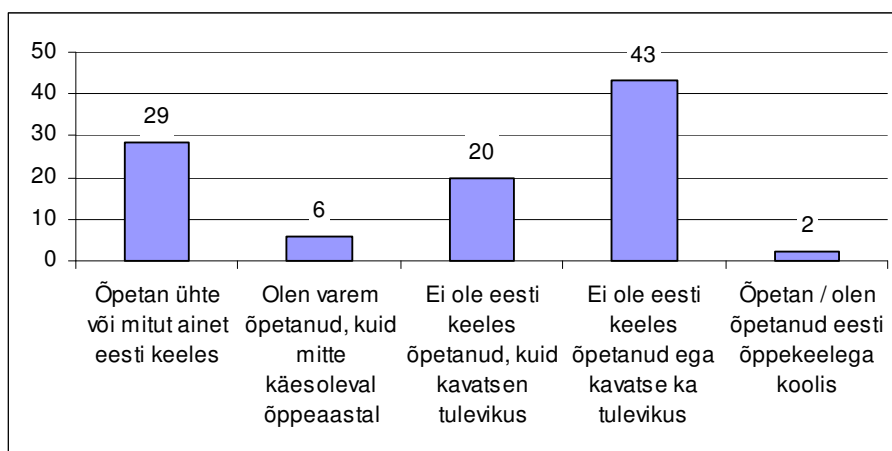
Kokkuvõttes näitavad tulemused Vene õppekeelega koolide õpetajate pigem skeptilist suhtumist hariduses toimunud ja toimuvatesse muutustesse: õpetajaskond on olnud suhteliselt üksmeelselt tagasihoidlik muutustele positiivse hinnangu andmisel, seda sõltumata sotsiaaldemograafilisest või kultuurilisest taustast. Uuringu vastajate hulgas eristub siiski ka muutustega mõnevõrra paremini kohanenud grupp, kes on ilmselt suutnud kultuurilise barjääri ületada ning alustanud ainete õpetamist eesti keeles.

¹⁴ Vrd Kello, K. (2009). Projekti „Vene laps venekeelse üldhariduskooli eestikeelses õppes” raames 2008. aastal toimunud fookusgruppide analüüs”, avaldamata käsikiri.

3. Eestikeelne aineõpetus

Projekti „Vene laps vene õppekeelega kooli eestikeelses aineõppes” raames 2009. aastal läbiviidud uuringute peamine fookus oli uurida õpetajate arvamuste tuginedes eestikeelsele aineõpetusele ülemineku toimimist. Selleks esitati küsimusi õpetajate poolt eestikeelses aineõpetuses kasutatavate praktikate (kasutatud õppemeetodid ja -materjalid), õpetajate hoiakulis-emotsionaalse valmisoleku (hoiakud teises keeles õpetamise suhtes, rahulolu õpilaste ja enda kui õpetajaga, aga ka hinnangud ülemineku võimalikele tagajärgedele) ning võimalike eestikeelsele õppele üleminekut toetavate meetmete kohta (nt koostöö teiste õpetajatega, koolitus jms).

Käesolevas uuringus osalenud õpetajatest on eestikeelse aineõpetamise kogemusega ligi kolmandik, st õpetab ühte või mitut ainet eesti keeles või on varem õpetanud, kuid konkreetsel õppeaastal mitte. Viiendik õpetajatest pole küll eesti keeles õpetanud, kuid on selleks tulevikus valmis. Uuringus osalenud õpetajatest 4/5 pole eesti keeles õpetanud, ega soovi seda teha ka tulevikus.

Joonis 1. Eestikeelse aineõpetamise kogemusega õpetajad (%)

Enamus eestikeelses aineõpetuses osalenutest on õpetanud humanitaaraineid (25%), millele järgnevad suhteliselt sarnase sagedusega matemaatika jms reaalsained (19%), loodusained (17%) ning muusika, kunst või käsitöö (18%). Mõnevõrra vähem on eesti keeles õpetatud ajalugu või ühiskonnaõpetust (8%). Ülejäänud 14% juhtudel on õpetatud eesti keeles muid ained (nt perekonnaõpetus, psühholoogia, majandusõpetus, meedia jms) (vt ka tabel 1 lisas 3).

Enamasti piirdub eesti keeles õpetamine ühe ainega (68%), ligi neljandikul juhtudel on õpetatud ka kahte ainet (23%). Kolme või enam ainet on eesti keeles õpetanud väike hulk ehk 9% õpetajatest.

Tabelis 1 on esitatud eesti keeles õpetamise kogemus taustatunnuste lõikes. Tulemused tabelis näitavad, et üldiselt on eestikeelse aineõpetamiskogemusega pedagoogide hulgas mõnevõrra enam Eesti kodanikke, nooremaid, ülikooliharidusega ning humanitaarainete õpetajaid. Eelnev seoseanalüüs haridusmuutuste tunnetamise osas näitas, et nimetatud õpetajarühmad on ka üldiste kultuurilis-hariduslike ja ühiskondlike muutustega paremini kohanevad.

Tabel 1. Õpetajate seotus eestikeelse aineõpetusega erinevate taustatunnuste lõikes (%)
(seosekordaja Cramer'i V)

		Õpetan või olen õpetanud eesti keeles	Ei ole eesti keeles õpetanud, kuid kavatsen tulevikus	Ei ole eesti keeles õpetanud ega kavatse ka tulevikus	Seosekordaja Cramer'i V
Kodakond- sus	Eesti	95	78	65	.240**
	Vene	2	10	21	
	Muu	0		1	
	Kodakondsuseta	2	12	12	
Sugu	Mees	13	14	17	.049
	Naine	87	86	83	
Vanus	-39	39	28	13	.264**
	40-47	29	34	20	
	48-55	16	29	33	
	56-	16	9	34	
Õppeaine	Eesti keel ja/või kirjandus	35	22	18	.172
	Ajalugu ja/või ühiskonnaõpetus	12	11	27	
	Reaal- ja loodusaines	15	11	36	
	Muusika, kunst, käsitöö	15	17	0	
	Kehaline kasvatus	12	28	0	
	Muu	10	11	18	
Kooli piirkond	Ida-Virumaa	38	44	51	.092
	Tallinn	45	45	38	
	Muu Eesti	17	11	11	
KOKKU		100	100	100	

* $p \geq .01$

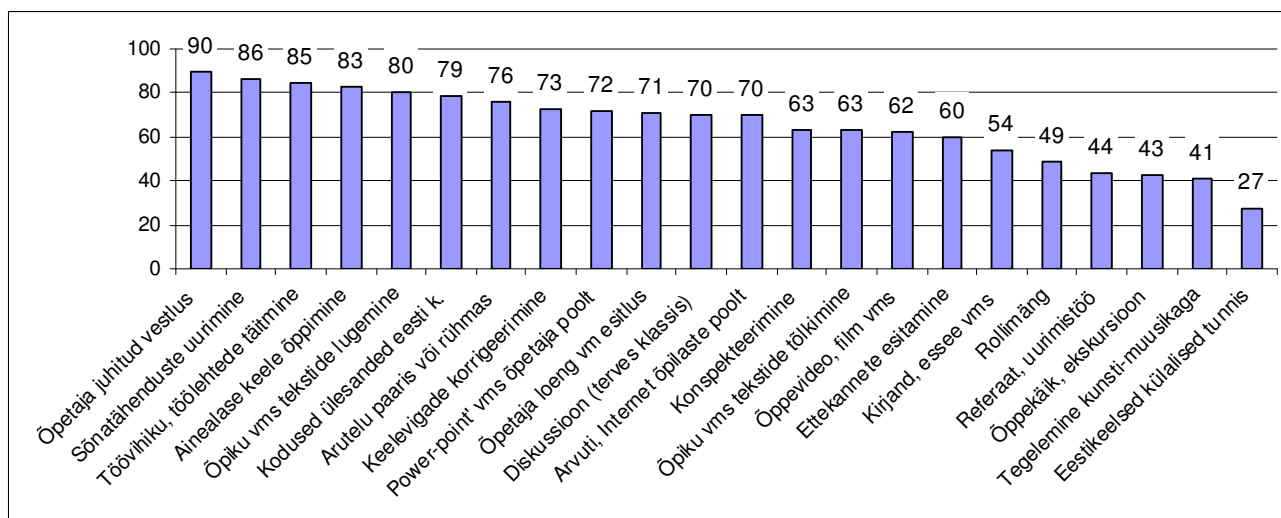
** $p \geq .001$

Eesti keeles mitte õpetavate hulgas on enam 40-47-aastaseid. Nende õpetajate hulgas, kes pole eesti keeles õpetanud ega soovi seda teha ka tulevikus, on mõnevõrra sagedamini Vene kodanikke, meessoost õpetajaid, üle 56-aastaseid ning loodusainete õpetajaid.

Järgnevalt analüüsitakse lähemalt erineval määral eestikeelse aineõpetusega seotud õpetajate hoiakuid eestikeelse aineõpetuse suhtes ning vastava kogemusega ehk aineõpetuses osalevate õpetajate hinnangut aineõppe toimimisele. Õpetajate vastustest avatud küsimusele „Millist toetust Te ootate riigilt seoses üleminekuga eestikeelsele gümnaasiumiõppele?“ annab ülevaate lisa 4.

3.1. Meetodid ja materjalid

Joonisel 1 esitatud tulemused näitavad, et õpetajad on eestikeelses aineõpetuses kõige sagedamini kasutanud keelekeskseid ja ühtlasi suhteliselt traditsioonilisi ehk õpetaja poolt juhitud õppetegevusi (nt juhitud vestlus, ainealase keele õppimine, sõnatähenduste uurimine, töövihiku, töölehtede täitmine, tekstide lugemine). Vähem on levinud õpilasekesksemate meetodite (nt diskussioon, ettekannete esitamine, rollimängud vms) ning audiovisuaalsete vahendite kasutamine (arvuti ja Interneti kasutamine õpilaste poolt, õppevideo). Kõige vähem on kasutatud selliseid kooliväliseid tegevusi, mis nõuavad enam aega ja materiaalseid ressursse (nt õppekäik, uurimistöö). Vähem on tegeletud ka „kunsti, muusikaga vms loomingulise eneseväljendusega“, millega piirduakse eelkõige vastavas ainetunnis ehk kunsti, muusika vms tundides (seoseanalüüsile tuginedes 96% juhtudest).

(%, sageli+aeg-ajalt, õpetajate hinnangud, n=236)

Ootuspäraselt on õpilased, võrreldes õpetajatega, hinnanud mõnevõrra sagedasemaks traditsiooniliste konspekteerimise-loengu vormis tööviiside kasutamist (nt 6% võrra enam märgitud konspekteerimist, 15% võrra enam kirjandit, esseed) ning mõnevõrra harvemaks interaktiivsete, innovatiivsete ja keelekesksete meetodite kasutamist (nt 30% võrra vähem sõnatähenduste uurimine, aga ka arvuti ja Interneti kasutamine õpilaste poolt, 24% võrra vähem rollimängud). Selline hinnangute erinevus võib tuleneda nii õpilaste suuremast kriitilisusest n-ö rutiini suhtes ja suuremast soovist osaleda tunniprotsessis kui ka sellest, et õpetajad võivad mäletada üksikuid klassiväliseid ja interaktiivseid tegevusi (nt külalised tunnis, rollimäng) rutiinsematest meetoditest paremini ja hinnata neid suhteliselt sagedasemaks. Põhjuseks võib olla, et pikema ettevalmistusperioodi, suurema ressursinõudlikkuse jms tõttu võivad õpetajad olla pühendanud interaktiivsetele õppemeetoditele suhteliselt rohkem aega ja tähelepanu.

Tabelis 2 on esitatud eri tööviiside seoseanalüüs õpetajate taustatunnuste lõikes. Tabelis 2 ilmnev seos kasutatud õppetegevuste ja kodakondsuse vahel tuleneb sellest, et eesti kodanikud on ligi kümnendiku võrra sagedamini kasutanud arutelule ja keeleõppele orienteeritud tegevusi. Viimane seos võib olla seletatav nende parema keeleoskuse kaudu¹⁵.

Naissoost õpetajad on meestest kümnendiku võrra sagedamini kasutanud kooliväliseid allikaid ja loomingulisi tegevusi. Klassiväliseid tegevusi on enam kasutanud ka üle 48-aastased õpetajad (erinevus 10%, üle 56-aastaste hulgas isegi 15%).

Konkreetsed õppemeetodi valik tuleneb selgelt konkreetsest aineist, mida õpetatakse. Nii on arutelule ja keeleõppele orienteeritud meetodeid nagu nt õpilaste keelevigade korrigeerimine kõige enam kasutatud eesti keele ja või kirjanduse õpetamisel (üheksal juhul kümnest on kasutatud aeg-ajalt või sageli, vrd nt reaalinete, kus neid tegevusi on kasutatud vaid ligi pooltel juhtudel). Keele ja kirjanduse tundides domineerib ka töö erinevate tekstidega ning arutelule orienteeritud meetodid nagu nt diskussioon klassis (kümnendiku võrra enam võrreldes reaalinete). Ka ajaloo ja ühiskonnaõpetuse tunnid paistavad teistega võrreldes mõnevõrra enam silma arutelule orienteeritud meetodite kasutamise poolest (nt arutelu paaris või rühmas üheksal juhul kümnest võrreldes nt reaalinete kahe kolmandikuga).

¹⁵ Eesti kirjanduse õpetajad on sagedamini Eesti kodakondsusega.

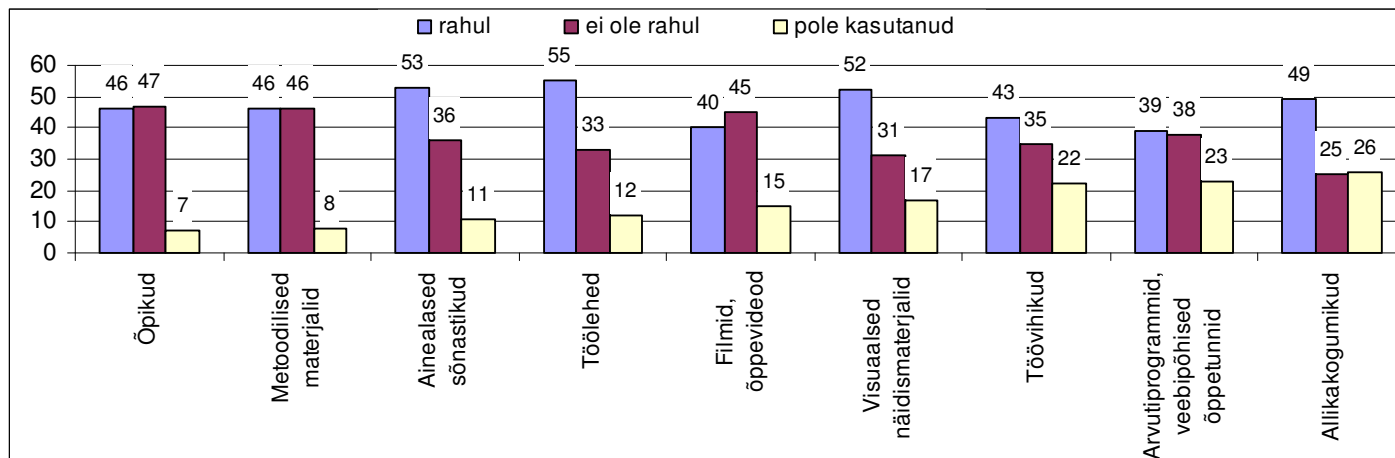
Tabel 2. Eestikeelses aineõpetuses kasutatud tööviisid taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer'i V)

	Arutelule ja keeleõppele orienteeritud tegevused ¹⁶	Kooliväliseid allikaid kasutavad ja loovad tegevused	Traditsioonilised tegevused	Keelekesksed tegevused
Kodakondsus	.247**	.101	.140	.218
Sugu	.135	.169*	.005	.161*
Vanus	.178	.277**	.113	.243**
Õppeaine	.324**	.194	.198	.148
Roll koolis	.078	.077	.104	.099
Kooli asukoht	.135	.186	.006	.111

* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

Joonisel 2 esitatud õpetajate rahulolu eestikeelses aineõpetuses kasutatud õppematerjalidega näitab, et kõige enam ollakse rahul töölehtedega, ainealaste sõnastikega ning visuaalsete näidismaterjalidega. Kuigi allikakogumikke on kasutatud mõnevõrra vähem, on nendega rahulolijaid samuti pea pooled. Kõige enam on kasutatud õpikuid ja metoodilisi materjale, millega rahulolu jääb samuti keskmise lähedale. Mõnevõrra vähem on kasutatud töövihikuid, filme ja õppevideoid ning arvutiprogramme. Arvutipõhised materjalid on arvatavalt ka vähem kättesaadavad / tehniliselt rakendatavad, kuid vaieldav on ka nende kvaliteet ja/või õpetajate oskused neid kasutada, kuna neid kasutanud õpetajad on andnud võrdselt nii rahulolevaid kui ka rahulolematuid hinnanguid.

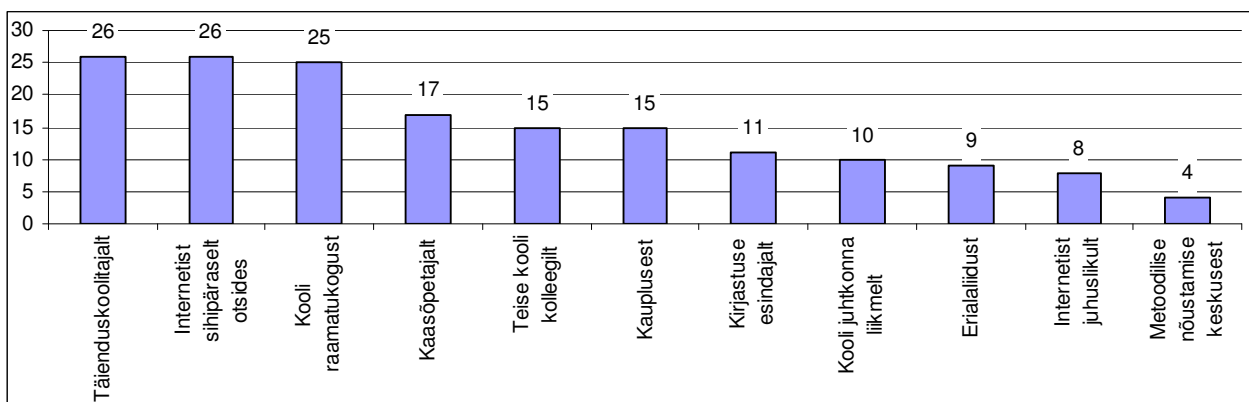

Joonis 2. Eestikeelses aineõpetuses kasutatud õppematerjalid (%) (n=236)

¹⁶ Seoste analüüsimiseks on joonisel 1 esitatud üksiktunnused omavahelistele korrelatsioonidele tuginedes liidetud kokku järgmistesse gruppidesse: arutelule ja keeleõppele orienteeritud tegevused (arutelu paaris või rühmas, diskussioon, kirjand või essee, rollimäng, kodused ülesanded eesti keeles, õpetaja juhitud vestlus, õpilaste keelevigade korrigimine), kooliväliseid allikaid kasutavad ja loovad tegevused (õppekäik, ettekannete esitamine, õppevideo või filmi vaatamine ja analüüs, referaat või uurimistöö, tegelemine kunsti või muusika vms, eestikeelsed külalised tunnis, arvuti või Interneti kasutamine õpilaste poolt), traditsioonilised meetodid (õpetaja loeng vms esitus, õpiku vms tekstide tõlkimine, konspekterimine, power-pointi vms kasutamine õpetaja poolt), keelekesksed tegevused (sõnatähenduste uurimine, ainealase keele õppimine).

Analüüs õpetatavate ainete järgi näitab, et õpikutega rahulolematuid on enam ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetajate hulgas (neli viiendikku, vrd poolte eesti keele ja kirjanduse, reaali- ja loodusainete õpetajatega). Viimaste hulgas on ka enam visuaalsete näidismaterjalidega, nt kaartide ja joonistega rahulolematuid (kaks viiendikku, vrd kolmandik eesti keele ja kirjanduse õpetajatest ning viiendik reaali- ja loodusainete õpetajatest) – seegi erinevus on seega ilmselt ainespetsiifiline. Reaali- ja loodusainete õpetajad on väljendanud suuremat rahulolematust töövihikutega (võrreldes teistega kümnendiku võrra enam).

Joonisel 3 on esitatud nende allikate järjestus, kust on saadud teavet õppematerjalide kohta, mida õpetajad on eestikeelses õppetöös realselt kasutanud. Olulisemateks allikateks on koolitaja/õppejõud, Internet ning kooli raamatukogu. Vähem on infot saadud teistelt õpetajatelt või kooli juhtkonnalt, mis on arusaadav, arvestades õpetajate spetsialiseerumist ning õppematerjalide spetsiifilisust. Erialaliidud ja metoodilise nõustamise keskused kui eestikeelse aineõppe õppevahendite allikad paistavad olevat seni veel suhteliselt avastamata.

Joonis 3. Allikad info saamiseks eestikeelses aineõpetuses kasutatud õppematerjalide kohta (%) , n=236)

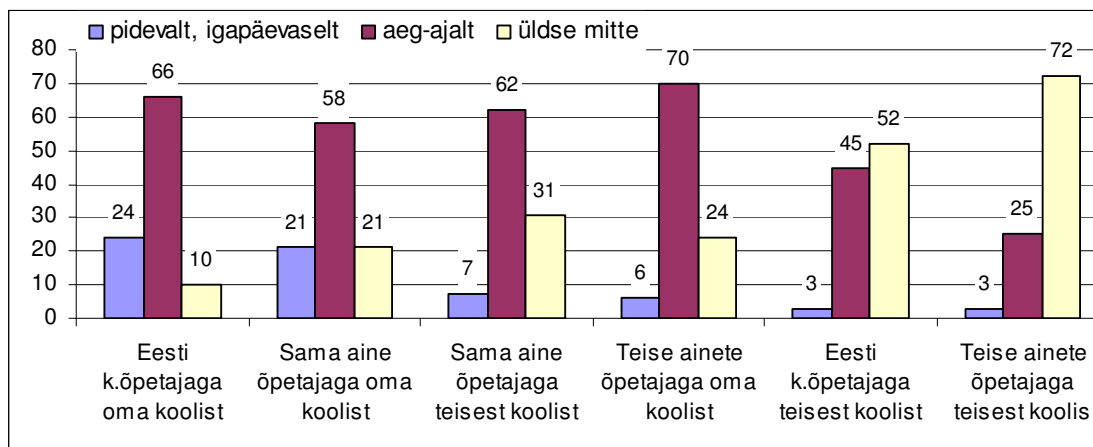
Infot ise sihipäraselt on mõnevõrra enam otsinud eesti keele ja kirjanduse õpetajad – kas siis kooli raamatukogust (seitsmel juhul kümnest, vrd pooled teiste ainete õpetajad) või kolleegidelt (pea kahel kolmandikul juhtudel, vrd teiste ainete õpetajad, kes on kasutanud kolleege infoallikana vaid umbes kolmandikul juhtudel). Ka kirjastuse esindajatelt või vastavast teabematerjalist on enam infot saanud eesti keele ja kirjanduse, aga ka ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetajad (kolmandikul juhtudest võrreldes teistega, kes on seda allikat kasutanud kümnendikul juhtudel või alla selle).

3.2. Koostöö teiste õpetajatega

Uurimaks eestikeelset aineõpetust toetavaid tugistruktuure, sisaldas ankeet küsimusi nii formaalsete ning juba riiklikult planeeritud toetavate tegevuste kohta, nt täienduskoolitussüsteem, kui ka mitteformaalse õpetajate koostöö ja tugivõrgustike kohta.

Joonisel 4 on tulemused esitatud, lähtudes vastustest küsimusele, kui sageli on eesti keeles ainet õpetanud õpetajad teinud tundideks ettevalmistamisel koostööd kolleegidega. Joonisel 4 sageduse alusel järjestatud koostööpartnerite analüüsist nähtub, et nii igapäevaselt kui ka aeg-

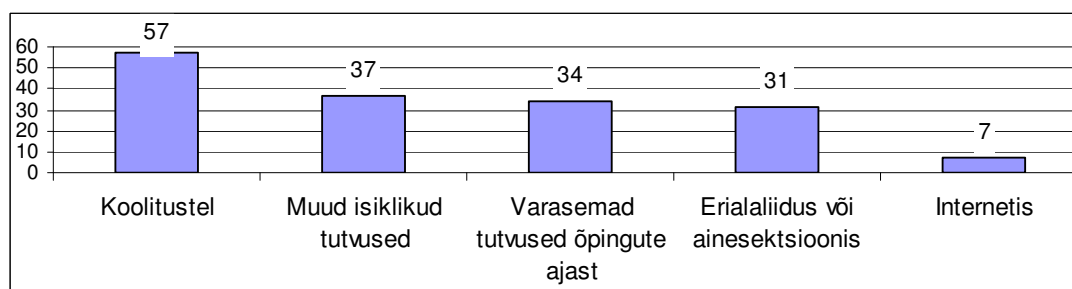
ajalt on kõige suuremaks toeks olnud sama kooli eesti keele õpetaja. Sellele järgnevad sama aine õpetajad nii oma koolist kui ka teistest koolidest.

Joonis 4. Koostöö tundideks ettevalmistamisel teiste õpetajatega (% , n=236)

Olemasoleva koostöö mahuga rahulolu keskväärts (5=täiesti rahul ja 1=pole üldse rahul) on suhteliselt tagasihoidlik ehk 2,252. Rahulolematuid on nii koolisiseste kui ka kooliväliste kontaktide igapäevaste kasutajate hulgas. Sellisest tulemusest võib järeldada, et vaatamata teatud koostöövõrgustiku olemasolule oodati sellelt tegelikult enamat tuge kui see hetkel pakkus – st teadvustati selle *potentsiaali* oma igapäevase töö toetajana.

Lisaks kontaktide olemasolule, sagedusele ning nendega rahulolule uuriti, kus on tekkinud kontaktid õpetajatega, kellega on tehtud koostööd eestikeelse aineõppe tundideks ettevalmistamisel. Joonisel 5 esitatud tulemused näitavad, et varasemad tutvused õpingute ajast on küll olulised, kuid igapäevaste kokkupuudete vähesuse tõttu võivad need aeguda; osa õpetajate puhul on varasemate õpingute kontaktid nüüdseks ka teise riiki jäänud. Samuti ei pruugi põhiõppes omandatud kontaktidest olla kasu just eestikeelseks aineõppeks valmistumisel. Seetõttu domineerivad kontaktide allikana koolitused ning muud isiklikud tutvused.

Joonis 5. Teiste õpetajatega kontaktide tekkimise kohad (% , n=236)

Seega võib öelda, et koolituste olulisus ei seisne õpetajate jaoks tõepoolest mitte ainult omandatavates teadmistes ja oskustes, vaid on ka võimaluseks kohtuda teiste sama jt erialade õpetajatega võib luua ajas püsiva tugivõrgustiku. Koolitustel tekkinud kontakte hinnatakse ka kõige efektiivsemaks (kontaktidega rahulolu ja kontaktide tekkimise koha seosekordaja Cramer'i $V=0.291$, $p \geq 0.001$).

Kuna erialaliidus või ainesektsioonis osalejate hulk on protsentuaalselt vähemuses, pole ka see kuigi arvestatav tugistruktuur igapäevase tööprotsessi planeerimisel. Internet on isiklike kontaktide tekkimise kohana (praegu veel) ootuspäraselt marginaalne, kuid siiski esindatud.

Tabelis 5 esitatud seoseanalüüsid taustatunnuste lõikes näitavad, et koostöö ja kontaktid teiste õpetajatega on levinud eri õpetajarühmades suhteliselt võrdselt, st koostöö diferentseeritust näitavaid statistiliselt olulisi seoseid esineb tabelis vähe. Vaid koostöö sagedus eesti keele õpetajatega erineb mõningal määral eri vanuses õpetajate puhul: teistest pea poole võrra enam teevad koostööd 40-47-aastased õpetajad, st antud vanusegrupp küsib kolleegidelt arvatavasti kõige sagedamini keelealast nõu. Nende hulgas on enam ka neid, kellel eestikeelse aineõpetuse komistuskiviks on mõnevõrra tagasihoidlikum eesti keele oskus (vt I ptk õpetajate küsitluse tulemused, alapeatükk 1.1.).

Tabel 5. Koostöö maht ja kontaktide allikad taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer'i V)

	Kontaktide allikad ¹⁷		Koostöö sagedus		
	Isiklikud tutvused	Muud kontaktid	Eesti keele õpetajatega	Aine-õpetajatega oma koolis	Aine-õpetajatega teistes koolides
Kodakondsus	.077	.078	.142	.142	.125
Sugu	.050	.075	.145	.038	.011
Vanus	.096	.103	.242*	.132	.070
Õppeaine	.252	.224	.152	.464**	.109
Roll koolis	.110	.080	.061	.127	.107
Kooli asukoht	.034	.119	.103	.257*	.070

* p≥.01

** p≥.001

Kuna eesti keele ja kirjanduse õpetajad pakuvad koostööpartnerina huvi nii sama aine õpetajatele kui ka teiste ainete õpetajatele, on ootuspärane, et just nemad on kõige enam teinud koostööd teiste oma kooli aineõpetajatega (pea poole sagedamini kui ühiskonnaõpetuse õpetajad ning reaal- ja loodusainete õpetajad).

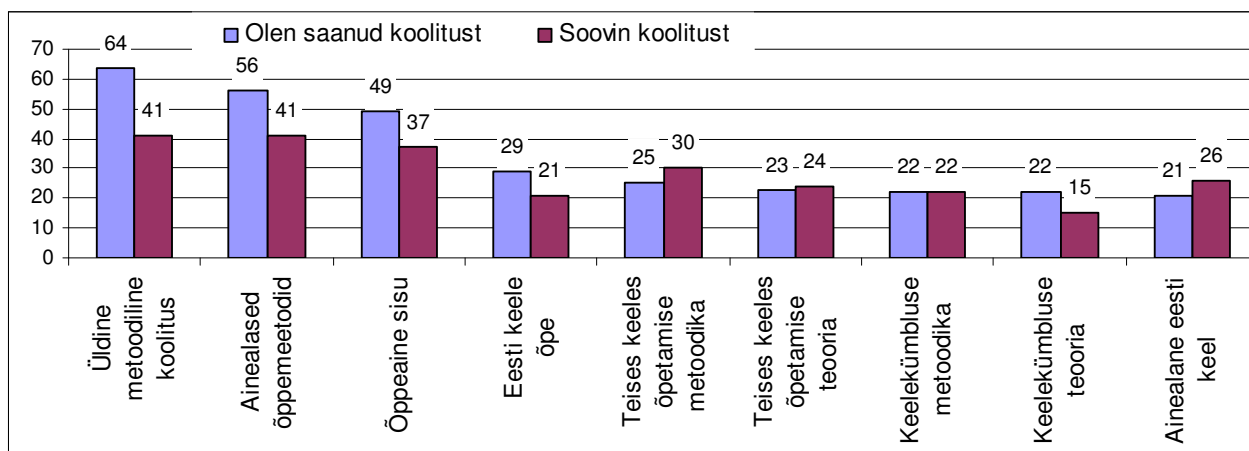
3.3. Täienduskoolitus

Täienduskoolitust puudutavatele küsimustele võisid vastata kõik ankeedi saanud õpetajad, st nii eesti keeles aineid õpetanud kui ka vastava kogemusega õpetajad. Neilt uuriti nii juba saadud kui ka edaspidi soovitud koolituste kohta. Lisaks oli õpetajatel võimalus vabas vormis kirjutada, millist toetust oodatakse riigilt seoses üleminekuga eestikeelsele gümnaasiumi-õppele.

Esmalt on järgmisel joonisel protsentide alusel järjestatud saadud ning soovitud koolitused valdkondade lõikes. Üldiselt, kui konkreetse valdkonna kohta on koolitust juba saadud, siis on

¹⁷ Seoste analüüsimiseks on joonisel 1 esitatud üksiktunnused omavahelistele korrelatsioonidele tuginedes liidetud kokku järgmistesse gruppidesse: isiklikud tutvused (varasemad tutvused õpingute ajast ja muud isiklikud tutvused) ja muud kontaktid (koolitustel, erialaliidus või ainesektsioonis, Internetis).

vastava koolituse huvi olemas ka edaspidi. Kõige enam tuntakse huvi üldiste metoodiliste koolituste vastu (nt aktiivõppemeetodid). Universaalsuse tõttu on arvatavalt tegemist ka kõige suurema pakkumise osaks saava valdkonnaga. Õppeaine sisuga seotud koolitusvaldkonnad – ainealased õppemeetodid (aine didaktika) ning õppeaine sisu (mingi ainealane teema või probleem) – domineerivad selgelt teises keeles õpetamisega seonduvate koolituste üle. See võib olla selgitatav sellega, et kõigil õpetajatel ei pruugi olla huvi vms kultuurilist valmisolekut teises keeles õpetamiseks. Siiski, kui üldise metoodilise koolituse korral on koolituse soovijate hulk seda saanutest oluliselt väiksem, siis teises keeles õpetamise korral on protsentjaotused võrdsed või lisakoolituse soovid domineerivad. Seega, lisaks olemasolevatele teises keeles õpetamise teemaga seotud koolitustele on ka edaspidi metoodiline ning ainealase keele süstemaatiline koolitus oluline tugifaktor õpetajate igapäevase tugivõrgustiku kõrval.

Joonis 6. Saadud ja soovitud koolitused valdkondade lõikes (% , n=683)

Seoseanalüüsides tabelis 5 võib järeldada, et ainealastel täienduskoolitustel on nooremad ehk alla 39-aastased õpetajad osalenud vanematest kolleegidest enam; kuid vanus on ka ainus, mis vastajaid ainealaste koolituste osas diferentseerib. Teises keeles õpetamisega seonduvatel koolitustel käimine, aga ka neis edasise osalemise soov, on eri õpetajagruppide lõikes jaotunud ebaühtlaselt. Ootuspäraselt on vastavat koolitust saanud nii teises keeles juba tundi läbiviivad õpetajad (46%) kui ka seda tulevikus teha soovivad õpetajad (22%).

Kuigi enamik neist, kes ei kavatse kunagi eesti keeles õpetama hakata, pole vastavat koolitust saanud, on siiski viiendik neist väljendanud vastava koolituse saamise suhtes huvi. Huvitatuid ja koolitust kogenuid on enam alla 39-aastaste ja naiste hulgas, enam humanitaar- ja (kümnnendiku võrra) vähem loodusainete õpetajate hulgas, samuti eesti kodanike hulgas (erinevus 15%).

Teises keeles õpetamisega seonduvast koolitusest on viiendiku võrra olnud enam huvitatud need õpetajad, kes igapäevase õpetamistöö kõrval osalevad ka üliõpilaste praktika juhendamisel; kümnnendiku võrra suuremat huvi on väljendanud ka igapäevase töö kõrvalt projektide kirjutajad.

Tabel 5. Saadud ja soovitud koolitused valdkonniti taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer'i V)

	Teises keeles õpetamisega seonduv koolitus ¹⁸	Aine õpetamisega seonduv koolitus
Kodakondsus	.168**	.057
Sugu	.106*	.039
Vanus	.334**	.137*
Eriala	.192**	.134
Kooli asukoht	.130*	.095
Roll koolis	.136*	.073
Õpetab ainet eesti keeles	.478**	.095

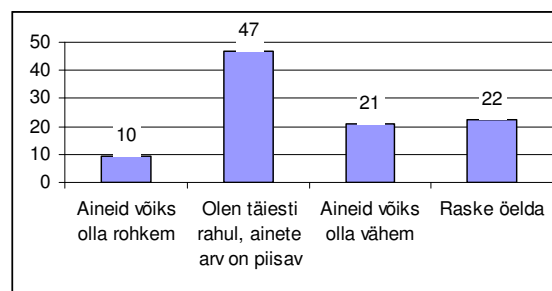
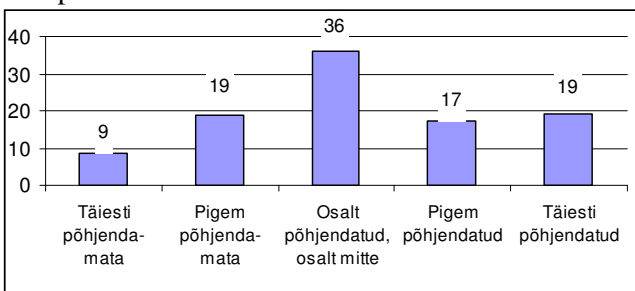
* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

Seosed koolipiirkonnaga näitavad, et kui eestikeelse olmekeskonnaga Tartus teises keeles õpetamisega seonduvat koolitust saanud-soovinute ning mittesaanute-soovinute vahel erinevust pole, siis eesti-venekeelse olemakeskkonnaga Tallinnas on vastava koolituse kogemusega või huvilisi keskmisest oluliselt rohkem (13% võrra), see-eest venekeelse olmekeskonnaga Ida-Virumaa mõnevõrra vähem (7% võrra). Viimane võib olla selgitatav nii mõningase huvipuuduse kui ka tagasihoidlikumate reaalseste koolituskogemustega. Seega võib öelda, et Ida-Virumaa raskused eesti keeles ainete õpetamisel pole seotud vaid väiksema hoiakulise valmisolekuga, vaid ka spetsiaalselt antud sihtrühmale mõeldud vastavasisulise koolituse vähesusega.

3.4. Rahulolu ja hoiakud

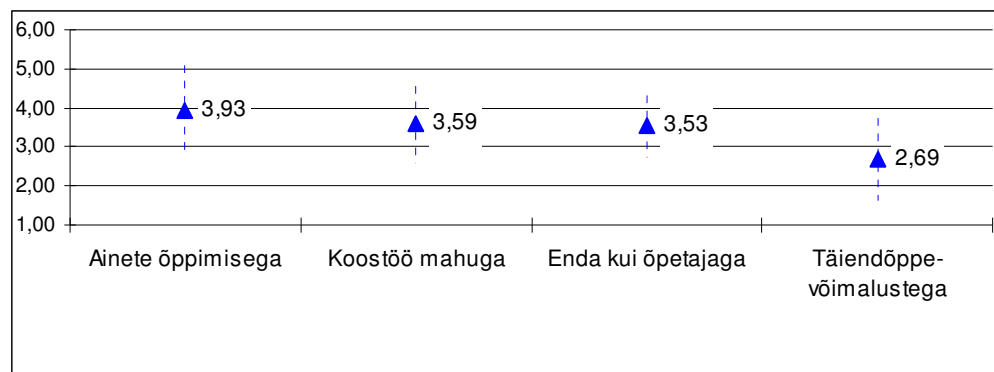
Ankeedis uuriti nii õpetajate üldist rahulolu (eesti keeles õpetamisega ja õppimisega, täiendkoolitusega vms), arvamusi eestikeelse aineõpetuse võimalike keelelis-kultuuriliste ja ühiskondlike tagajärgede kohta kui ka seda, kuidas võiks olla eestikeelne aineõpetus olla korraldatud ideaalis. Joonisel 7 esitatud tulemused näitavad, et neljandiku eesti keeles õpetavate õpetajate hinnangul oli vastava(te) aine(te) õpetamine eesti keeles põhjendamatuna ning kolmandiku hinnangul põhjendatud vaid osaliselt. Parempoolne joonis annab aimu ka ühest võimalikust rahulolematuse faktorist – viiendiku hinnangul võiks eesti keeles õpetatavate ainete arv olla väiksem.

Joonis 7. Eesti keeles õpetavate õpetajate hinnangud oma aine(te) eestikeelsuse põhjendatusele (vasakul) ning rahulolu eesti keeles õpetatavate ainete arvuga (paremal) (% , n=236)

¹⁸ Seoseanalüüsiks on saadud ja soovitud koolitus valdkondade omavaheliste korrelatsioonide alusel jaotatud järgnevatel gruppidesse: teises keeles õpetamisega seonduv koolitus (keelekümbluse meetodika ja teooria, teises keeles õpetamise teooria ja meetodika, ainealane eesti keele ja üldine eesti keele õpe) ja aine õpetamisega seonduv koolitus (õppeaine sisu, ainealased õppemeetodid, üldine metoodiline koolitus).

Andmed joonisel 8 näitavad rahulolu eesti keeles aine õpetamisega üksikute valdkondade lõikes. Kõige suurema kriitika osaliseks on saanud pakutavad täiendõppe võimalused. Rahulolu koostöö mahuga teiste õpetajatega on suhteliselt kõrge, mis võib näidata suhteliselt hea tugivõrgustiku olemasolu. Seega ollakse suhteliselt rahul endast ja koolist (koostöö) ning vähem rahul riigist olenevate faktorite osas (täiendõpe). Enda kui õpetaja suhtes oldi oluliselt kriitilisemad kui õpilaste hakkamasaamise suhtes. Seega, kuigi konkreetne õpetajate grupp on teinud otsuse hakata õpetama ainet eesti keeles, on selleks läbinud teatud erialase ettevalmistuse ning omab selleks teatavat keelelis-kultuurilist valmisolekut, on siiski teatud ebakindlus jäänud alles ka selle grupi puhul. Sellised tulemused annavad tunnistust vajadusest spetsiifilisema enesetäienduse järele ka konkreetsele sihtrühmale.

Joonis 8. Rahulolu eestikeelse aineõppega valdkonniti
(keskmine ja standardhälve, n=236)

Tabelis 6 esitatud seoseanalüüs üksikute rahulolu valdkondade lõikes näitab, et enda kui õpetajaga rahulolu on seda suurem, mida suuremas mahus tehakse koostööd teiste õpetajatega. Seos võib olla tõlgendatav mitmeti, nt teistelt õpetajatelt saadav tugi võib olla tõstnud ka enesekindlust (hinnangut enda õpetajatöö efektiivsusele). Teisalt võib õpetaja hinnangut oma hakkamasaamisele olla tõstnud võrdlusvõimalus teiste õpetajatega. Veelgi tugevam on seos täiendõppevõimalustega, st mida suurem on siin rahulolu, seda kõrgemalt hinnatakse ka enda kui õpetaja tööd.

Tabel 6. Eestikeelse aineõpetuse rahulolu
seosed valdkonniti (Spearman'i korrelatsioonikordaja)

	Rahul koostööga teiste õpetajatega	Rahul õpilaste toimetulekuga	Rahul enda kui õpetajaga	Rahul täiendõppevõimalustega
Rahul koostööga teiste õpetajatega	1	-,042	,227**	,047
Rahul õpilaste toimetulekuga	-,042	1	,043	,045
Rahul enda kui õpetajaga	,227**	,043	1	,284**
Rahul täiendõppevõimalustega	,047	,045	,284**	1

** Korrelatsioon on oluline nivool 0,01.

Ülejäänud seosed tabelis – rahulolu õpilaste toimetulekuga – pole statistiliselt olulised, st hinnang õpilaste toimetulekule pole seotud õpetaja enda tööd puudutava hinnanguga, vaid võib olla seotud pigem hinnangutega õpilaste keelelisele ettevalmistusele, õpimotivatsioonile jms.

Analüüs sotsiaaldemograafiliste jt teiste taustatunnuste lõikes tabelis 6 näitab, et kõige enam erinevad õpetajate alagruppide lõikes hinnangud eestikeelse aineõpetuse üldisele põhjendatusele ning rahulolu eesti keeles õpetatavate ainete arvuga.

Tabel 6. Eesti keeles aine õpetamisega rahulolu valdkonniti taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer'i V)

	Ainete eesti keeles õpetamise põhjendatus	Rahulolu ainete arvuga	Rahulolu koostöö mahuga	Rahulolu täiendõppevõimalustega	Rahulolu õpilaste toimetulekuga	Rahulolu enda kui õpetajaga
Kodakondsus	.200**	.097	.167	.113	.250**	.136
Sugu	.245**	.162**	.214	.066	.266*	.260*
Vanus	.131	.072	.118	.098	.142	.146
Õppeaine	.309**	.269**	.148	.218**	.193	.153
Kooli asukoht	.113	.121*	.128	.119	.149	.152
Roll koolis	.067	.083	.064	.090	.171	.218
Õpetab ainet eesti keeles	.320**	.197**	.112	.219	.295**	.423**

* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

Põhjendamatuks on eesti keeles ainete õpetamist pidanud enam Vene kodanikud ning meessoost vastajad. Viimastel pole ka olnud ühest seisukohta, kas eesti keeles õpetatavate ainete arv on piisav või mitte. Naissoost õpetajad on olnud enam rahul õpilastega ja nende eesti keeles õppimisega toimetulekuga, kuid naised on väljendanud ka suuremat optimismi enda õpetamisoskuste suhtes.

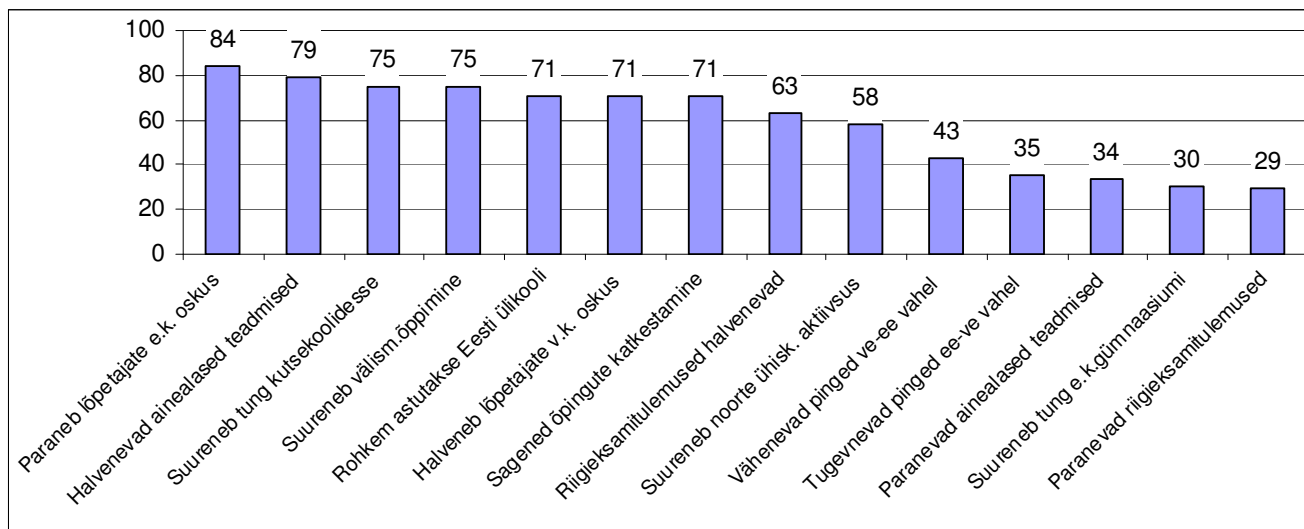
Aine eesti keeles õpetamise põhjendatuses on enam olnud veendunud eesti keele ja kirjanduse õpetajad (üheksa kümnest) võrreldes nt ajaloo ja ühiskonnaõpetuse ning reaal- ja loodusainete õpetajatega (põhjendatuses veendunud vaid kolmandik). Viimased – reaal- ja loodusainete ning ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetajad – on väljendanud suuremat rahulolematust ka täiendõppevõimaluste suhtes (rahul pole 2/5).

Lisaks reaalsetele praktikatele ja üldistele emotsioonidele seoses eestikeelsele aineõpetusele üleminekuga uuriti õpetajate käest, millised võivad nende hinnangul olla ainete eesti keeles õpetamise tagajärjed õpilaste jaoks, aga ka ühiskonna kui terviku jaoks. Vastajatele esitatud 14 väidet sisaldasid nii võimalikke positiivseid kui ka negatiivseid tagajärgi.

Joonisel 9 esitatud tulemused näitavad, et kõige üksmeelsemad on õpetajad eestikeelse aineõpetuse positiivses mõjus eesti keele oskusele – kuid nende hinnangul paraneb keeleoskus ainealaste teadmiste arvel. Õpetajad kardavad, et ainete õppimine võib muuta kogu õppeprotsessi õpilaste jaoks raskemaks, mis võib väljenduda õpingute katkestamises.

Õpetajad on nõustunud, et seoses eestikeelse aineõpetusega võivad õpilaste haridusvalikud muutuda mitmekesisemaks, st et enam asutakse õppima ülikoolidesse nii Eestis kui ka välismaal, aga ka et enam minnakse õppima kutsekoolidesse nii Eestis kui väljaspool seda.

Eestikeelse aineõpetuse ühiskondlike tagajärgede suhtes olid õpetajad vähem üksmeelsed. St kuigi kaks viendikku nõustus väitega, et tänu eesti keeles õppimisele vähenevad pinged eestlaste ja venelaste vahel, nõustus samas pea sama proportsioon (kolmandik) õpetajaid väitega, et pinged hoopis teravnevad. Siiski on õpetajad olnud suhteliselt üksmeelsed ühe positiivse ühiskondliku tagajärje osas – et tänu eestikeelsele aineõpetusele suureneb vene noorte ühiskondlik aktiivsus.

Joonis 9. Eestikeelse aineõppe võimalikud tagajärjed (%) , n=683)

Võrreldes õpetajate vastuseid samale väideteplokile õpilaste poolt antud vastustega, ilmneb, et õpetajad on olnud oluliselt pessimistlikumad õpilaste ainealaste teadmiste (erinevus 29%) ja vene keele oskuse suhtes (erinevus 26%), kuid oluliselt optimistlikumad eestikeelse aineõpetuse võime suhtes vähendada etnilisi pingeid (erinevus 14%) (vt III ptk õpilaste tulemustest, alapeatükk 3.2.).

Tabelis 7 on esitatud õpetajate hinnangud eestikeelse aineõppe võimalikele tagajärgedele taustatunnuste lõikes. Tabelis esitatud seoseanalüüsid näitavad, et taustatunnuste lõikes on õpetajate hoiakud kõige enam diferentseeritud negatiivsete individuaalsete ja ühiskondlike tagajärgede osas. Kõige tugevamaks diferentseerijaks on sealjuures see, kas vastaja õpetab eesti keeles või mitte: õpetajad, kes õpetasid eesti keeles, olid tagajärgede suhtes kriitilisemad, muuhulgas ka ainealase keeleoskuse osas. Seega võib negatiivsetel tagajärgedel, eelkõige vene keele oskuse osas olla teatud alus, kuna sellise hinnangu andjatel on antud vallas reaalne kogemus. Mõnevõrra vähem on võimalikke negatiivseid tagajärgi näinud vaid matemaatika ja füüsika õpetajad.

Teine diferentseeriv faktor siin on kooli asukoht, st eesti- ja venekeelse olmekeskonnaga Tallinna õpetajad on enam nõustunud negatiivsete ühiskondlike tagajärgedega, st kardetakse, et eestikeelse aineõpetuse tulemusena võivad tugevneda pinged eestlaste ja venelaste vahel. Arvatavasti on eelkõige antud piirkonna noortel kõige reaalsemalt olemas võimalused kahe rahvusühenduse kokkupuudeks, mistõttu ei pruugi sealsed õpetajad näha eestikeelses

aineõpetuses ka otsest ja käegakatsutavat vahendit rahvuspingete vähenemiseks. See-eest ootasid eestikeelselt aineõppelt positiivseid ühiskondlikke tagajärgi eelkõige venekeelse olmekeskonnaga Ida-Virumaa õpetajad, kes ootasid positiivset mõju nii etnilistele suhetele, eesti keele oskusele kui ka edasiõppimisvõimalustele eestikeelsetes õppeasutustes.

Tabel 7. Õpetajate hinnangud eestikeelse aineõppe võimalikele tagajärgedele taustatunnuste lõikes (seosekordaja Cramer'i V)

	Negatiivsed individuaalsed ja ühiskondlikud tagajärjed ¹⁹	Positiivsed individuaalsed ja ühiskondlikud tagajärjed	Negatiivsed tagajärjed ainealastele teadmiste
Kodakondsus	.126*	.069	.051
Sugu	.031	.044	.029
Vanus	.089	0.080	.111
Eriala	.143	.062	.173*
Kooli asukoht	.142**	.130*	.010
Roll koolis	.107	.078	.068
Õpetab ainet eesti keeles	.232**	.135	.185**

* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

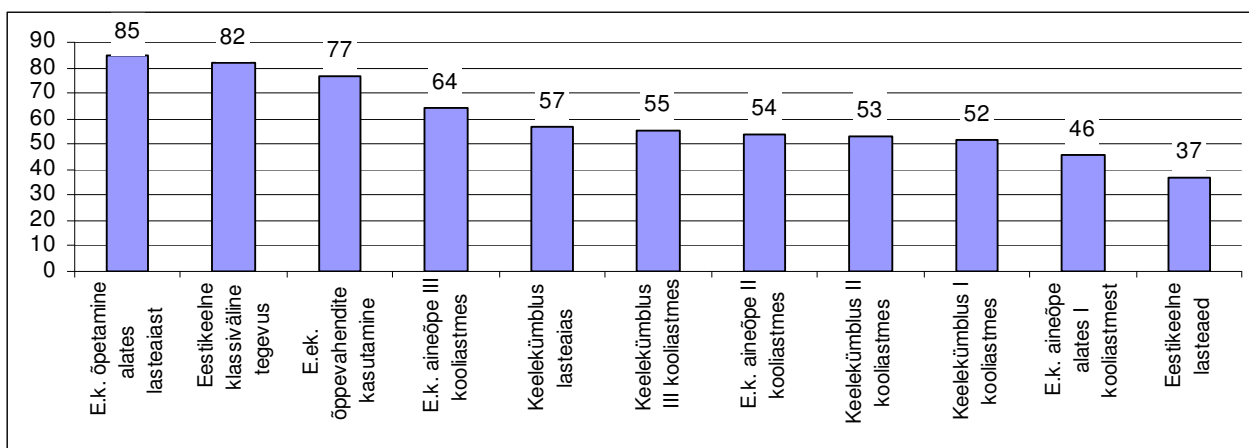
Seosed kodakondsuse ja võimalike negatiivsete tagajärgede vahel on küll statistiliselt olulised, kuid seos on suhteliselt nõrk, st Eesti kodakondsusega õpetajad on võrreldes teistega pidanud negatiivseid tagajärgi tõenäoliseks vaid 8% võrra enam.

3.5. Eestikeelse aineõpetuse korraldamise viisid

Viimane teemadering, mille osas sooviti saada Vene õppekeele koolide õpetajate arvamusi, puudutab eesti keele omandamise eeltingimusi ning hinnanguid teises keeles õpetamise võimalikele vormidele ja korraldusele (eestikeelse aineõpetuse ideaalvisiooni). Vastajatel paluti kolmes erinevas küsimusteplokis hinnata koolikorralduslike eeltingimusi eesti keele omandamiseks, gümnaasiumi eestikeelse aineõpetuse tulemuslikkuse faktoreid ning eestikeelses aineõpetuses olulisi tööviise ja meetodeid.

Joonisel 10 on esitatud õpetajate hinnangud sellele, kuivõrd toetavad erinevad meetmed ja eeltingimused eesti keele omandamist.

¹⁹ Omavaheliste korrelatsioonide alusel on seoseanalüüsid üksiktunnused jaotatud järgmistesse gruppidesse: negatiivsed individuaalsed ja ühiskondlikud tagajärjed (suureneb põhikooli järel või gümnaasiumi ajal õpingute katkestajate arv, suureneb vene emakeelega põhikoolilõpetajate tung kutsekoolidesse, halvenevad vene emakeelega gümnaasiumilõpetajate ainealased teadmised ja oskused, halveneb vene emakeelega gümnaasiumi lõpetajate vene keele oskus, suureneb väljaspool Eestis kutse- ja kõrgharidust omandavate vene emakeelega noorte osakaal, tugevnevad pinged eestlaste ja venelaste vahel), positiivsed individuaalsed ja ühiskondlikud tagajärjed (suureneb vene emakeelega noorte ühiskondlik aktiivsus, vähenevad pinged venelaste ja eestlaste vahel, rohkem vene emakeelega gümnaasiumilõpetajaid astub Eesti ülikoolidesse, paraneb vene emakeelega gümnaasiumilõpetajate eesti keele oskus, suureneb vene emakeelega põhikoolilõpetajate tung eestikeelsetesse gümnaasiumitesse) ja negatiivsed tagajärjed ainealastele teadmiste (vene emakeelega gümnaasiumilõpetajate riigieksamitulemused halvenevad, ning antud rühmas negatiivse korrelatsiooniga paranevad vene emakeelega gümnaasiumilõpetajate ainealased teadmised ja oskused ja paranevad vene emakeelega gümnaasiumilõpetajate riigieksamitulemused).

Joonis 10. Eesti keele omandamiseks vajalikud tegevused
(%, pigem + väga vajalikud, n=683)

Väidete järjestus joonisel näitab, et kõige efektiivsemaks peetakse eesti keele õppimise võimalikult varajast algust – eesti keele õppimist alates lasteaiast. Alternatiivi – eestikeelse lasteaiaga – nõustuti seevastu oluliselt harvem. Õpetamisviisi põhimõttelisest ümberkorraldamisest – keelekümbulusest või eestikeelsest aineõpetusest oluliselt vajalikumaks hinnati toetavaid tegevusi ehk eestikeelset klassivälist tegevust ning eestikeelsete õppevahendite võimalikult laialdast kasutamist kõigis põhikooli ainetes (nt videomaterjalid, õpetekstid vms).

Ühelt poolt võivad selliseid hinnanguid tuleneda kas skeptilisest hoiakust teisekeelse aineõpetuse suhtes või lihtsalt pragmaatilisest suhtumisest – olemasolevasse õpetamisviisi integreeritavaid meetmeid on lihtsam kasutusele võtta kui vahetada õppekeelt tervikuna. Teiselt poolt võivad sellised hinnangud tuleneda ka asjaolust, et enamat toetust leidnud meetmetega on paljudel õpetajatel olemas isiklik kokkupuude, seega on nendele hinnangut anda kergem kui keelekümbulusele ja eestikeelsele aineõpetusele.

Üldiselt toetasid õpetajad pigem võimalikult hilist eestikeelse aineõpetuse või keelekümbulusega alustamist, pidades selle eelduseks eelnevat – juba lasteaias algavat – eesti keele omandamist eesti keele tunnis. Sealjuures annavad varajase eesti keele õpetamise alguse ning mitmesuguste tugitegevuste toetamine tunnistust eesti keele oskuse väärtustamisest – kuid pigem ilmselt keeletunnis omandatava üldkeele kui erialakeelte osas.

Tabelis 8 esitatud eesti keele omandamiseks vajalike tegevuste seoseanalüüs taustatunnuste lõikes näitab, et sotsiaaldemograafiliste jt taustatunnuste lõikes on hinnangud väga vähe diferentseeritud, st eri õpetajate grupid on oma hoiakutes olnud suhteliselt üksmeelsed.

**Tabel 8. Eesti keele omandamiseks vajalikud tegevused
õpetajate taustatunnuste lõikes** (seosekordaja Cramer'i V)

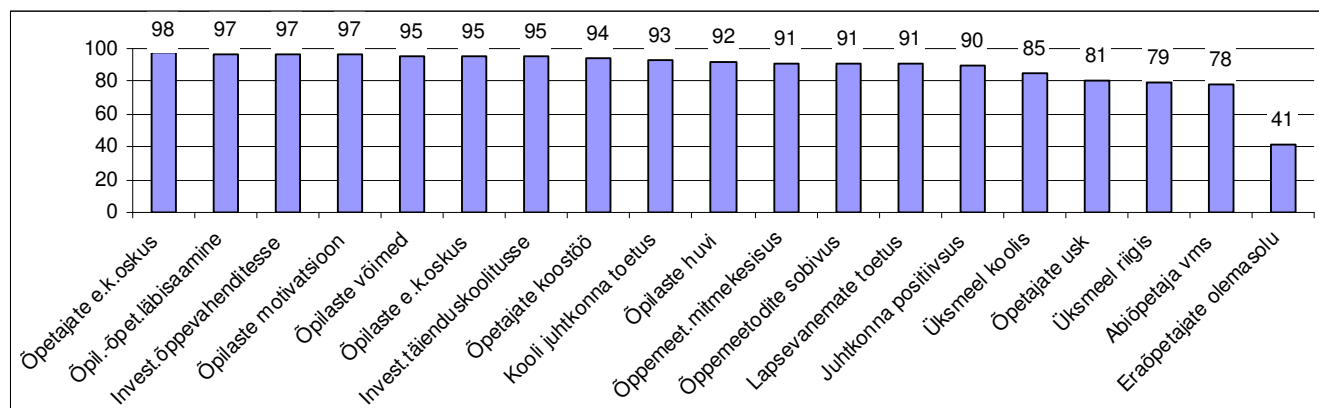
	Eestikeelne aineõpetus ²⁰	Eesti keel lasteaias	Keelekümblus
Kodakondsus	.043	.083	.031
Sugu	.065	.019	.003
Vanus	.063	.110	.081
Eriala	.141	.110	.083
Kooli asukoht	.023	.113*	.037
Roll koolis	.090	.011	.032
Õpetab ainet eesti keeles	.179**	.159**	.083

* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

Mõnel määral erinevad õpetajate hinnangud aga eesti keeles õpetamise / mitte-õpetamise lõikes: eesti keeles ainet õpetanud on teistest 15% võrra enam veendunud ka eestikeelse aineõpetuse vajalikkuses ning mõnevõrra enam veendunud eesti keele õppega juba lasteaia alustamise efektiivsuses. Seevastu need õpetajad, kes pole eesti keeles õpetanud ega kavatseda seda teha ka tulevikus, on 17% võrra vähem veendunud ka eestikeelse aineõpetuse vajalikkuses. Need õpetajad, kes kavatsesid eestikeelse õpetamisega alustada tulevikus, olid omakorda pessimistlikumad juba lasteaia eesti keele õpetamisega alustamise suhtes. Oluliselt pessimistlikumad olid viimati nimetatud meetme vajalikkuse suhtes ka Ida-Viru õpetajad (erinevus teistega 13%). Optimistlikumad lasteaia eesti keele õpetamise suhtes on Talinna õpetajad (erinevus teistega 10%).

Eraldi väideteploki abil uuriti õpetajatelt erinevate konkreetsete tegurite olulisust eestikeelse aineõpetuse tulemuslikkuse tagamiseks gümnaasiumis. Vastajatele hindamiseks esitatud 19 väidet sisaldasid nii õpilastest, õpetajatest, koolist, riigist jms tulenevaid tegureid (joonis 11).

Joonis 11. Hinnang eestikeelse aineõpetuse tulemuslikkusele faktorite lõikes
(%, pigem + väga olulised, n=683)

²⁰ Omavaheliste korrelatsioonide alusel on üksikväärted liidetud kokku järgmistesse gruppidesse: eestikeelne aineõpetus (eestikeelne aineõpetus I, II või III kooliastmes, võimalikult laialdane eestikeelsete õppevahendite kasutamine peaaegu kõigis põhikooli ainetes, eestikeelne klassiväline tegevus), eesti keel lasteaia (keelekümbus või eesti keele õpetamine lasteaia, eestikeelne lasteaed), keelekümbus (keelekümbus I, II ja III kooliastmes).

Tulemused joonisel 11 näitavad, et ligi kahte kolmandikku esitatud faktoritest on peetud pigem või väga olulisteks vähemalt 90% vastajate poolt. Siia hulka kuuluvad nii õpilaste ja õpetajate keeleoskus, õpilaste individuaalsetest eripäradest tulenev (õpimotivatsioon ja huvi konkreetse õppeaine vastu, võimed), õpetaja enda pingutused ja oskused (õppemeetodite mitmekesisus ja sobivus) kui ka riiklikud investeeringud. Tähelepanuväärne on, et väga oluliseks õppetööd mõjutavaks faktoriks on õpetajad hinnanud õpilaste ja õpetajate läbisaamist.

Koostöö olulisust on kõrgelt hinnatud ka teistel tasanditel, st õpetajate omavaheline koostöö, juhtkonna positiivne meelestatuse eestikeelse aineõpetuse suhtes ning juhtkonna mõistvus ja toetus õpetajale. Veidi madalamalt, kuid siiski üle 2/3 õpetajate poolt on oluliseks peetud üksmeele olemasolu eestikeelse aineõpetuse vajalikkuse suhtes riigis ja koolis ning õpetajate usk eestikeelse aineõppe vajalikkusse ja heasse teostatavusse.

Mis puutub toetavatesse lisameetmetesse, siis ka abiõpetaja olemasolu ning lisa- või järeleaitamistundides nähti eestikeelsele aineõpetusele teatud potentsiaalset tuge (78% vastajaid hindas selliseid koolisiseseid meetmeid pigem või väga oluliseks). Seevastu eraõpetaja vajalikkuses enamasti kaheldi – eraõpetaja oli ainus „meede“, mida hindas vajalikuks alla poole vastanuist. Seega iseloomustavad õpetajaid väga kõrged ootused nii riigi, nende endi kui ka õpilaste suhtes – eestikeelne aineõpetus on õpetajate hinnangul tulemuslik vaid eri faktorite kompleksis koostoimes.

Õpetajate hinnangud antud väidetele ei ole sotsiaal-demograafiliste vms taustatunnuste lõikes märkimisväärselt diferentseeritud. Seoste puudumisest annab tunnistust tabelis 9 tärnidega märgitud statistiliselt oluliste seoste vähesus.

Tabel 9. Eestikeelse aineõpetuse tulemuslikkuse faktorid taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer'i V)

	Üksmeel ja motivatsioon ²¹	Omavaheline läbisaamine ja koostöö	Riigi inves- teeringud	Eesti keele oskus ja võimekus	Õppe- meetodite sobivus ja mitmekesisus	Era- ja abiõpetaja olemasolu
Kodakondsus	.071	.040	.068	.096	.030	.081
Sugu	.072	.143**	.002	.055	.121*	.031
Vanus	.092	.085	.036	.074	.087	.060
Eriala	.145*	.081	.087	.153*	.114	.098
Kooli asukoht	.086	.081	.043	.065	.050	.015
Roll koolis	.094	.123	.061	.078	.089	.057
Õpetab ainet eesti keeles	.150*	.074	.098	.087	.073	.054

* p≥.01

** p≥.001

Ainsaks diferentseerivaks sotsiaaldemograafiliseks tunnuseks tabelis 9 esitatud tegurite lõikes osutus sugu: omavahelise läbisaamise tähtsust on naissoost vastajad hinnanud 10% võrra

²¹ Seoseanalüüsiks on üksikväärted omavaheliste korrelatsioonide alusel liidetud kokku järgmistesse gruppidesse: üksmeel ja motivatsioon (üksmeele olemasolu koolis ja riigis eestikeelse aineõppe vajalikkuse suhtes, kooli juhtkonna positiivne suhtumine üleminekusse, õpetajate usk eestikeelse aineõppe vajalikkusse ja heasse teostatavusse, õpilaste huvi konkreetse õppeaine vastu, õpilase motivatsioon omandada eesti keelt), omavaheline läbisaamine ja koostöö (õpetajate omavaheline ja õpetaja-õpilase omavaheline läbisaamine, kooli juhtkonna mõistvus ja toetus õpetajale, lapsevanema huvi ja toetus), riigi investeeringud (õppevahenditesse ja õpetajate täiendkoolitusse), eesti keele oskus ja võimekus (õpilase ja õpetaja eesti keele oskuse tase, õpilase võimed), õppemeetodite sobivus ja mitmekesisus ja era- ja abiõpetaja olemasolu (abiõpetaja olemasolu, lisa- või järeleaitamistunnid koolis, eraõpetaja olemasolu õpilastel väljaspool koolitunde).

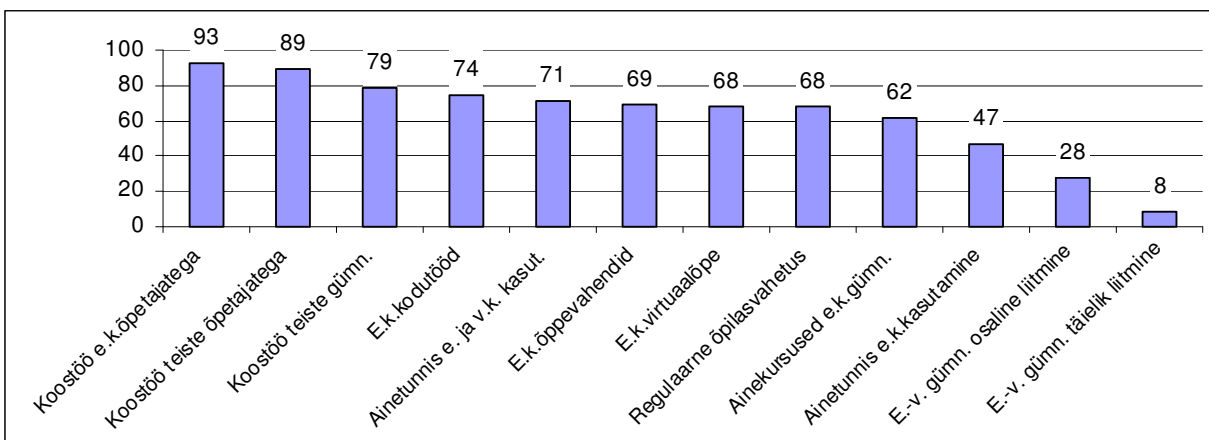
kõrgemalt. 10% võrra kõrgemad on olnud ka naiste poolt õppemeetodite sobivuse ja mitmekesisuse tähtsusele antud hinnangud.

Humanitaar- ja reaalaine erialaga õpetajad on koolis valitsevat üksmeelt ja koostöö toimimist pidanud veidi vähem oluliseks asjaoluks (erinevus teistega alla 10%). Eesti keele oskust ja õpilaste võimeid on teistest mõnevõrra olulisemaks pidanud matemaatika ja füüsika õpetajad, veidi vähem oluliseks aga muusika, kunsti ja kehakultuuri õpetajad.

Eestikeelse aineõpetuse korraldamisega seotud osapoolte üksmeeles ja motivatsioonis on kõige enam veendunud eesti keeles juba õpetavad õpetajad (protsentide erinevus võrreldes teistega 12%).

Viimases väiteplokis, mis õpetajatele seoses eestikeelse aineõpetuse edufaktoritega esitati, paluti neil hinnata erinevate õppeaine- ja koolisisestest, aga ka kooliüleste meetmete olulisust eestikeelse aineõpetuse seisukohalt. Jooniselt 12 nähtub, et selles loendis välja pakutud meetmetest hinnati kõige olulisemateks õpetaja koostööd teiste aine- ja keeleõpetajatega, aga ka kooli koostööd teiste gümnaasiumitega ressursside otstarbekamaks ära kasutamiseks.

Konkreetsed tunnitegevusi nagu nt kodutööd eesti keeles, ainetunnis eesti ja vene keele kasutamine, eestikeelsed õppevahendid ja virtuaalõpe eesti keeles peeti samuti suhteliselt olulisteks. Kõige vähem toetust leidsid radikaalsemad ümberkorraldused nagu eesti ja vene gümnaasiumite osaline (säilitades osa venekeelseid ainekursused) või täielik liitmine.

Joonis 12. Oluliseks peetud tööviisid ja meetodid eestikeelse aineõpetuse läbiviimisel
(%, pigem + väga oluline, n=683)

Analüüs sotsiaaldemograafiliste jt taustatunnuste lõikes (tabel 10) näitab, et *erinevate õppematerjalidega rahulolu ning õppematerjale puudutavate infoallikate osas* statistiliselt olulisi erinevusi ei ilmnenud. *Erinevate meetodite-lähenemisviiside kasutamise sageduse osas* ilmnes statistiliselt olulisi erinevusi õpetajate kodakondsuse, soo ja vanuse lõikes. Soolises erinevuses võib peegelduda õpetatav aine (mehed on sagedamini reaal- ja loodusainete õpetajad). Samas on ka rahvusvaheliste võrdlusuuringute tulemused näidanud, et meesõpetajad tähtustavad enam teadmiste otsest vahendamist õpetajalt õpilasele²².

²² OECD (2009). Creating Effective Teaching and Learning Environments: First Results from TALIS, elektrooniliselt kättesaadav <http://www.oecd.org/dataoecd/17/51/43023606.pdf>.

Tabel 10. Tööviisid eestikeelse aineõpetuse läbiviimisel taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer'i V)

	Koostöö jms klassiväline tegevus ²³	Eesti ja vene gümnaasiumite liitmine	Õpilas- vahetus	Ainetunnis eesti ja vene keele kasutamine
Kodakondsus	.048	.041	.048	.126*
Sugu	.039	.008	.025	.005
Vanus	.129*	.091	.023	.098
Eriala	.141	.093	.103	.171*
Kooli asukoht	.028	.060	.071	.066
Roll koolis	.064	.088	.057	.076
Õpetab ainet eesti keeles	.069	.091	.085	.294**

* $p \geq .01$

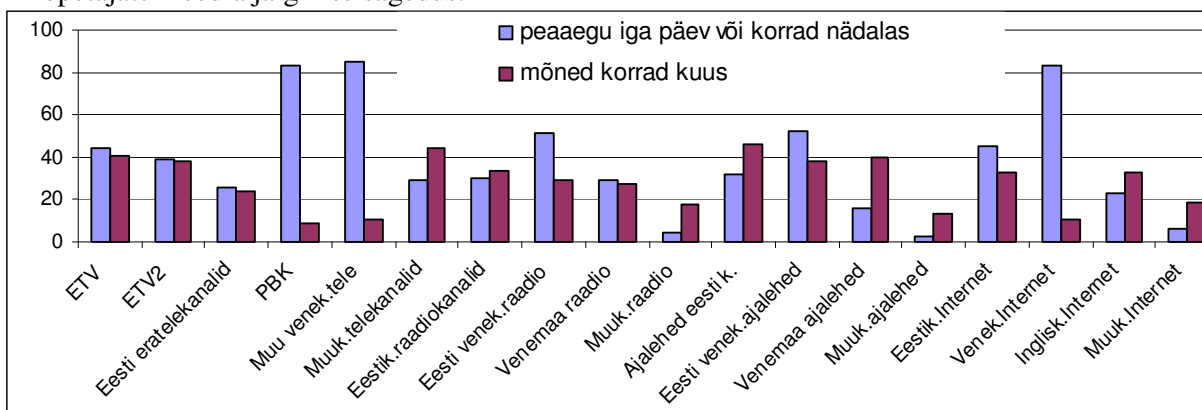
** $p \geq .001$

4. Meedia ja sidusus

Viimane käesoleva uuringu raames hõlmatud teemadering oli seotud üldisemate küsimustega, mis annavad ettekujutuse Eesti vene õppekeele koolide õpetajate üldisemast seotusest Eesti ühiskonnaga. Õpetajatele esitati kaks suuremat küsimusteplokki – eri meediakanalite jälgimise sageduse ning hariduse teemal sõna võtvate isikute ja institutsioonide usaldamise kohta.

4.1. Meedia jälgimine

Vene õppekeele koolide õpetajate meediaväli on sarnane Eesti mitte-eestlaste omale üldiselt: see on domineerivalt venekeelne ning võrreldes eestlastega, kes eelistavad mõnevõrra enam trükimeediat, eelistab venekeelne elanikkond televisiooni²⁴. Joonisel 1 on esitatud õpetajate meedia jälgimise sagedus.

Joonis 1. Õpetajate meedia jälgimise sagedus (%) (n=683)

²³ Seoseanalüüsiks on üksikväited omavaheliste korrelatsioonide alusel liidetud kokku järgmistesse gruppidesse: koostöö jms klassiväline tegevus (koostöö teiste aineõpetajatega, eesti keele õpetajatega ja teiste gümnaasiumitega, eestikeelne virtuaalõpe, eestikeelsed kodutööd ja klassiväline tegevus), eesti ja vene gümnaasiumite liitmine (osaline või täielik), õpilasvahetus (regulaarne õpilasvahetus eestikeelse gümnaasiumiga, vene õppekeele gümnaasiumi õpilaste võimalus õppida mõningaid ainekursuseid eestikeelses gümnaasiumis) ning ainetunnis eesti ja vene keele kasutamine (eestikeelsete õppevahendite kasutamine, samas ainetunnis eesti ja vene keele võrdväärne kasutamine, *negatiivne korrelatsioon grupis ainetunnis ainult eesti keele kasutamine*).

²⁴ Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi poolt tellitud ja uuringufirma Saar Poll poolt 2008. aastal läbiiviidud uuring *Mina.Maailm.Meedia*.

Õpetajate hulgas on vaadatavuselt esikohal Pervõi Baltiiskii Kanal ja muud venekeelsed telekanalid. Neile järgneb venekeelne Internet, mis annab tunnistust õpetajaskonna suhteliselt mitmekesisest meediajälgimise harjumustest. Võrreldes õpilastega paistab silma, et enam jälgitakse eestikeelset meediat, seda nii televisiooni, raadio kui ka trükimeedia osas (erinevused õpilastega vastavalt 30%, 15% ja 20%). Siiski on üldine Interneti kasutamise sagedus õpilastega võrreldes mõnevõrra väiksem (seda just enim kasutatud venekeelse Interneti osas) (vt joonis 1).

Tabelis 1 on analüüsitud meediajälgimise sageduse seoseid taustatunnustega, kasutades seose olemasolu ja tugevuse hindamiseks seosekordajat Crameri V.

Tabel 1. Õpetajate meedia jälgimine taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer'i V)

	Eestikeelne meedia ²⁵	Venekeelne meedia	Inglisekeelne meedia
Kodakondsus	.204**	.065	.041
Sugu	.083	.055	.073
Vanus	.122	.202**	.052
Eriala	.172**	.190**	.061
Kooli asukoht	.156**	.027	.103
Roll koolis	.056	.094	.092
Õpetab ainet eesti keeles	.255**	.191**	.092

* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

Tabelist 1 nähtub, et kuna ingliskeelse meedia jälgimine pole Vene õppekeelega koolide õpetajate hulgas kuigi levinud, pole selle jälgimine ka taustatunnuste lõikes statistiliselt oluliselt eristunud.

Eesti kodanike sagedasem eestikeelse meedia jälgimine on selgitatav nii parema eesti keele oskusega kui ka selgema Eesti ühiskonnaga seotusega. Viimasega on selgitatav ka humanitaarainete õpetajate, kellest suur osa moodustavad eesti keele ja kirjanduse õpetajad, sagedasem eestikeelse meedia jälgimine (3/4 jälgib, võrreldes loodusainete õpetajatega, kellest vaid pooles jälgivad).

Oodatava tulemusena kattub igapäevase olmekeskkonna suhtluskeel ja meediaruum: eestikeelset meediat jälgivad 10% võrra enam Lõuna-Eesti ja muu Eesti õpetajad ning 15% võrra teistest vähem Ida-Viru õpetajad, Tallinnas ja selle ümbruses on eestikeelse meedia jälgijaid ja mittejälgijaid pea võrdselt.

Seosed meedia jälgimise ja eestikeelses aineõpetuses osalemise vahel näitavad ootuspäraselt, et eesti keeles õpetavate õpetajate infoväli on oluliselt rohkem eestikeelne. Sama tendents ilmneb ka nende korral, kes küll eesti keeles pole õpetanud, kuid kavatsevad seda teha

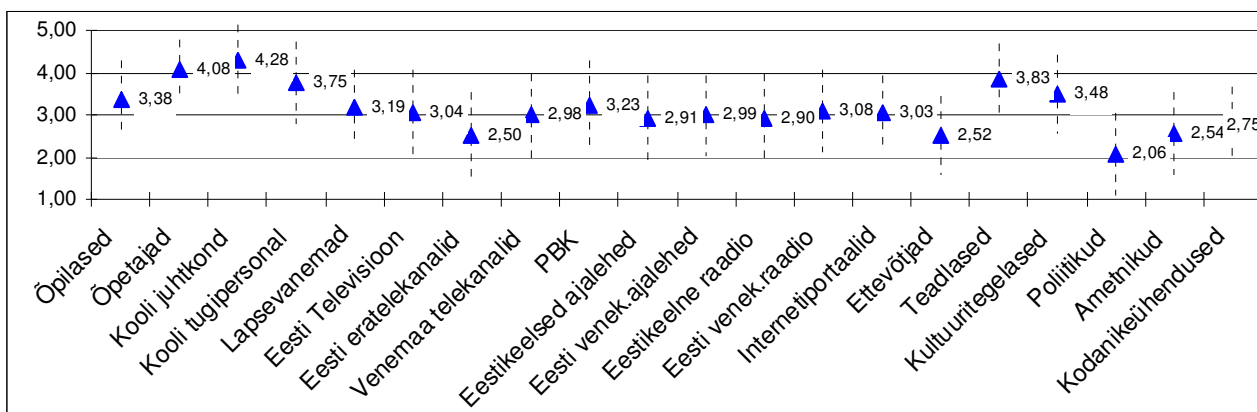
²⁵ Üksikud meediajälgimise tunnused on seoseanalüüsiks liidetud kokku üksiktunnuste omavaheliste korrelatsioonide alusel järgmiselt: eestikeelne meedia (eestikeelne ETV, ajalehed eesti keeles, Eesti eratelekanalid, eestikeelne Internet, eestikeelsed raadiokanalid, ETV2, Eesti ajalehed vene keeles, Eesti venekeelne raadio), venekeelne meedia (muud venekeelsed telekanalid PBK, Venemaa raadiokanalid, Venemaa ajalehed, venekeelne Internet), muukeelne meedia (muukeelsed ajalehed, raadio- ja telekanalid, inglise- ja muukeelne Internet)

tulevikus. Õpetajad, kes ka tulevikus ei kavatse aineid eesti keeles õpetada, jälgivad ka teistega võrreldes oluliselt vähem eestikeelset meediat (vahe teistega 20%) ning nende infoväli on peamiselt venekeelne. Venekeelse meedia populaarsus reaalarvete (matemaatika, füüsika) õpetajate hulgas võib olla samuti selgitatav kolmanda tunnuse – kesise eesti keele oskuse – kaudu. Venekeelset meediat kalduvad teistest enam jälgima üle 56-aastased õpetajad.

4.2. Erinevate institutsioonide usaldamine

Teine osa üldist sidusust käsitlevatest küsimustest puudutas usaldust. Usalduse küsimused lisati käesolevasse uuringusse tulenevalt eeldustest, et haridusmuutuste elluviimine ja edukus sõltuvad nii erinevate infoallikate ja kõneisikute usaldusväärsusest kui ka reaalsete läbiviijate omavahelisest usaldusest²⁶.

Õpetajatel paluti hinnata 20 etteantud isiku ja institutsiooni usaldusväärsust haridusalastes küsimustes (joonis 2).

Joonis 2. Õpetajate usaldus institutsioonide suhtes (keskväärtus skaalal, kus 5-usaldan täiesti, 1-ei usalda üldse, n=683)

Tulemused joonisel 2 näitavad, et haridust puudutavates küsimustes usaldavad Vene õppekeele koolide õpetajad kõige enam kooli, st kooli juhtkonda, tugipersonali ning teisi õpetajaid. Suhteliselt tagasihoidlikult on hinnatud usaldust õpilaste suhtes. Lisaks koolile on õpetajad usaldanud kultuuritegelasi ja teadlasi. Eesti elanikkonna küsitluse Mina.Maaailm.Meedia 2008.a. tulemused näitavad, et ka Eesti elanikkonna hulgas tervikuna on nimetatud institutsioonide usaldus suhteliselt kõrge²⁷. Keskmise lähedastel usaldatakse erinevaid meediakanaleid, millest enam jälgitavaid (nt PBK) usaldatakse ka enam. Samas, kuigi valdavalt jälgitakse Venemaa telekanaleid, usaldavad õpetajad neid mõnevõrra vähem (keskväärtuste erinevus 0.43).

Vene õppekeele kooli puudutavate muudatuste skeptiline vastuvõtt koolide poolt võib muuhulgas olla tingitud usaldamatuses poliitikute suhtes. Teisalt, nagu kinnitavad ka

²⁶ Kello, K.; Masso, A.; Jakobson, V. (2009). Eestikeelsele õppele üleminek vene õppekeelele gümnaasiumis: erinevad perspektiivid, erinevad valmisolekud. Haridus, 11-12, 1 - 7.

²⁷ Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi poolt tellitud ja uuringufirma Saar Poll poolt 2008. aastal läbiiviidud uuring *Mina.Maaailm.Meedia*.

varasemate uuringute tulemused²⁸, on usalduse vähesus riiklike võimuinstitutsioonide suhtes siirdeühiskondadele omane nähtus.

Tabelis 2 on esitatud õpetajate institutsioonidesse usalduse analüüs taustatunnuste lõikes.

Tabel 2. Õpetajate institutsioonidesse usaldus taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer'i V)

	Eestikeelne meedia	Venekeelne meedia ja Internet	Riiklikud institutsioonid	Kool
Kodakondsus	.114	.056	.060	.063
Sugu	.023	.043	.032	.023
Vanus	.100	.159**	.117	.184**
Eriala	.147	.086	.109	.096
Kooli asukoht	.116*	.028	.077	.095
Roll koolis	.058	.081	.075	.046
Õpetab ainet eesti keeles	.105	.234**	.088	.135

* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

Võrreldes õpilaste hinnangutega, on õpetajate hinnangud isikute ja institutsioonide usaldusväarsusele sotsiaaldemograafiliste tunnuste ning sotsiaalsete ja koolist tulenevate eripärade lõikes oluliselt enam diferentseerunud. Venekeelse meedia usaldajate suurem osakaal 56-aastaste ja vanemate õpetajate hulgas on selgitatav nende meediakanalite sagedasema reaalse jälgimisega selle vanusgrupi hulgas. Samamoodi on kooliga seotud sihtrühmade usaldus selgitatav vanuse kaudu, st üle 48-aastased väljendavad suuremat ning sellest vanuspiirist nooremad madalamat usaldust. Nooremate õpetajate kriitilisus eekõige kooli juhtkonna ja kaasõpetajate suhtes võib olla selgitatav mitmekesisemate haridusmuutusi kajastavate infokanalite jälgimisega nende poolt. Põlvkondlike erinevustega ei pruugi siin aga tegemist olla, kuna kooli juhtkonna hulgas on erinevad vanusgrupid võrdselt esindatud.

Eestikeelse meedia usaldajate suurem osakaal Lõuna-Eesti ja muu Eesti piirkonnas on selgitatav konkreetsete meediakanalite suurema jälgimisega. Venekeelse meedia usaldajaid on pea 20% võrra enam nende hulgas, kes ühtegi ainet eesti keeles ei õpeta, ega kavatse seda teha ka tulevikus.

Kokkuvõttes võib haridusmuutuste suhtes ettevaatlike hinnangute osakaal olla selgitatav ka asjaoluga, et erinevad keelekogukonnad Eestis – eesti- ja venekeelne elanikkond – elavad erinevates meediaruumides. Seetõttu ei pruugi eri meediumites haridusteemal toimuvad diskussioonid omavahel haakuda. Kuna eestikeelseid meediakanaleid jälgitakse mõnevõrra vähem, pole need Vene õppekeelega koolide õpetajaskonnale ka usaldusväärsed haridusmuutuste teemal informatsiooni edastajad. Haridusmuutuste kohta otsustuste tegemisel usaldab õpetajaskond kõige enam kooli juhtkonda.

²⁸ Tartu Ülikooli ajakirjanduse ja kommunikatsiooni instituudi poolt tellitud ja uuringufirma Saar Poll poolt 2008. aastal läbiiviitud uuring *Mina.Maailm.Meedia*.

II. ÕPILASTE KÜSITLUSE TULEMUSED

1. Võõrkeelte oskus ja kasutamine

Käesolevas peatükis anname ülevaate õpilaste enesehinnangulisest võõrkeelte oskusest ja kasutamissagedusest, aga ka õpilaste hinnangutest erinevate keelte valdamise tähtsusele.

1.1. Võõrkeelte oskus

Eesti vene õppekeelega koolide õpilasi iseloomustab suhteliselt hea võõrkeelte oskus ning sellest tulenevalt ka hea kommunikatiivne kapital – 58% õpilastest oskab (st enda hinnangul vähemalt „saan aru ja veidi räägin“) kahte võõrkeelt (enamasti eesti ja inglise) ning 26% õpilastest kolme või enam võõrkeelt.

Tabelis 1 esitatud tulemused näitavad, et õpilaste hinnang oma eesti keele oskusele on õpetajate omast madalam (õpetajatest vabalt valdab 33%, õpilastest vaid 16%, vt ka ptk I, alapeatükk 1.1.). Õpilased on eesti keele vabalt valdamise asemel enim valinud varianti „saan aru, räägin ja veidi kirjutab“. See võib tuleneda ka õpilaste rollist ning tunnetatud vajadusest juba omandatud oskusi alati edasi arendada. Samas iseloomustab õpilasi kõrgem hinnang oma inglise keele oskusele, st õpilased kalduvad oma keeleoskust pidama sagedamini aktiivseks, õpetajad seevastu pigem passiivseks (õpilastest valdab vabalt 18%, õpetajatest vaid 8%).

Tabel 1. Eesti vene õppekeelega koolide 11.kl õpilaste võõrkeelte oskus 2009 (%)

	Ei oska üldse	Mõnevõrra oskab*	Räägib ja veidi kirjutab	Valdab vabalt
Eesti keel	1	36	47	16
Inglise keel	3	34	45	18
Soome keel	81	17,8	0,2	1
Saksa keel	57	35	7	1
Prantsuse keel	82	15	2	1
Muu keel	81	14	2	3

* saab aru, aga ei räägi; saab aru ja veidi räägib

Tabelis 2 on esitatud erinevate võõrkeelte oskajate osakaalud peamiste sotsiaaldemograafiliste gruppide lõikes.

Tabel 2. Õpilaste keelteoskuse iseloomustus taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer' i V)

	Eesti keel	Inglise keel	Muu keel
Kodakondsus	.155**	.136*	.117**
Sugu	.114*	.108*	.071
Õppeedukus	.341**	.217**	.099
Enam haridus	.104	.190**	.088
Isa haridus	.096	.144**	.102*
Kooli asukoht	.050	.137**	.143**
Klassi suund põhikoolis	.151*	.167**	.149**

* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

Tabelis esitatud tulemustest nähtub, et kõige olulisemateks tunnusteks, mis seostuvad õpilase eesti keele oskusega, on kodakondsus ja õppeedukus – Eesti kodakondsusega ning enda hinnangul parema õppeedukusega noored on ka oma eesti keele oskuse taset pidanud kõrgemaks.

Inglise keele oskus on see-eest oluliselt enam tingitud sotsiaalsetest ja keelelis-kultuurilistest ning koolist tulenevatest erinevustest, nt on paremat keeleoskust märkinud keelekümbklusklassi õpilased. Ilmselt on keelekümbklusprogrammiga ühinenud koolide üldiselt suurem tähelepanu keeleõppele vilja kandnud. Põhjus, miks keelekümbklusklassis õppinud õpilaste eesti keele oskuse enesehinnangutes teistega võrreldes olulisi erinevusi ei ilme, võib olla see, et mitmekesisema kasutamiskogemuse tõttu on nad oma eesti keele oskuse suhtes olnud teistest suhteliselt kriitilisemad. Oletust, et tegemist on just enesehinnangu nihkega, kinnitab asjaolu, et eestikeelse aineõppe jaoks hindasid keelekümbklusklassis õppinud õpilased oma eesti keele oskust teistest õpilastest oluliselt küllaldasemaks (vt allpool p 1.4.)

Eesti- ja venekeelse olmekeskonnaga Tallinna piirkonna õpilaste parem inglise keele oskus on (tuginedes seoseanalüüsile) samuti selgitatav klassi suuna kaudu – Tallinnas on keelekümbklusklasside arv võrreldes teiste piirkondadega märkimisväärselt suurem.

Analüüs annab tunnistust oluliste korrelatsioonide esinemisest eri võõrkeelte oskuse vahel. Tugevalt on omavahel seotud eesti ja inglise keele oskus ($r=.254$ õpilaste ja $.246$ õpetajate korral), st ühe keele oskajad oskavad suure tõenäosusega ka teist keelt. Siiski on antud küsitluses osalenud õpilaste puhul korrelatsioonid oluliselt madalamad 2008. aastal abiturientide hulgas läbiviidud küsitluse tulemustest ($r=.466$)²⁹, mis võib olla selgitatav eesti keele oskusele antud hinnangu tagasihoidlikkusega võrreldes inglise keelega 11. klasside õpilaste poolt.

Teiste keelte korral, mida enda hinnangul osati, kuid mida õpiti vähem, olid korrelatsioonid madalamad. Tugevaimad korrelatsioonid ilmnesisid arvuliselt suhteliselt vähe õpitud keelte – prantsuse ja soome keele ($r=.34$) ning saksa ja prantsuse keele ($r=.329$) – vahel. Sellised tulemused näitavad, et huvi arvuliselt vähem räägitud või koolisüsteemis vähem esindatud keelte õppimise vastu võib olla iseloomulik teatud kultuuriliste või praktiliste huvidega grupele (st korrelatsioonid ilmnesisid eelkõige nende koolide õpilaste hulgas, kus antud keeli ka õpetatakse).

1.2. Võõrkeelte kasutamine

Eelnevalt analüüsisime Eesti vene õppekeelega koolide õpilaste võõrkeelte oskuse üldisi trende. Järgnevalt keskendume üksikute võõrkeelte kasutamissagedusele igapäevastes olmesituatsioonides.

Tabelis 4 on esitatud õpilaste hinnangud erinevate võõrkeelte kasutamise sagedusele konkreetsete keelte lõikes.

²⁹ Masso, Anu (2009). Vene õppekeelega koolide abiturientide eesti keele oskuse kujunemine. „Vene laps venekeelse üldhariduskooli eestikeelses õppes” Projekti raames 2008. aastal läbiviidud standardiseeritud küsitluse analüüsi tulemused. Tartu Ülikool, Haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskus.

Tabel 4. Eesti vene õppekeelega koolide õpilaste võõrkeelte kasutamine 2009 (%)

	Üldse mitte	Üksik- juhtudel	Aeg- ajalt	Pidevalt, igapäevaselt
Eesti keel	10	30	39	21
Inglise keel	10	26	41	23
Saksa keel	73	19	6	2
Prantsuse keel	88	8	3	1
Soome keel	89	9	1,5	0,5
Muu keel	88	6	4	2

Tabelis esitatud tulemused näitavad, et eesti ja inglise keel on õpilaste puhul võrreldavad ka reaalse kasutamise osas. Suhteliselt sageli esinev inglise keele igapäevane kasutamine noorte puhul võib olla selgitatav Interneti vms riigipiire ületavate meediakanalite, muusika, filmide, mängude jms-ga (õpilased jälgivad õpetajatega võrreldes ingliskeelset Internetti ligi kolm korda sagedamini, vt ptk 4). Ülejäänud võõrkeelte kasutamine on sarnaselt oskusega suhteliselt tagasihoidlik.

Tabelis 5 on esitatud võõrkeelte kasutamise seosed sotsiaaldemograafiliste taustatunnustega. Tärnidega tähistatud statistiliselt oluliste seoste alusel võib öelda, et sarnaselt keeleoskusele on ka keelte kasutamise korral kodakondsus ja sugu olulised indikaatorid. Siiski on seos kodakondsusega suhteliselt nõrk. Keelte reaalse kasutamise korral on sugu olulisem kui keeleoskuse juures, st eesti keelt kasutavad enam tütarlapsed, inglise keelt poisid.

Tabel 5. Õpilaste võõrkeelte kasutamise iseloomustus taustatunnuste lõikes (seosekordaja Cramer' i V)

	Eesti keel	Inglise keel	Muu keel
Kodakondsus	.095**	.084*	.058
Sugu	.164**	.196**	.153*
Õppeedukus	.083	.063	.149**
Enam haridus	.051	.107**	.151**
Isa haridus	.043	.131**	.133*
Kooli asukoht	.193**	.131**	.125
Klassi suund põhikoolis	.133**	.067	.138**

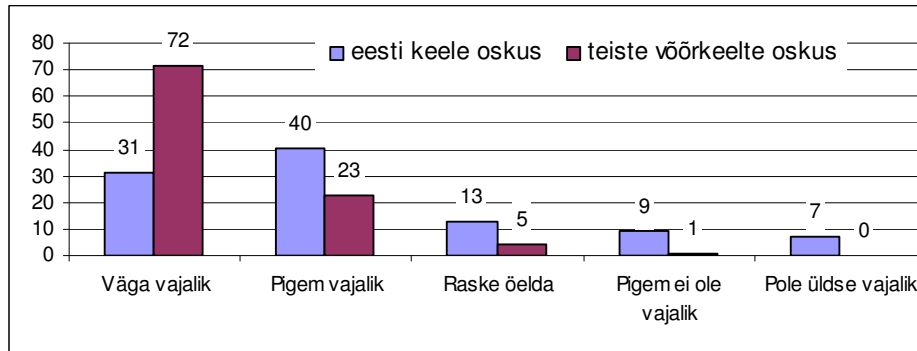
* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

Kui keelte oskus sõltub noore õppeedukusest, siis eesti ja inglise keele reaalseid kasutajaid on võrdselt kõigis õppeedukuse gruppides. Erinevalt eesti keele hinnangulisest oskusest, mille puhul kooli asukoht polnud statistiliselt oluline mõjutegur, on eesti keele reaalne kasutamine piirkonniti diferentseeritud – kõige enam kasutusvõimalusi pakub Lõuna-Eesti jm piirkond (33% kasutab pidevalt igapäevaselt); järgnevad Tallinn (24%) ja Ida-Virumaa (14%).

1.3. Erinevate keelte tähtsus

Kolmanda küsimusena uuriti õpilaste käest, kui võrd oluliseks võõrkeelte õppimist peetakse. Tulemused joonisel 1 näitavad, et teiste võõrkeelte oskust pigem või väga vajalikuks hindajaid on eesti keele tähtsustajatest pea viiendiku võrra enam. Õpilaste teatavat ebakindlust eesti keele vajalikkuse osas peegeldab suhteliselt suur hulk – 13% – noori, kes on valinud vastusevariandi „raske öelda”.

Joonis 1. Hinnang eesti ja teiste võõrkeelte oskuse vajalikkusele (%) , n=1132)

Seoseanalüüsid tabelis 6 annavad teatud aimu anda selliste hoiakute suunast.

Tabel 6. Õpilaste hinnangud võõrkeelte olulisusele taustatunnuste lõikes (seosekordaja Cramer’i V)

	Eesti keele oskuse vajalikkus	Teiste võõrkeelte oskuse vajalikkus
Kodakondsus	.076	.091*
Sugu	.200**	.070
Õppeedukus	.092	.082*
Ena haridus	.054	.100*
Isa haridus	.088	.099*
Kooli asukoht	.099*	.100**
Klassi suund põhikoolis	.089*	.099*

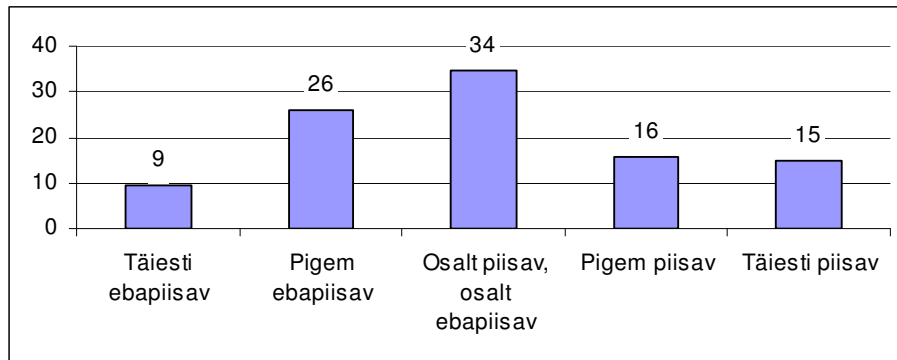
* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

Tabelis 6 esitatud seoseanalüüsides kordaja Cramer’i V alusel ilmneb seos vastaja sooga, st eesti keelt tähtsaks pidavaid tütarlapsi oli ligi poole võrra enam kui poisse. Seega ei tulene nende sagedasem eesti keele kasutamine mitte üksnes paremast keeleoskusest ega kõrgemast hinnangulisest õppeedukusest, vaid riigikeele kõrgemast hindamisest. Statistiliselt olulised seosed on tabelis ka kooli asukohaga – kui Ida-Virus ja Tallinnas on eesti keelt väga vajalikuks pidavaid noori kolmandik, siis Lõuna-Eestis jm pea pooled. Seega tuleneb keeleoskuse väärtustamine otseselt vajadusest ja võimalusest keelt igapäevaelus kasutada.

1.4. Eesti keele oskuse piisavus

Viimasena uuriti noortelt, kuivõrd piisavaks peetakse põhikooli õpingute jooksul omandatud eesti keele oskust selleks, et õppida gümnaasiumis aineid eesti keeles. Analüüsi tulemused on esitatud järgmisel joonisel 2.

Joonis 2. Põhikoolis omandatud eesti keele oskuse piisavus eestikeelseks aineõppeks gümnaasiumis (%)

Tulemused näitavad, et kolmandik õpilastest on hinnanud oma eesti keele oskust osalt piisavaks, osalt ebapiisavaks. Kuigi pea kolmandik õpilasi on hinnanud oma keeleoskust piisavaks, on siiski paari protsendi võrra enam keeleoskust ebapiisavaks pidanud noori.

Järgnevas tabelis 7 on esitatud seosed oma eesti keele oskuse piisavusele antud hinnagute ja õpilaste erinevate taustatunnuste vahel.

Kuigi suur osa õpilastest oli põhikoolis õppinud n-ö tavalises, ilma spetsiaalse suunata klassis, oli ligi viiendik vastanutest saanud süvendatud eesti keele õpet – kas eesti keele süvaõppega klassis või keelekümbeluse vormis. Seoseanalüüsid tabelis 1 näitavad, et selliste klasside õpilased hindasid oma põhikooli lõpuks omandatud keeleoskust eestikeelse aineõppe jaoks teistest sagedamini piisavaks (seos on statistiliselt oluline).

Teine keeleoskuse piisavuse hinnangut tugevamini mõjutav tegur on kooli piirkond. Eestikeelse olmekeskkonnaga Lõuna-Eestis jm on keeleoskust peetud paremaks, venekeelses Ida-Virus aga tagasihoidlikumaks, eesti-vene kakskeelses Tallinnas oli aga keeleoskust piisavaks ja mitte-piisavaks pidajaid võrdselt. Sellised tulemused on selgitatavad mitmeti. Ühest küljest on Lõuna-Eesti jm noored, võrreldes Tallinna ja Ida-Virumaa omadega, õppinud põhikoolis sagedamini keelekümbelusklassis (seosekordaja Crameri V .220, $p=.001$). Teisalt pakub ka olmekeskkond Lõuna-Eestis jm rohkem keele praktiseerimise võimalusi.

Ka hinnanguline õppeedukus ning eesti keele oskuse hinnang on statistiliselt oluliselt seotud, st nelja-viielised õpilased on ka omandatud eesti keele oskust hinnanud veidi kõrgemaks.

**Tabel 7. Õpilaste keeleoskuse piisavus ainete õppimiseks eesti keeles
taustatunnuste lõikes (seosekordaja Cramer'i V)**

		Põhikoolis omandatud eesti keele oskuse piisavus			Seosekordaja Cramer'i V
		Ebapiisav (<i>pigem + täiesti</i>)	Osalt piisav, osalt ebapiisav	Piisav (<i>pigem + täiesti</i>)	
Klass, kus õppis põhikoolis	Keelekümblusklass	11	11	17	.148**
	Süvendatud eesti keele õppega klass	3	6	14	
	Tavaline klass	71	70	56	
	Muu	12	10	10	
	Ei tea, ei mäleta	3	3	3	
Kodakondsus	Eesti	68	69	75	.056
	Vene	14	14	8	
	Muu	2	2	2	
	Kodakondsuseta	16	16	15	
Sugu	Mees	41	42	36	.047
	Naine	59	58	64	
Õppeedukus	Tunnistusel neljad-viied vaid viied	27	33	40	.103*
	Neljad-viied, mõned kolmed	51	50	46	
	Enamuses kolmed	21	17	14	
Ema haridus	Põhiharidus	4	5	7	.053
	Kesk- või keskeriharidus	40	45	44	
	Kõrgem haridus	51	46	45	
	Ei tea, ei oska öelda	4	4	4	
Isa haridus	Põhiharidus	4	6	7	.041
	Kesk- või keskeriharidus	51	53	49	
	Kõrgem haridus	36	32	35	
	Ei tea, ei oska öelda	9	9	8	
Kooli piirkond	Ida-Virumaa	49	50	39	.158**
	Tallinn	47	44	42	
	Muu Eesti	4	7	19	
KOKKU		100	100	100	

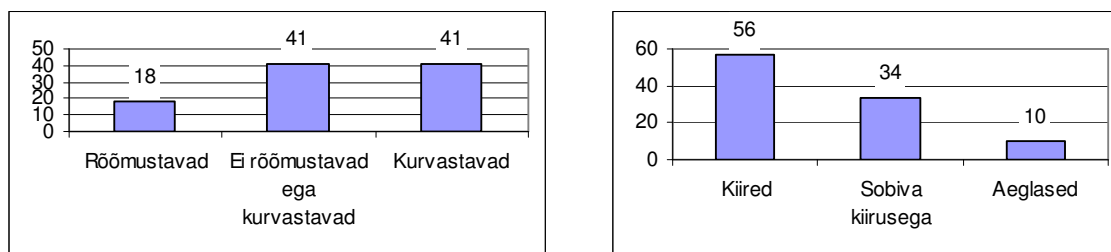
* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

2. Hoiakud haridusmuutuste suhtes

Sarnaselt Vene õppekeelega koolide õpetajatele uuriti ka õpilaste suhtumisi haridusmuutustesse. Teoreetiliste lähenemiste põhjal³⁰ on haridusmuutuste läbiviimisel üheks olulisemaks faktoriks, millega arvestada tuleb, kompleksus – muutused kaasavad samaaegselt erinevaid sihtrühmi, nende reaalseid tegevuspraktikaid ja emotsioone. Seetõttu uuriti ka käesoleva küsitluse käigus 11. klasside õpilaste hoiakuid haridusmuutuste suhtes.

Joonisel 2 esitatud tulemused näitavad, et võrreldes õpetajatega on õpilased meelestatud Eesti haridussüsteemis toimunud muutuste suhtes oluliselt positiivsemalt, seda nii muutuste kiiruse kui ka tonaalsuse suhtes (nt kurvastavaks hindas muutusi 58% õpetajatest, kuid vaid 41% õpilastest, liiga kiireks hindas muutusi 66% õpetajatest, kuid vaid 56% õpilastest). Samas oli õpilaste hulgas viiendiku võrra enam neid, kes valisid vastusevariandi „ei rõõmustavad ega kurvastavad”, mis võib tunnistust anda õpilaste väiksemast informeeritusest või selge seisukoha puudumisest.

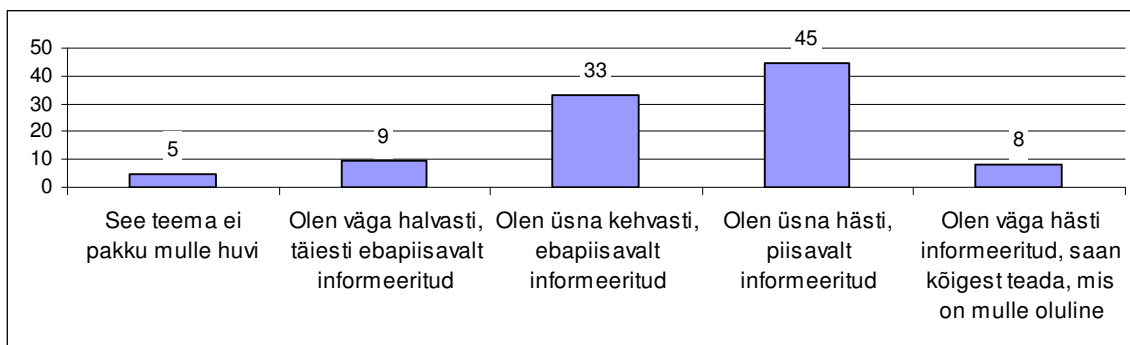

Joonis 1. Õpilaste hinnang Eesti venekeelses haridussüsteemis toimunud muutuste kiirusele (vasakul) ja tonaalsusele (paremal) (%), n=1132

Seoseanalüüsid näitavad, et õpilaste hinnang toimunud haridusmuutustele on statistiliselt oluliselt seotud hinnanguga oma informeeritusele eestikeelsele õppele ülemineku kohta (Cramer'i $V=0.142$), st muutustele antud negatiivne hinnang on tõepoolest selgitatav vähesema huvi ja informeeritusega. Siiski on siin tegemist statistiliselt suhteliselt nõrga seosega, mistõttu õpilaste teadlikkuse tõstmine ei pruugi muutuste läbiviimisele kaasa aidata: teadlikkuse tõstmine ei pruugi tingimata suurendada positiivset meelestatust ja valmisolekut, vaid selgemad isiklikud seisukohad võivad väljenduda ka teravama kriitikameelena.

Joonisel 2 esitatud tulemused näitavad, et üldiselt on noored hinnanud oma eestikeelsele õppele ülemineku alast informeeritust õpetajatega võrreldes oluliselt madalamalt. Nii on näiteks väga hästi informeeritud alla kümnendiku (vrd kolmandik õpetajatest).

³⁰ Hargreaves, Andy (2005). Extending Educational Change. International Handbook of Educational Change, Dordrecht: Springer.

Joonis 2. Õpilaste informeeritus eestikeelsele õppele ülemineku suhtes (%) (n=1132)

Järgnevas tabelis 1 on esitatud haridusmuutuste ja informeerituse hinnangute seosed olulisemate taustatunnustega, st individuaalsete, sotsiaal-kultuuriliste ja koolist tulenevate eripärade lõikes. Õpetajate puhul oli haridusmuutustesse suhtumine seotud nii individuaalsete eripäradega (vastaja kodakondsus) kui ka sellega, kas vastaja õpetas või ei õpetanud eesti keeles. Õpilaste korral näitavad seoseanalüüsid, et hinnangu tonaalsus ehk positiivsus/negatiivsus sõltub individuaalsetest eripäradest – suuremat optimismi on väljendanud naissoost ja Eesti kodakondsusega vastajad. Sarnaselt on vastaja sooga seotud hinnang muutuste kiirusele: naiste hulgas on oluliselt enam neid, kes on muutuste kiirust pidanud sobivaks (65%, vrd meeste 35%). Naiste mõnevõrra suuremat kohandumisvalmidus kultuuriliste muutustega on näidanud ka varasemate uuringute tulemused³¹.

Kolmas tunnus – informeeritus eestikeelsele õppele ülemineku kohta – erineb kooli asukoha lõikes: õpilasi, kellele see teema huvi ei paku, on kõige enam venekeelses Ida-Virus (56% võrreldes eesti-venekeelse Tallinna 31% ja valdavalt eestikeelse Tartu 14%-ga).

Põhikoolis, aga ka gümnaasiumis suuremas mahu eesti keeles õppinud noored on pidanud muutusi sagedamini rõõmustavateks, muutuste kiirust sobivaks, ning ka endid paremini informeerituteks.

Tabel 1. Õpilaste suhtumine haridusmuutustesse taustatunnuste lõikes (seosekordaja Crame'i V)

	Muutuste tonaalsus	Muutuste kiirus	Informeeritus muutuste suhtes
Kodakondsus	.095*	.076	.094
Sugu	.122*	.122*	.136
Õpeedukus	.181	.065	.075
Ema haridus	.052	.062	.066
Isa haridus	.075	.075	.094
Kooli asukoht	.094	.098	.129*
E.k ainete arv põhikoolis	.100**	.111**	.131**
E.k ainete arv gümnaasiumis	.096*	.103*	.108
Klassi suund põhikoolis	.074	.076	.108

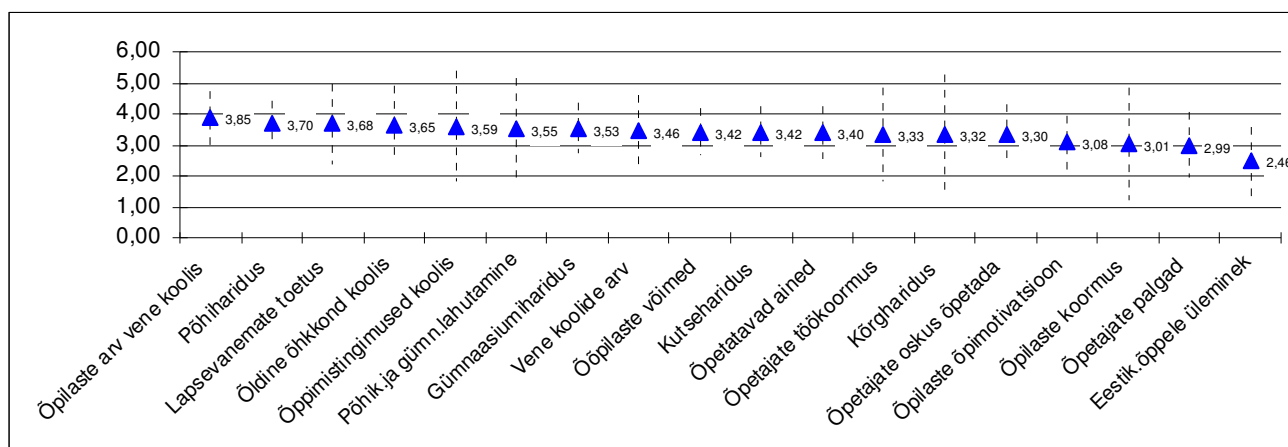
* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

³¹ Masso, A. (2008). Lifeworlds in an enlarged Europe: Differences in Personal Spatiality in Estonia and Sweden. *European Societies*, 10(2), 303 - 325.

Sarnaselt õpetajatega paluti ka õpilastel hinnata muutuste positiivsust-negatiivsust ka konkreetsete valdkondade lõikes. Õpilastele esitatud muutusevaldkondade nimekiri oli aga õpetajate omast veidi lühem – õpilased ei pidanud hindama muutusi õpetajate taseme- ja täiendkoolitussüsteemis.

Joonisel 3 on õpilaste poolt hinnatud muutusevaldkonnad järjestatud aritmeetilise keskvärtuse suuruse alusel.

Joonis 3. Õpilaste suhtumine hariduses toimunud muutusse valdkondade lõikes
(keskväärtus ja st.hälve skaalal 5-väga positiivsed, 4-üldiselt positiivsed, 3-nii positiivsed kui negatiivsed, 2-üldiselt negatiivsed, 1-täiesti negatiivsed, n=1132)

Jooniselt nähtub, et kuigi õpilased on sarnaselt õpetajatega suhteliselt positiivselt hinnanud üldisemaid muutusevaldkondi nagu muutused üldistes õppimistingimustes koolis ning hariduse kvaliteedis, on õpilaste hinnangud õpetajatega võrreldes olnud oluliselt positiivsemad kardinaalsemate haridusmuutuste osas nagu põhikoolide ja gümnaasiumite lahutamine, vene õppekeele koolide arv ja õpilaste arv vene õppekeele koolides. Erinevused võivad olla tingitud asjaolust, et muutuste täieliku realiseerimise ajal on küsitletud juba kooli lõpetanud, mistõttu konkreetsed muutused neid enam isiklikult ei puuduta.

Ka õpilasi ja õppimisprotsessi puudutavaid muutusi on õpilased hinnanud õpetajatest positiivsemalt, nt õpilaste motivatsioon, ainete sisu ja mitmekesisus, õpilaste võimed ja õpioskused. Samamoodi on võrreldes õpetajatega positiivsemalt hinnatud muutusi, mis puudutavad otseselt eelkõige õpetajaid ja millega õpilastel otsene kokkupuude puudub, nt õpetajate palgad ja töökoormus. See-eest õpetajate õpetamisoskuse suhtes, nagu osutatud, on õpilased olnud õpetajatest veidi kriitilisemad.

Seoseanalüüsid näitavad, et õpilaste hinnang eestikeelsele aineõppele ülemineku suhtes on seotud hinnangutega hariduse kättesaadavusele ja kvaliteedile (nii põhi-, gümnaasiumi-, kutse- kui ka kõrghariduse osas; Spearman'i $r \sim .25$): oma praeguste ja oodatavate hariduskogemustega rahulolu korral ollakse ka eestikeelsele aineõppele ülemineku suhtes meelestatud positiivsemalt, aga ka vastupidi.

Järgnevas tabelis 2 on esitatud õpilaste hinnangud erinevatele haridusmuutuste valdkondadele erinevate taustatunnuste lõikes.

Tabel 2. Õpilaste hinnang haridusmuutustesse taustatunnuste lõikes (seosekordaja Cramer'i V)

	Hariduse kvaliteet ja kättesaadavus ³²	Õpetajatega seonduv	Õpilastega seonduv	Reformid
Kodakondsus	.047	.099	.044	.060
Sugu	.013	.001	.041	.101**
Õppeedukus	.066	.040	.041	.038
Ema haridus	.076	.067	.124**	.091
Isa haridus	.103*	.101*	.113**	.113**
Kooli asukoht	.047	.180**	.065	.071
E.k ainete arv põhikoolis	.044	.083	.113**	.055
E.k ainete arv gümnaasiumis	.063	.049	.094	.119*
Klassi suund põhikoolis	.051	.025	.040	.060

* p≥.01

** p≥.001

Tabelis 2 esitatud tulemused näitavad, et kui õpetajate korral olid hinnangud haridusmuutuste valdkondadele sotsiaaldemograafiliste jt taustatunnuste lõikes vähe diferentseeritud, siis õpilaste korral tulenevad individuaalsed ja sotsiaalsed eripärad selgemini esile. Kriitilisemaid hoiakuid haridusmuutuste suhtes on teistega võrreldes väljendanud meessoost vastajad ja kõrgharidusega isade lapsed. Kõrgema haridusega vanemate laste kriitilisus ilmnes ka hinnangutes, mis olid seotud õpetajaid ja õpilasi puudutavate muutustega, ning hinnangutes hariduse kvaliteedile ja kättesaadavusele.

Sarnaselt õpetajate endi hinnangutega olid ka õpilaste hinnangud õpetajaid puudutavatele muutustele seotud kooli piirkonnaga. Seose suund on aga vastupidine, st kui Ida-Viru õpetajad olid ennast puudutavate muutuste suhtes pessimistlikumad, siis Ida-Viru õpilased hindasid õpetajaid puudutavaid muutusi just positiivsemalt kui Tallinna ja muu Eesti õpilased. Õpilastega seonduvad probleemid – suur õppetöö koormus ja õpimotivatsioon – kerkivad kümnendiku võrra enam esile nende õpilaste puhul, kes on põhikoolis õppinud vähemalt ühte ainet eesti keeles.

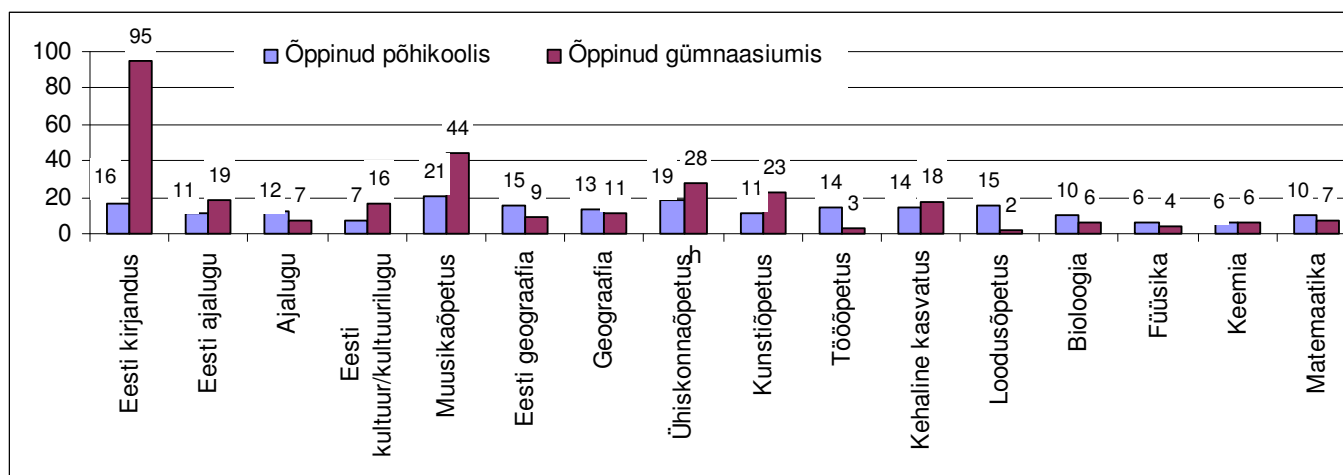
³² Üksiktunnused on kokku liidetud omavaheliste statistiliste korrelatsioonide ja sisulise kokkusobivuse alusel järgmiselt: üldised muutused hariduse kvaliteedis ja kättesaadavuses (põhiharidus, gümnaasiumiharidus, kutseharidus, kõrgharidus), õpetajatega seonduv (õpetajate töökoormus, palgad, oskus õpetada ainet kaasaharavalt), õpilaste ja õpitingimustega seonduv (õpilaste koormus, motivatsioon õppida, võimed ja õpioskused, õpitingimused koolis, üldine õhkkond koolis), muud mõjutegurid (lapsevanemate huvi ja toetus, õppekava ja õpetatavate ainete sisu ja mitmekesisus, eestikeelsele aineõppele üleminek gümnaasiumis, põhikoolide ja gümnaasiumite lahutamine, õpilaste arv vene õppekeelega koolis, vene õppekeelega koolide arv).

3. Eestikeelne aineõpetus

Üheks projekti „Vene laps vene õppekeelega kooli eestikeelses aineõppes” raames 2009. aastal läbi viidud uuringute peamiseks fookuseks olid õpilaste hinnangud sellele, kuidas toimib eestikeelsele õppele üleminek gümnaasiumis, ning nende kogemused seoses sellega. Õpilaste ankeet sisaldas sel eesmärgil mitmeid küsimusi, mis puudutasid eestikeelse aineõpetuse praktikatega seonduvat (kasutatud õppemeetodid ja -materjalid), õpilaste hoiakuid (nt rahulolu teises keeles õppimisega) ning hinnanguid erinevatele eestikeelsele õppele üleminekut toetavatele meetmetele ja õppevormidele.

Aine, mille eestikeelse õppimise kogemust õpilased kõige sagedamini kirjeldasid, oli eesti kirjandus – seda oli gümnaasiumis eesti keeles õppinud 95% vastanuist (põhikoolis 16%). 44% vastanuist oli gümnaasiumis eesti keeles õppinud muusikat (põhikoolis 21%); 28% ühiskonnaõpetust (põhikoolis 19%); 18—23% kunstiõpetust, Eesti ajalugu ja kehalist kasvatust. Põhikooliosas olid nimetatud ainete kõrval eesotsas ka Eesti geograafia, loodusõpetus ja tööõpetus (vt täpsemalt jooniselt 1).

Õpilastele – nagu ka õpetajatele – eestikeelse aineõpetuse kohta esitatud küsimused võimaldasid pidada vastamisel silmas nii gümnaasiumis kui ka põhikoolis kogetud õpet³³.

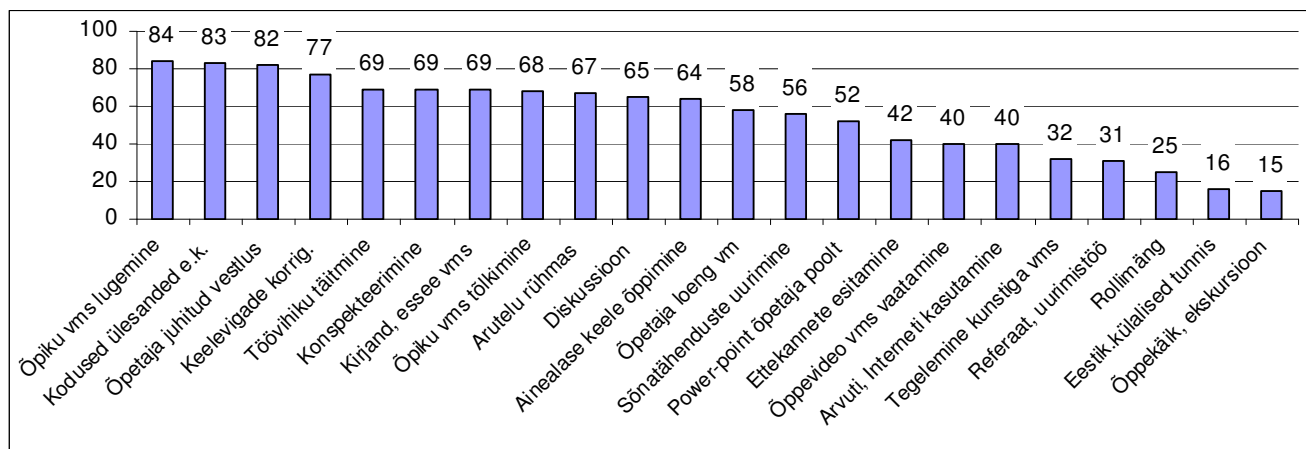
Joonis 1. Põhikoolis ja gümnaasiumis eesti keeles õpitud ained (% , n=1132)

3.1. Meetodid ja materjalid

Esimene osa õpilastele seoses eestikeelse aineõpetusega esitatud küsimusi puudutas konkreetseid tunnitegevusi. Sarnaselt õpetajatega tuli noortel hinnata erinevate õppetegevuste ja meetodite kasutamise sagedust. 22 väite järjestusest joonisel 2 ilmneb, et kõige sagedamini kasutatuteks hinnati n-ö traditsioonilisi õppetegevusi nagu õpiku vm teksti lugemine, töövihiku täitmine, kodused ülesanded, konspekteerimine. Sageli on õpetajad, tuginedes õpilaste hinnangutele, tegelenud ka õpilaste keelevigade korrigeerimisega. Kõige harvem on kasutatud tunniväliseid ja pigem kindlatele õppeainetele omaseid tegevusi nagu õppekäik või

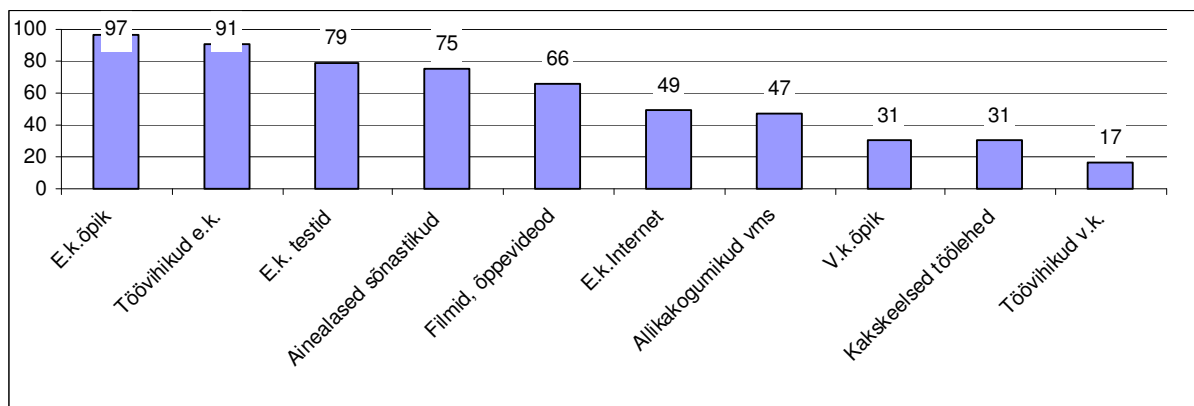
³³ Kuna vastamisel võib erinevatel õppeastmetel kogetu niikuinii seguneda, öeldi õpilastele vastavat ankeedi osa sisse juhatades, et küsimused puudutavad eestikeelset aineõpet „ja iseäranis seda, mis toimub gümnaasiumi tunnis“, kuid konkreetsete küsimuste juures ei rõhutatud just gümnaasiumi ainetunni kirjeldamise nõuet.

ekskursioon, referaadi või uurimistöö kirjutamine; harva on käinud tunnikulalisi. Nende kahe äärmuse vahele jäävad aktiivõppe meetodid nagu diskussioon, ettekannete esitamine vms, mida on kasutatud ligi pooltel juhtudel. Võrreldes õpilaste vastuseid õpetajate omadega, ilmneb, et õpilased on enam tähele pannud nn traditsioonilisi ning passiivsemaid tunnitegevusi (nt kirjand, tekstide tõlkimine, konspekteerimine, keelevigade korrigeerimine, kodused ülesanded eesti keeles ja tekstide lugemine).

Joonis 2. Eestikeelses aineõpetuses kasutatud tööviisid õpilaste hinnangul
(%, sageli+aeg-ajalt, n=1132)

Teine küsimusteplokk, mille abil eestikeelses aineõpetuses kasutatud tööviise uuriti, keskendus tunnis kasutatud õppematerjalidele. Joonisel 3 esitatud ja kasutamissageduse alusel järjestatud materjalide analüüs näitab, et kõige enam on kasutatud eestikeelseid materjale (õpik, töövihikud või töölehed, valikvastustega testid või ülesanded) koos õpetaja venekeelsete kommentaaridega. Teises äärmuses on vene- ja kakskeelsed materjalid, mida on siiski kasutatud pea kolmandikul juhtudel. Kahe äärmuse vahele jäävad õppetöös kasutatavad lisamaterjalid nagu ainealased sõnastikud, filmid ja õppevideod, eestikeelne Internet ja arvutiprogrammid ning allikakogumikud (sh atlased, lugemikud jms).

Joonis 3. Eestikeelses aineõpetuses kasutatud materjalid
(%, mõnikord + peamiselt see, n=1132)

Järgnevas tabelis 1 esitatud õpilaste hinnangud erinevate õppematerjaligruppide kasutamisele taustatunnuste lõikes.

Tabel 1. Eestikeelses aineõpetuses kasutatud materjalid taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer'i V)³⁴

	Õppematerjalid vene keeles	Õppematerjalid eesti keeles	Lisamaterjalid
Kodakondsus	.027	.060	.057
Sugu	.053	.005	.021
Õppeedukus	.062	.065	.112*
Ema haridus	.023	.037	.109*
Isa haridus	.046	.051	.055
Kooli asukoht	.035	.050	.097*
Ainete arv põhikoolis	.114*	.105*	.174**
Ainete arv gümnaasiumis	.088	.083	.083
Klassi suund põhikoolis	.052	.101	.122*

* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

Tabelis 3 esitatud seoseanalüüsides nähtub, et hinnangud eesti- ja venekeelsete õppematerjalide kasutamisele sotsiaaldemograafiliste, sotsiaal-keeleliste ja koolist tulenevate taustatunnuste lõikes ei diferentseeru ning eestikeelsed materjalid domineerisid venekeelsete üle nii erinevates koolides kui ka erinevate õpilasgruppide hinnangul.

Statistiliselt olulised seosed ja seega ka heterogeensem jaotus on omane selliste õppematerjalide kasutamisele, mida võib nimetada lisamaterjalideks (filmid ja õppevideod, eestikeelsed Internetileheküljed ja arvutiprogrammid, allikakogumikud, lugemikud ja atlased): rohkem on nende materjalide kasutamist märkinud oma õppeedukust veidi paremaks pidavad õpilased (kelle hulgas on sagedamini neid, kes on ema hariduseks märkinud „kõrgem“). Seega on võimalik, et õpetajad on kasutanud neid allikaid õpetegevuste diferentseerimiseks. Samas on aga võimalik ka seos kooli või konkreetsete klasside kaudu – tugevamate õpilaskollektiivide puhul võivad õpetajad kalduda kasutama ka mitmekesisemaid õppematerjale; osa koole suudab pakkuda ka vastavate materjalide kasutamiseks paremaid võimalusi³⁵.

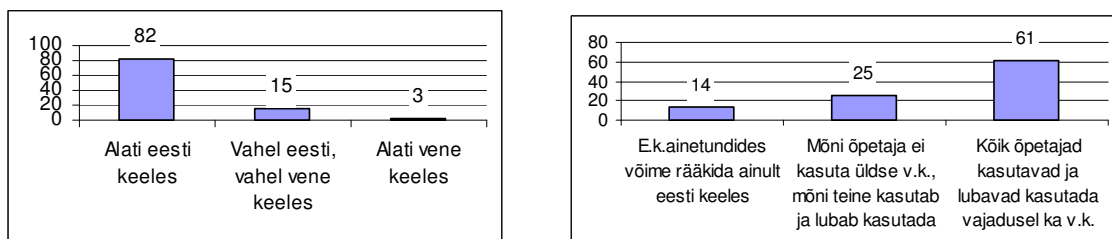
Veidi suuremas osakaalus on lisategevusi tähele pannud ka põhikoolis keelekümblusklassis õppinud ning Lõuna-Eesti jm piirkonna koolide õpilased (vähem Ida-Viru) – seega võivadki nad olla vastavate tegevuste kirjeldamisel silmas pidanud eeskätt oma keelekümbluskogemust (vastava väideteploki hindamisel põhikooli- ja gümnaasiumikogemused võisid nende hinnangutes seguneda). Viimast kinnitab ka asjaolu, et kui põhikoolis kuni kolm ainet eesti keeles õppinud olid õppetöös erinevate lisamaterjalide kasutamist märkinud pooltel juhtudel, siis nelja ja rohkema aine õppimise korral oli seda märkinud seitse õpilast kümnest.

³⁴ Seoseanalüüsides on üksiktunnused omavaheliste korrelatsioonide alusel liidetud järgmistesse gruppidesse: õppematerjalid vene keeles (töövihikud ja töölehed, õpik vene keeles, kakskeelsed töölehed), õppematerjalid eesti keeles (töövihikud ja töölehed ning õpik eesti keeles, eestikeelsete valikvastustega ülesanded ja testid, ainealased sõnastikud), lisamaterjalid (filmid ja õppevideod, eestikeelsed Internetileheküljed ja arvutiprogrammid, allikakogumikud, lugemikud ja atlased).

³⁵ Seos õppeedukuse ja kooli vahel olid statistiliselt oluline (Cramer'i V=.233, $p \leq .001$).

Lisamaterjalide kasutamist on märkinud teistest enam õpilased, kes on gümnaasiumis õppinud eesti kultuuri / kultuurilugu või põhikoolis eesti vms ajalugu, muusikaõpetust Eesti vms geograafiat, ühiskonnaõpetust, tööõpetust, kehalist kasvatust, loodusõpetust ja matemaatikat.

Lisaks eestikeelses aineõpetuses kasutatud õppematerjalidele ja õppetegevustele uuriti õpilastelt ka seda, millises keeles on enamasti kontrolltööd ja tunniülesanded ning millises keeles toimub õppetöö klassiruumis. Joonisel 4 esitatud tulemused näitavad, et kui kontrolltööde korral on domineerinud eesti keel, siis konkreetsetes tunnisituatsioonides on olnud palju vabamad ning vajadusel on lubatud kasutada ka vene keelt. Teisalt sõltub keele valik tunnis ka konkreetsetest õpetajatest – 14% õpilastest on märkinud, et esineb ka õpetajaid, kes üldse ei kasuta või ei ei luba kasutada vene keelt.

Joonis 4. Eesti keele kasutamine kontrolltöödes (vasakul) ja tunnis (paremal) (% , n=1132)

Võrreldes õpilaste hinnanguid õpetajate poolt antutega, ilmneb, et õpilased on tunnisituatsiooni näinud mõnevõrra rangemana, st õpilaste hulgas on enam neid, kelle hinnangul kasutati tunnis vaid eesti keelt, samal ajal kui õpetajad on enam märkinud, et vastavalt vajadusele oli kasutusel kas eesti või vene keel. Selline tulemuste erinevus on mõistetav, sest õpilane ja õpetaja märkavad ja tõlgendavad tunnis toimuvat erinevalt, nende tähelepanu jaguneb erinevalt. Ühtlasi võivad tulemused olla selgitatavad õpilaste tagasihoidlikuma eesti keele oskusega, mistõttu õpetaja poolt aeg-ajalt vene keele kasutamine ei pruugi õppija seisukohalt olla alati piisav kõigi instruksioonide, õpetatava vms täielikuks mõistmiseks.

Tabel 2. Eesti keele kasutamine tunnis taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer'i V)

	Eesti keele kasutamine kontrolltöödes	Eesti keele kasutamine tunnis
Kodakondsus	.82	.069
Sugu	.071	.017
Õppeedukus	.051	.053
Ema haridus	.066	.060
Isa haridus	.078	.037
Kooli asukoht	.100**	.017
Ainete arv põhikoolis	.108**	.062
Ainete arv gümnaasiumis	.123**	.131**
Klassi suund põhikoolis	.070	.058

* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

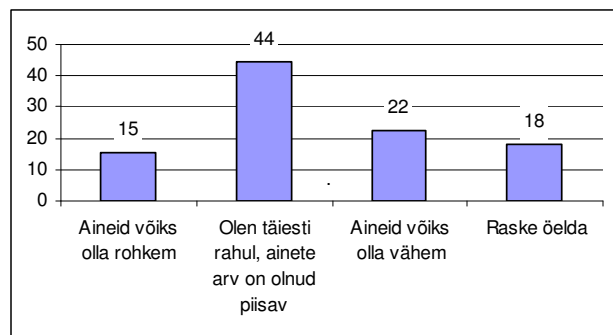
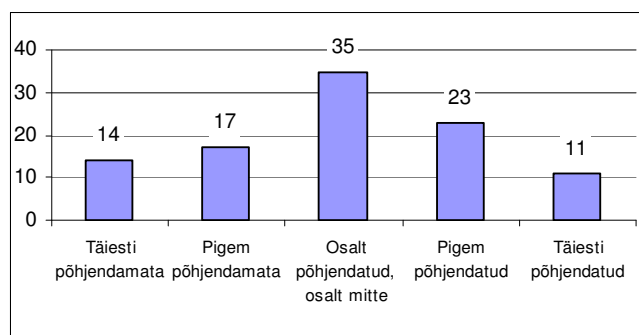
Analüüsid erinevate taustatunnustega õpilaste hinnanguid eesti vs. vene keele kasutamisele konkreetsetes tunnisituatsioonides (tabel 2), ilmnes, et see on statistiliselt seotud kooli asukohaga: eesti-venekeelses Tallinnas on kõige sagedamini kasutusel segavariant ehk eesti või vene keele kasutamine kontrolltöodes sõltuvalt konkreetsest olukorrast. Samal ajal venekeelses Ida-Virus esines kõige sagedamini selgeid valikuid – arvatavasti sõltuvalt konkreetsest aineõpetajast kasutatakse seal kontrolltöodes ja tunniülesannetes sagedamini kas ainult eesti või ainult vene keelt. Valdavalt eestikeelse olmekeskkonnaga Tartu piirkonnas on kõik kolm varianti esindatud võrdse sagedusega.

Põhikoolis eesti keeles kahe ja enama aine õppijate hinnangul olid õpetajad keelekasutuse kontrollimisel leebemad, st kümnendiku võrra harvem kasutati kontrolltöodes vaid eesti keelt. See-eest mõnevõrra rangemad on tunnid olnud gümnaasiumis vaid ühte ainet eesti keeles õppijate jaoks, st kolmandikul juhtudel oli lubatud vaid eesti keele kasutamine (teiste õpilaste korral kümnendik). Eesti või vene keele kasutamise rangus tunnisituatsioonides on sõltumatu klassi suunast, kus õpilane õppis põhikoolis.

3.2. Rahulolu ja hoiakud

Üheks oluliseks eestikeelse aineõpetuse toimimise indikaatoriks on õpilaste rahulolu ja hinnanguline toimetulek toimivate muutustega gümnaasiumiõppes. Kuigi tegemist võib olla sageli suhteliselt subjektiivsete hoiakute ja emotsionaalsete väljendustega, annab selline analüüsi rõhuasetus aimu õpilaste emotsionaalsest valmisolekust. Sarnaselt pedagoogide küsitlusega uuriti ka õpilastelt nende üldist rahulolu (eesti keeles õppimisega jms) ning arvamusi eestikeelse aineõpetuse võimalike keelelis-kultuuriliste ja ühiskondlike tagajärgede kohta.

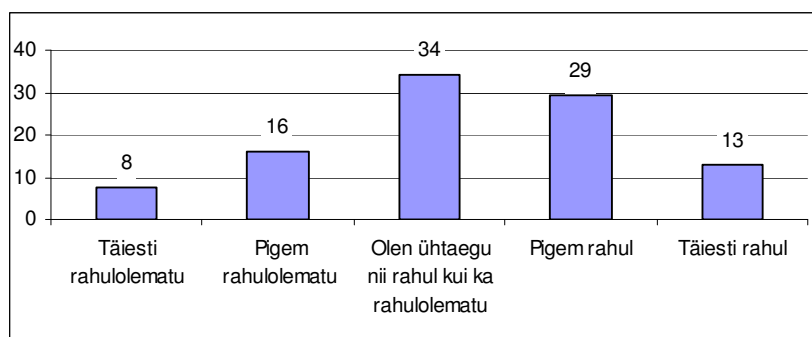
Joonisel 5 esitatud tulemused näitavad, et õpilaste hinnangud konkreetse(te) õppeaine(te) eestikeelsuse ning eesti keeles õpitud ainete arvu põhjendatusele on jaotunud pea samades proportsioonides nagu õpetajate hinnangud. St nii põhjendatusega nõustujaid, mittenõustujaid kui ka selge seisukohata (ehk „nii ja naa“) vastajaid oli ligi kolmandik. Alla poolte õpilastest olid praeguse eesti keeles õpetatavate ainete mahuga rahul, viiendik eelistanuks väiksemat ainete arvu ning viiendik ei osanud sellele küsimusele vastata.

Joonis 5. Eesti keeles ainete õpetamise põhjendatus (vasakul) ja rahulolu ainete arvuga (paremal) (% , n=1132)

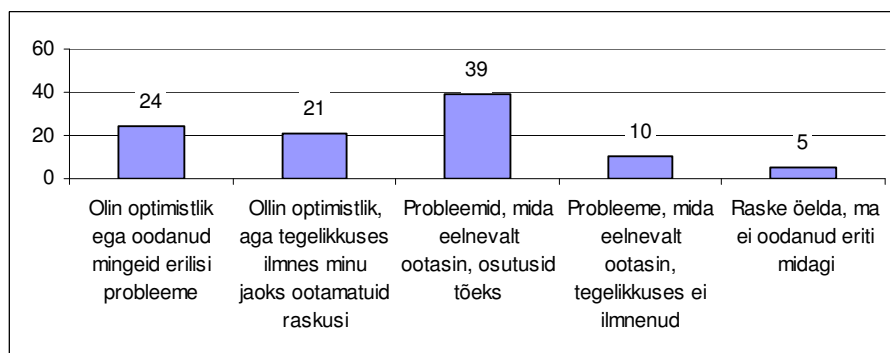
Ka rahulolu enda toimetulekuga eestikeelses aineõppes oli suhteliselt erinev: kuigi 42 protsendiga domineerisid (pigem või täiesti) rahul olijad, oli kolmandik õpilasi ühtaegu nii rahul kui ka rahulolematud; selgemalt (pigem või täiesti) rahulolematuid oli neljandik.

Võrreldes õpilaste rahuloluhinnanguid õpetajate omadega, ilmneb, et õpilased on enda toimetuleku suhtes olnud õpetajatest oluliselt kriitilisemad.

Joonis 6. Rahulolu enda toimetulekuga ainate õppimisel eesti keeles (% , n=1132)

Järgnev joonis 3 annab ülevaate noorte hinnangutest oma ootustele ja hirmudele eestikeelse aineõppega seoses. Tulemused näitavad, et noored mäletasid oma ootusi üsnagi realistlikena – kaks viiendikku noortest märkisid, et oodatud probleemid seoses eesti keeles ainate õppimisega osutusid tõeks, neljandik noortest polnud aga probleeme oodanud ning polnud neid ka tegelikkuses tajunud. Samas koges viiendik vastajatest probleeme, mida nad eelnevalt polnud oodanud, ning vaid kümnendikul juhtudest tajuti reaalsust positiivsemana kui eelnevaid ootusi.

Joonis 7. Eestikeelse aineõpetusega seotud ootuste ja tegelikkuse võrdlev tajumine (% , n=1132)

Järgnevas tabelis 2 esitatud analüüs sotsiaaldemograafiliste jt taustatunnuste lõikes näitab, et rahulolu enda toimetulekuga on seotud eelkõige keelilise toimetulekuga seotud teguritega. Nt on suuremat rahulolu märkinud Eesti kodanikud (pooled on pigem või täiesti rahul, võrreldes Vene kodanike hulgas kolmandike rahulolijatega), parema hinnangulise õppeedukusega (nelja-viielistest on rahul ligi pooled, teistel juhtudel umbes kolmandik), põhikoolis eesti keele süvaõpet/keelekümblust saanud (keelekümbluste ja eestikeelse süvaõppega klassides on rahul ligi 2/3 õpilastest, teiste klassi suundade korral vaid kolmandik) ning Lõuna-Eesti jm õpilased (rahul 60% vrd teiste piirkondade 40%-ga). Lõuna-Eestis jm peeti ka 12% võrra

sagedamini eesti keeles ainete õpetamist põhjendatuks ning sealsete õpilaste hulgas oli 13% võrra rohkem neid, kelle arvates võinuks eestikeelsete ainete arv olla veelgi suurem.

Tabel 2. Eestikeelse aineõpetuse rahulolu hinnangud taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer'i V)

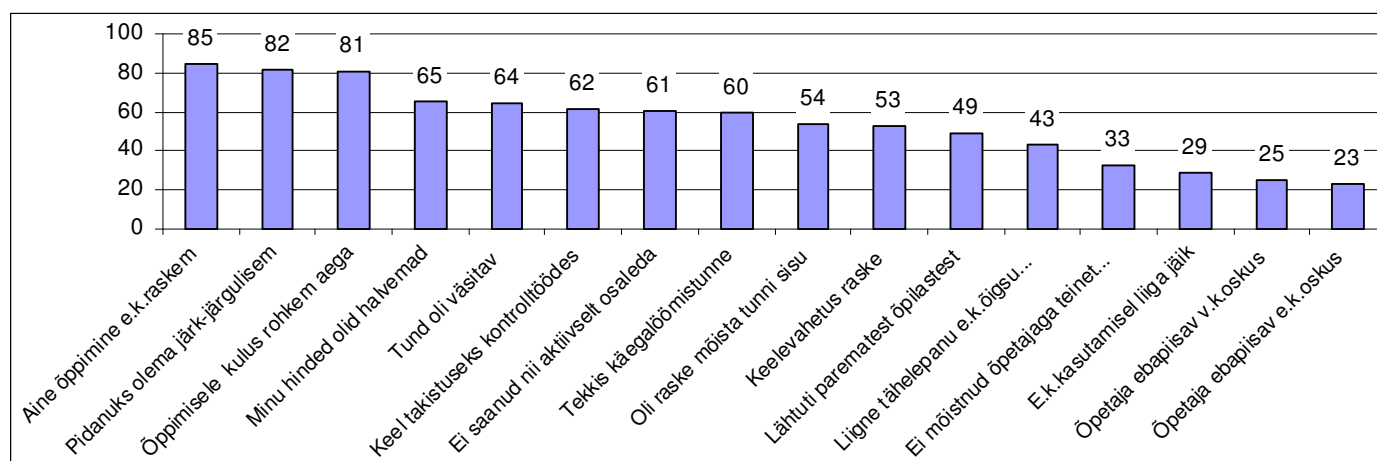
	Eesti keeles ainete õpetamise põhjendus	Rahulolu eesti keeles õpetatavate ainete arvuga	Rahulolu enda toimetulekuga ainete õppimisega eesti keeles	Ootused eestikeelse aineõpetuse suhtes
Kodakondsus	.045	.055	.119**	.065
Sugu	.169**	.179**	.088	.079
Õppeedukus	.061	.096*	.129**	.077
Ema haridus	.054	.060	.051	.057
Isa haridus	.086	.074	.083	.068
Kooli asukoht	.113**	.101**	.114*	.096
Ainete arv põhikoolis	.086	.091**	.144**	.139**
Ainete arv gümnaasiumis	.103*	.098*	.106*	.107*
Klassi suund põhikoolis	.088*	.068	.104**	.093

* p≥.01

** p≥.001

Nii eestikeelse aineõppe põhjendatuses kui ka ainete arvu suurendamise vajalikkuses veendunuid oli enam ka naissoost õpilaste hulgas (protsentide erinevus noormeestega vastavalt 11% ja 15%). Ainete arvuga on kümnendiku võrra enam rahul õpilased, kes õppisid põhikoolis 4 või enam ainet eesti keeles. Teistega võrreldes ligi poole enam oli see noorte grupp olnud eestikeelse aineõpetuse eel optimistlik, st polnud kartnud probleemide esinemist ainete õppimisel eesti keeles³⁶.

Omaette küsimusteplokk, mis keskendus eestikeelse aineõpetuse efektiivsusele, uuris konkreetseid raskusi, mis võivad teisekeelse aineõppe puhul esineda. 16 õpilastele hindamiseks esitatud väidet on nendega nõustumise määra alusel järjestatud joonisel 8.

Joonis 8. Esinenud probleemid ainete õppimisel eesti keeles
(%, mõnikord, vahetevahel + üsna tihti, n=1132)

³⁶ Võimalik, et ainete eestikeelsuse algus oli nende õpilaste jaoks ka nii kauges minevikus – viis-kuus aastat tagasi – et nad oma ülemineku-eelseid muresid enam lihtsalt ei mäletanud.

Jooniselt 8 nähtub, et suur hulk õpilasi märkis, et eestikeelse aineõpetuse käigus on esinenud mitmeid probleeme. Raskuste ilmumist mööndi nii aine õppimise, õppimisele kuluvas aja, hinnete kui ka tunni üldise väsitavuse osas, ning väga valdavalt nõustuti väitega, et üleminek aine õpetamisele eesti keeles oleks pidanud olema järk-järgulisem.

Pooled kuni kaks kolmandikku õpilastest tõdesid ka konkreetseid keelelisi probleeme nagu nt raskused aktiivselt tunnitegevuses osaleda ja kaasa rääkida, raskused tunni sisu mõistmisel ja käegälöömistunde tekkimine.

Vähem oli õpilaste hinnangul probleemiks õpetaja liigne tähelepanu eesti keele õigsusele, liigne rangus eesti keele kasutamisel või ebapiisav vene või eesti keele oskus.

Kui eestikeelse aineõppe suhtes kriitiliselt meeletatuid leidis rohkem just nõrgemate õpilaste hulgas (vt käesoleva alapeatüki tabel 2), siis käesolevast väideteplokist ilmneb, et poolte õpilaste arvates lähtus õpetaja õpitempo määramisel klassis eesti keele oskuse poolest tugevamatest õpilastest.

Järgnevas tabelis 3 on esitatud õpilaste kogetud probleemirühmade seosed õpilaste taustatunnustega.

Tabel 3. Esinenud probleemid ainete õppimisel eesti keeles taustatunnuste lõikes (seosekordaja Cramer'i V)

	Probleemid seoses eesti keele ja aine õppimisega³⁷	Probleemid seoses õppetulemuste ja -korraldusega	Probleemid seoses õpetaja pädevusega
Kodakondsus	.103*	.062	.032
Sugu	.112**	.118**	.095*
Õppeedukus	.111*	.051	.127*
Ema haridus	.042	.045	.064
Isa haridus	.060	.063	.078
Kooli asukoht	.110**	.039	.019
Ainete arv põhikoolis	.173**	.096	.055
Ainete arv gümnaasiumis	.091	.085	.056
Klassi suund põhikoolis	.170**	.096	.088

* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

Seoseanalüüsi tulemused tabelis 3 näitavad, et kolm omavaheliste korrelatsioonide alusel eristuvat probleemivaldkonda – eesti keele ja aineõppimisega, õppetulemuste ja -korraldusega ning õpetaja pädevusega seotu – on statistiliselt oluliselt diferentseeritud nii indiviidist kui ka koolist tulenevate taustatunnuste lõikes.

Pigem individuaalsete eripärade kaudu on selgitatav kriitika õpetajate suunas, st õpetajate töö suhtes kriitilisemad on olnud noormehed ja madalama õppeedukusega õpilased. Ka probleeme

³⁷ Seoseanalüüsiks on üksiktunnused ühendatud omavaheliste korrelatsioonide alusel järgmistesse gruppidesse: probleemid seoses eesti keele ja aine õppimisega (tekis vastavate ainete õppimise suhtes käegälöömistunde, mul oli raske mõista tunni sisu, eesti keele kasutamine tunnis oli minu jaoks väsitav, ma ei saanud tunnis nii aktiivselt osaleda, kontrolltööd tehes oli keel suureks takistuseks, me ei saanud õpetajaga teineteisest aru, minu jaoks oli raske vahetada keelt ühest tunnist teise minekul), probleemid seoses õppetulemuste ja -korraldusega (aine eesti keelele üleviimine pidanuks olema järk-järgulisem, õppides ainet eesti keeles kulus mul õppimisele ja kodutöödele rohkem aega, õppida ainet eesti keeles oli/on üldiselt raskem kui õppida sama ainet vene keeles, minu hinded olid halvemad kui need oluksid ainet õppides vene keeles), probleemid seoses õpetaja pädevusega (õpetaja oli eesti keele kasutamisel liiga range, õpetaja vene või eesti keele oskus ei olnud piisav, õpetaja lähtus tunnitempo määramisel üksikutest kõige parema eesti keele oskusega õpilastest, õpetaja pööras liiga suurt tähelepanu minu eesti keele õigsusele).

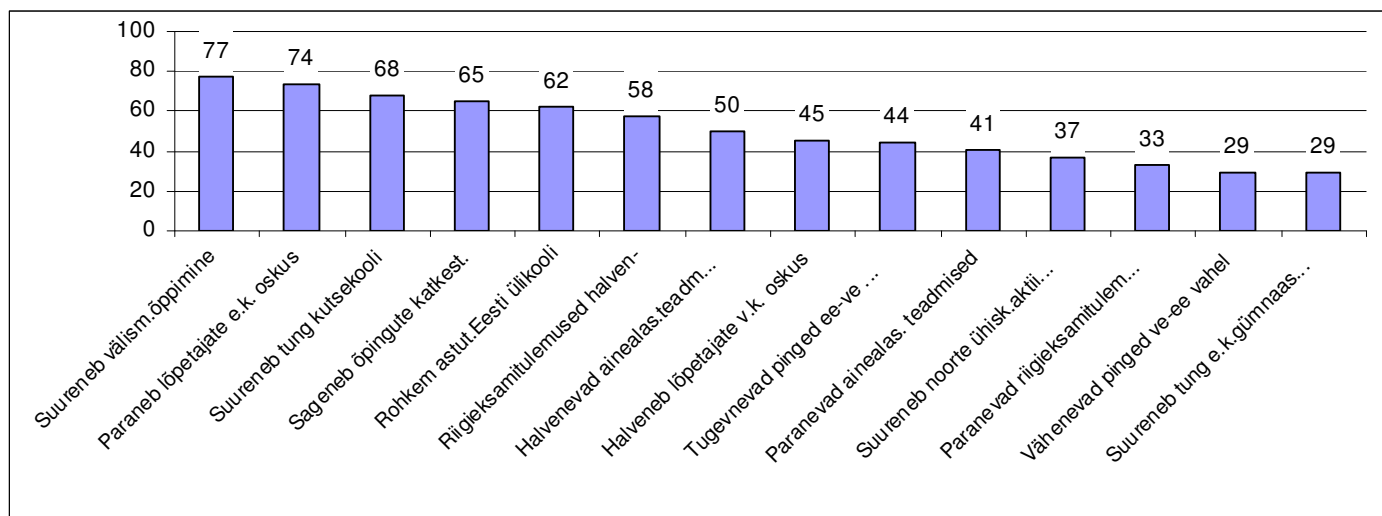
seoses õppetulemuste ja -korraldusega, aga ka eesti keele ja aine õppimisega on noormehed enam tajunud. Sellised erinevused on aga vaid osaliselt selgitatavad noormeeste mõnevõrra madalama õppeedukusega.

Hinnangud eesti keele ja aine õppimisega seotud probleemid on diferentseeritud ka teise sotsiaaldemograafilise tunnuse – kodakondsuse – lõikes, st tulenevalt tagasihoidlikumast eesti keele oskusest on Venemaa kodakondsusega ja kodakondsuseta noored nõustunud probleemide olemasoluga mõnevõrra enam.

Teine grupp tunnuseid, mis probleemide tajumist diferentseerib, on seotud koolist tulenevate faktoritega. Tugevamaks mõjuteguriks osutus siin klassi suund, st probleeme on oluliselt enam tunnetanud need õpilased, kes olid põhikoolis õppinud tavaklassis, st kelle eelnev ettevalmistus oli tagasihoidlikum. Kuna vastavate klasside osakaal vene õppekeelega koolides on Lõuna-Eesti jm piirkonnas oluliselt väiksem, nõustutigi seal probleemide olemasoluga oluliselt vähem. Seevastu Tallinnas ja Ida-Virus oli antud valdkonnas probleemidega kokku puutunud ning mitte-kokku puutunud pea võrdselt.

Probleeme seoses eesti keele ja ainete õppimisega on enam täheldanud põhikoolis üks kuni kolm ainet eesti keeles õppinud õpilased (2/3 juhtudest võrreldes keskmise 1/2-ga).

Lisaks reaalsetele praktikatele ja üldistele emotsioonidele seoses eestikeelsele aineõpetusele üleminekuga uuriti õpilastelt, sarnaselt õpetajatega, ka seda, millised on nende hinnangul ainete eesti keeles õpetamise tagajärjed nii õpilaste endi kui ka ühiskonna jaoks tervikuna. Vastajatele esitatud 14 väidet sisaldasid nii võimalikke positiivseid kui ka negatiivseid tagajärgi; väidete järjestus protsentjaotuse alusel on esitatud joonisel 9.

Joonis 9. Eestikeelse aineõppe võimalikud tagajärjed
(%, jah, eelkõige see + ka see, n=1132)

Jooniselt nähtub, et eestikeelse aineõpetusega kaasnevaid ohtusid on 11. klasside õpilased näinud õpetajatega suhteliselt sarnaselt: eeldanud tungi suurenemist Eesti ülikoolidesse ja kutsekoolidesse, aga ka arvanud, et kasvab välismaale õppima minejate hulk. Õpilaste eesti keele oskuse paranemises olid õpetajad veendunud õpilastest mõnevõrra enam (pedagoogid 84%, õpilased 74%). Sellist õpilaste mõnevõrra suuremat skeptilisust kinnitavad ka 2008.

aastal vene koolide abiturientide hulgas läbiviidud küsitluse tulemused (72%)³⁸. Eestikeelse aineõpetuse negatiivseid mõjusid vene keele oskusele ja ainealastele teadmistele on õpilased hinnanud pea 30% ulatuses vähem oluliseks kui õpetajad. Samas ka võimalike positiivsete ühiskondlike tagajärgedega – pingete vähenemine rahvusrühmade vahel, noorte suurenev ühiskondlik aktiivsus – on õpilased nõustunud pea paarikümne protsendi võrra vähem.

Järgmises tabelis 4 esitatud õpilaste hinnangud eestikeelse aineõpp üldisematele tagajärgedele sotsiaaldemograafiliste, sotsiaal-kultuuriliste ja koolist tulenevate taustatunnuste lõikes.

Tabel 4. Eestikeelse aineõppe võimalikud tagajärjed taustatunnuste lõikes (seosekordaja Cramer'i V)³⁹

	Positiivsed tagajärjed ainealastele teadmistele	Positiivsed individuaalsed ja ühiskondlikud tagajärjed	Negatiivsed individuaalsed ja ühiskondlikud tagajärjed
Kodakondsus	.070	.076	.052
Sugu	.087*	.123**	.003
Õppeedukus	.148**	.072	.065
Ema haridus	.079	.032	.099
Isa haridus	.112*	.046	.084
Kooli asukoht	.137**	.082	.052
Ainete arv põhikoolis	.100*	.156**	.033
Ainete arv gümnaasiumis	.112*	.102	.041
Klassi suund põhikoolis	.103	.116*	.070

* p≥.01

** p≥.001

Tabel 3 näitab, et kõige enam on alarühmade lõikes diferentseeritud hinnangud küsimuses, kas eestikeelne aineõpetus omab positiivset mõju õpilaste ainealastele teadmistele ja riigieksamitulemustele. Tegemist on küsimustega, mida õpilastel on arvatavasti lihtsam hinnata – eksamid on õpilaste jaoks igapäevasem reaalsus kui rahvussuhted jms ühiskondlikud tagajärjed, millele ei pruugita igapäevaselt mõelda. Positiivseid individuaalseid tagajärgi näevad eelkõige need õpilased, kellel on enda hinnangul valdav osa hinnetest viied ning vaid mõned neljad; optimiste on samuti mõnevõrra enam eesti-venekeelses Tallinnas.

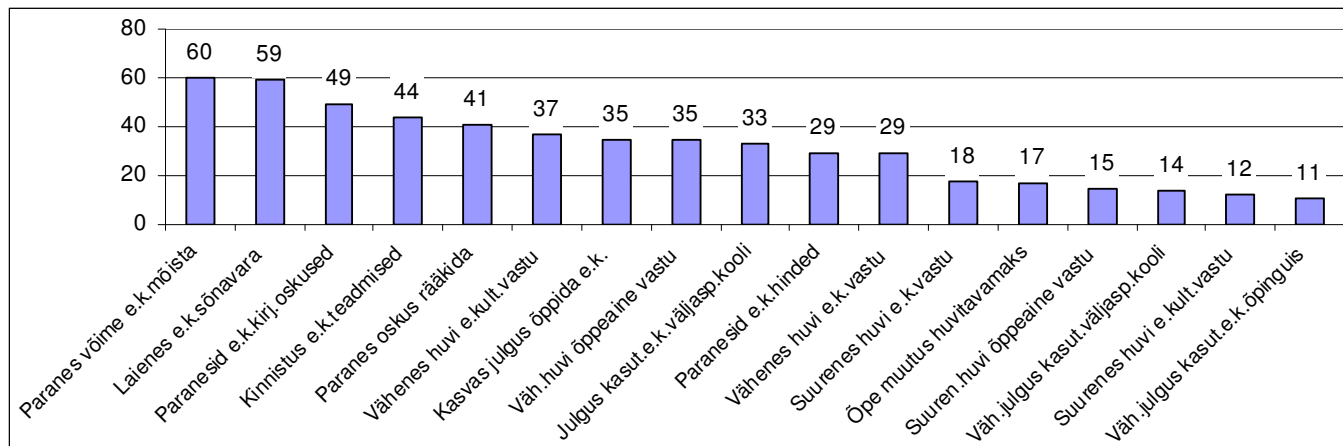
Ka „positiivsete individuaalsete ja ühiskondlike“ tagajärgede hinnang on õpilaste alagruppide lõikes diferentseeritud. Olulised mõjutegurid on siin vastaja sugu ja põhikooli klassi suund. Võimalikke positiivseid ühiskondlikke ja individuaalseid tagajärgi on enam näinud noored, kes põhikoolis ei õppinud ühtegi ainet eesti keeles (2/3 võrreldes keskmise 1/2-ga);

³⁸ Masso, A. (2009). „Vene õppekeele koolide abiturientide eesti keele oskuse kujunemine”, projekti „Vene laps venekeelse üldhariduskooli eestikeelses õppes” raames 2008. aastal läbiviidud formaliseeritud küsitluse analüüs”, avaldamata käsikiri.

³⁹ Seoseanalüüsiks on üksiktunnused ühendatud omavaheliste korrelatsioonide alusel järgmistesse gruppidesse: positiivsed tagajärjed ainealastele teadmistele (paranevad ainealased teadmised ja oskused, paranevad riigieksamitulemused, *negatiivselt vastajate grupiga korreleeritud* halvenevad riigieksamitulemused ja halvenevad ainealased teadmised ja oskused), positiivsed individuaalsed ja ühiskondlikud tagajärjed (vähenevad pinged venelaste ja eestlaste vahel, rohkem vene emakeelega gümnaasiumilõpetajaid astub Eesti ülikoolidesse, suureneb vene emakeelega noorte ühiskondlik aktiivsus, paraneb vene emakeelega noorte ühiskondlik aktiivsus, paraneb eesti keele oskus, suureneb konkurss eestikeelsetesse gümnaasiumidesse) ning negatiivsed individuaalsed ja ühiskondlikud tagajärjed (tugevnevad pinged eestlaste ja venelaste vahel, halveneb vene emakeelega gümnaasiumilõpetajate vene keele oskus, suureneb õpingute katkestajate arv põhikooli järel või gümnaasiumis, kasvab vene emakeelega põhikoolilõpetajate arv kutsekoolides, suureneb väljaspool Eestit kutse- ja kõrgharidust omandavate vene emakeelega noorte osakaal).

kümnendiku võrra sagedamini on nad nõustunud ka positiivsete tagajärgedega ainealastele teadmistele.

Õpilastel paluti eestikeelse aineõpetuse mõjusid hinnata ka isiklike kogemuste põhjal. 17 hindamiseks esitatud väidet on lähtudes nendega nõustumise määrast järjestatud joonisel 10.

Joonis 10. Eestikeelse aineõpetuse efektiivsus isiklike kogemuste põhjal
(%, pigem + kindlasti see, n=1132)

Jooniselt ilmneb, et eelkõige nõustusid noored eesti keeles õppimise positiivsete tagajärgedega, seda eelkõige eesti keele oskuse osas (mõistmine, sõnavara, kirjalik ja suuline keel jms). Kuuendal kohal asub aga ka väide „vähenes huvi eesti kultuuri vastu“, millega on nõustunud tervelt kolmandik noortest. Pea sama suur osakaal noortest on nõustunud huvi vähenemisega nii õppeaine kui ka eesti keele vastu.⁴⁰

Tabelis 5 on esitatud vastavate hinnangute seosed erinevate taustatunnuste lõikes. Seoseanalüüsid tabelis 4 näitavad, et eestikeelse aineõpetuse efektiivsuse hinnangud on eelkõige diferentseeritud koolist tulenevate faktorite lõikes. Eestikeelse aineõpetuse positiivset mõju eesti keele oskusele on oluliselt kõrgemaks hinnanud muude Eesti piirkondade koolide õpilased, mõnevõrra madalamaks Ida-Viru ja Tallinna koolide õpilased. Viimasel kahel juhul pole protsentide erinevused aga kuigi suured. Statistiliselt mõnevõrra olulisemaks mõjuteguriks on olnud klassi suund põhikoolis.

Teine statistiliselt oluline tunnus, mis seostus õpilaste hinnanguga eestikeelse aineõpetuse mõjudele, oli õpilase õppeedukus. Seos ilmnas negatiivsete keelelis-kultuuriliste tagajärgede osas (keele- ja kultuurihuvi ning eesti keele kasutamise julgus), millega nõustusid oluliselt enam kahe-kolmelised noored. Seevastu ei eristunud erineva õppeedukusega noorte puhul see, kuivõrd nõustuti väidetega, mis puudutasid eestikeelse aineõpetuse positiivset mõju eesti keele oskusele ja eesti keele õppimise motivatsioonile. Põhikoolis nelja ja enam ainet eesti keeles õppinud noored on oluliselt sagedamini (kaheksa noort kümnest võrreldes teiste ½ sagedusega) märkinud eesti keelega seotud positiivseid tagajärgi.

⁴⁰ Nimetatud kolm tunnust – vähenes huvi eesti keele, kultuuri ja õppeaine vastu – on omavahel statistiliselt oluliselt ja tugevalt korreleeritud ($r \sim .7$), st noored, kes on ühe väitega nõustunud, on ligi pooltel juhtudel nõustunud ka teise väitega. Seega eristub valimi hulgas noorte grupp, kes on eestikeelse aineõpetuse efektiivsuse suhtes suhteliselt pessimistlikult meelestatud.

Tabel 5. Eestikeelse aineõpetuse efektiivsus isiklike kogemuste põhjal taustatunnuste lõikes (seosekordaja Cramer'i V)⁴¹

	Eesti keelega seotud positiivsed tagajärjed	Õpimotivatsiooniga seotud positiivsed tagajärjed	Negatiivsed keeleliskultuurilised tagajärjed
Kodakondsus	.093	.019	.041
Sugu	.020	.061	.068
Õppeedukus	.071	.035	.138**
Ema haridus	.056	.051	.044
Isa haridus	.052	.087	.088
Kooli asukoht	.164**	.032	.040
Ainete arv põhikoolis	.249**	.072	.067
Ainete arv gümnaasiumis	.149**	.080	.077
Klassi suund põhikoolis	.201**	.036	.101

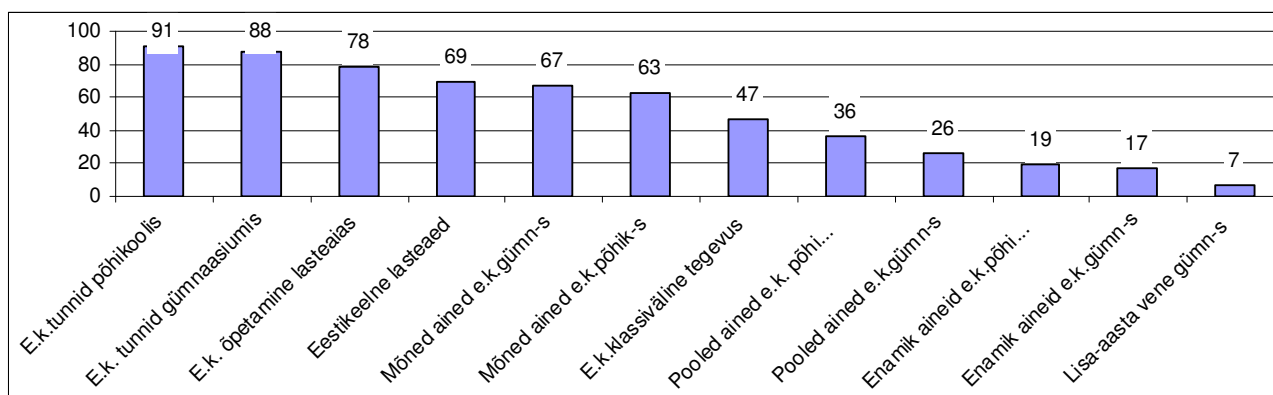
* p≥.01

** p≥.001

3.3. Tulevik ja korraldus

Nagu õpetajatel, nii paluti õpilastelgi hinnata ka erinevaid eesti keele omandamist toetavaid koolikorralduslikke meetmeid, sh erinevaid eestikeelse aineõppe korraldamise võimalusi.

Võimalike eesti keele omandamist toetavate meetmete nimekirjast pidasid õpilased kõige vajalikumaks eesti keele õpetamist, seda nii kesk-, põhi- kui ka alushariduse astmetel. Sarnaselt õpetajatega (vt õpetajate küsitluse tulemused peatükk II, alapeatükk 3.5.) on suhteliselt kõrgelt hinnatud ka eestikeelse lasteaia vajalikkust. Vähem, kuid võrdselt pooldajaid leidsid eestikeelne lasteaed ja mõned eestikeelsed ained gümnaasiumiastmes – eestikeelset aineõpet pooldati eelkõige gümnaasiumiastmes ning tagasihoidlikus ulatuses. Kõige vähem toetati kardinaalsemaid muudatusi nagu lisa-aasta vene gümnaasiumis ning eestikeelsete ainete domineerimine põhikoolis või gümnaasiumis (joonis 11).

Joonis 11. Eesti keele omandamiseks vajalikud tegevused
(%, pigem + väga vajalik, n=1132)

⁴¹ Seoseanalüüsiks on üksiktunnused ühendatud omavaheliste korrelatsioonide alusel järgmistesse gruppidesse: eesti keelega seotud positiivsed tagajärjed (paranes minu oskus suhtelda ja julgus rääkida eesti keeles, paranes minu võime eesti keelest aru saada, laienes minu sõnavara eesti keeles, paranesid minu eesti keeles kirjutamise oskused, kasvas minu julgus kasutada eesti keelt õppimises, kinnistusid minu varasemad teadmised eesti keelest, paranesid minu hinded „eesti keele” aines, kasvas minu julgus kasutada eesti keelt väljaspool kooli), õpimotivatsiooniga seotud positiivsed tagajärjed (suurenes minu huvi õppeaine, eesti kultuuri ja eesti keele vastu, õppeprotsess muutus huvitavamaks, mitmekesisemaks), negatiivsed keeleliskultuurilised tagajärjed (vähenes minu julgus kasutada keelt väljaspool kooli või õpingutes, vähenes minu huvi eesti keele, eesti kultuuri ja õppeaine vastu).

Taustatunnuste lõikes (tabel 6) on hinnang erinevatele koolikorralduslikele meetmetele diferentseeritud suhteliselt vähe. Enamasti on tegemist statistilises mõttes suhteliselt nõrkade seostega (nt kooli asukoht ja ema haridus). Olulisimaks eristajaks osutus vastaja sugu, st eesti keelt põhikoolis ja gümnaasiumis pidasid olulisemaks tütarlapsed (erinevus poistest 17%). Tütarlapsed olulisemaks on pidanud ka eestikeelset lasteaeda, aga pooldanud enam ka suuremaid muutusi ja suuremahulisemat eestikeelset aineõpet. Viimast on veidi enam pooldanud ka põhikoolis süvendatult eesti keelt õppinud.

Tabel 6. Eesti keele omandamiseks vajalikud tegevused taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer'i V)⁴²

	Aineõpetus valdavalt eesti keeles	Eesti keel põhikoolis ja gümnaasiumis	Eesti keel lasteaias
Kodakondsus	.019	.056	.064
Sugu	.077*	.164**	.097**
Õppeedukus	.092	.097	.065
Ema haridus	.096	.047	.101*
Isa haridus	.088	.060	.078
Kooli asukoht	.089*	.088*	.026
Ainete arv põhikoolis	.197**	.103*	.038
Ainete arv gümnaasiumis	.153**	.104	.054
Klassi suund põhikoolis	.134**	.088	.036

* p≥.01

** p≥.001

Põhikoolis nelja ja enamat ainet eesti keeles õppinud on sagedamini pidanud vajalikuks valdavalt eesti keeles toimuvat aineõpetust (2/3 võrreldes keskmise 40%ga). See-eest kümnendiku võrra on seda vähem pooldanud gümnaasiumiastmes kahte või enam ainet eesti keeles õppinud. Seega varasema eestikeelse aineõpetusega alustamise korral on nõustumine selle vajalikkusega suurem. Sellise tulemuseni on jõudnud ka mitmed varasemad uuringud⁴³.

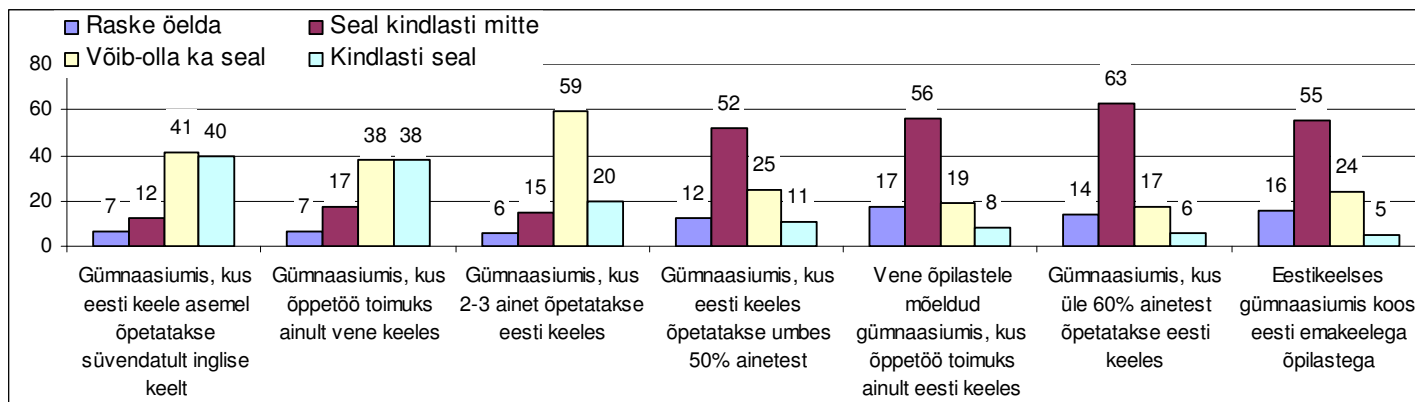
Teine hariduskorralduslikele küsimustele keskendunud ning õpilaste ankeeti (erinevalt õpetajate ankeedist) lisatud küsimusteplokk puudutas ideaalset korraldust eesti keele õpetamiseks, st õpilastel paluti ette kujutada, et neil oleks võimalik valida erinevate gümnaasiumite vahel, ning hinnata pakutud variantide meelepärasust (vt joonis 12).

Sarnaselt eelmise küsimusplokiga ilmneb ka siin, et suurema eestikeelse õppe mahuga variandid või koguni eestikeelses gümnaasiumis õppimine koos eesti emakeelega õpilastega

⁴² Seoseanalüüsiks on üksiktunnused ühendatud omavaheliste korrelatsioonide alusel järgmistesse: aineõpetus valdavalt eesti keeles (enamiku ainete õpetamine eesti keeles põhikoolis või gümnaasiumis, poolte ainete õpetamine eesti keeles põhikoolis või gümnaasiumis, lisa-aasta vene õppekeelega gümnaasiumites), eesti keel põhikoolis ja gümnaasiumis (eesti keele tunnid põhikoolis või gümnaasiumis, mõnede ainete õpetamine eesti keeles põhikoolis või gümnaasiumis, eestikeelne klassiväline tegevus põhikoolis) ja eesti keel lasteaias (eesti keele õpetamine lasteaias, eestikeelne lasteaed).

⁴³ Vaiss, N. (2009). Vene õppekeelega põhikooli õpilaste ja õpetajate hoiakud eestikeelse aineõppe suhtes vahetult enne 2007. aasta gümnaasiumireformi algust, *Eesti Rakenduslingvistika Ühingu aastaraamat* 5, Tallinn, Lk. 287-301.

polnud kuigi populaarsed. (Võimalik, et see grupp õpilasi, kes võinuks viimast varianti potentsiaalselt pooldada, juba õpibki eestikeelses gümnaasiumis.)

Joonis 12. Õpilaste soovitud ideaalgümnaasium (%) (n=1132)

Kõige enam 11. klasside õpilasi eelistanuks õppida gümnaasiumis, kus õppetöö toimuks vaid vene keeles või kus eesti keele asemel õpetatakse süvendatult hoopis inglise keelt. Poole vähem – viiendik – õpilasi eelistanuks ning kolm viiendikku pidas aktsepteeritavaks aga ka olemasolevat olukorda: venekeelset gümnaasiumi, kus eesti keeles õpetatakse 2-3 ainet.

Tabelis 7 on esitatud ideaalse gümnaasiumi hinnangute seosed õpilaste taustatunnustega.

Tabel 7. Õpilaste soovitud ideaalgümnaasium taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer'i V)⁴⁴

	Eestikeelne aineõpe gümnaasiumis	Gümnaasium eesti keeles	Venekeelne gümnaasium ja ingliskeelne süvaõpe
Kodakondsus	.073	.055	.094
Sugu	.075*	.068	.157**
Õppeedukus	.074	.097	.076
Ema haridus	.034	.025	.072
Isa haridus	.086	.033	.112**
Kooli asukoht	.097*	.055	.071
Ainete arv põhikoolis	.223**	.065	.060
Ainete arv gümnaasiumis	.167**	.061	.091
Klassi suund põhikoolis	.116*	.061	.144**

* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

⁴⁴ Seoseanalüüsiks on üksiktunnused ühendatud omavaheliste korrelatsioonide alusel järgmistesse gruppidesse: eestikeelne aineõpe gümnaasiumis (üle 60% eesti keeles õpetatavate ainetega gümnaasiumis, umbes 50% eesti keeles õpetatavate ainetega gümnaasiumis), gümnaasium eesti keeles (eestikeelne gümnaasium koos eesti emakeelega õpilastega, vene emakeelega õpilastele mõeldud gümnaasiumis, kus õppetöö toimuks ainult eesti keeles), venekeelne gümnaasium ja ingliskeelne süvaõpe (ainult vene keeles toimuva õppetööga gümnaasium, eesti keele asemel süvendatud ingliskeelse õppega gümnaasium, *negatiivselt grupiga korreleeritud* 2-3 ainet õpetatakse eesti keeles).

Tabeli 5 seoseanalüüsid näitavad, et venekeelset gümnaasiumi ja ingliskeelset süvaõpet eelistasid sagedamini noormehed ning kõrgelt haritud isade lapsed, mõnevõrra sagedamini ka tavaklasside õpilased. Sellised meeste mõnevõrra kõrgemad ambitsioonid, eelkõige seoses inglise keelega, on leidnud kinnitust ka varasemates uuringutes⁴⁵. See-eest tütarlapsed, Lõuna-Eesti jm koolide õpilased ning süvendatult eesti keelt õppinud ehk juba parema eesti keele oskusega ja enam eestikeelset aineõpetust kogenud õpilased on seda pidanud ka ideaaliks, st õpiksid sellises gümnaasiumis juhul, kui oleksid olemas kõik võimalused kooli valida (vrd Vaiss 2009, kes leidis samuti, et eestikeelset aineõpet toetasid enam Lõuna-Eesti õpilased ning varem eestikeelset aineõpet kogenud õpilased).

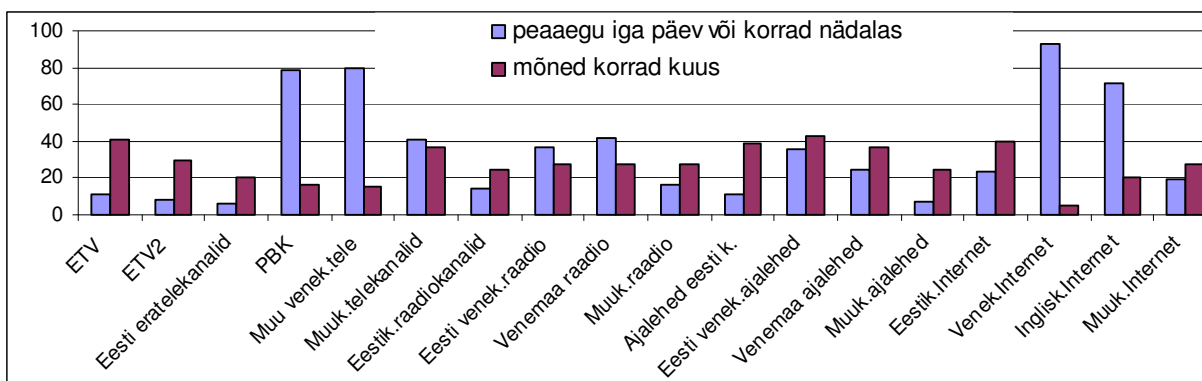
Eestikeelset aineõpetust gümnaasiumis on soovitud ideaaliks pidanud sagedamini põhikoolis nelja ja enamat ainet eesti keeles õppinud (pooled vastajatest, võrreldes kolmandiku keskmisega). Ka gümnaasiumiastmes on viie ja enama aine eesti keeles õppijad eelistanud eestikeelset aineõpetust gümnaasiumis (pooled vastajatest vrdl ülejäänutega, kes hinnanud seda varianti kolmandikel juhtudest).

4. Meedia ja sidusus

Sarnaselt õpetajate ankeediga uuriti õpilaste ankeedi viimases osas üldisemaid, ühiskondlikku sidusust puudutavaid küsimusi – erinevate meediakanalite jälgimise sagedust ning usaldust haridusteemal sõna võtvate isikute ja institutsioonide suhtes. Lisaks uuriti õpilaste tulevikuplaane, sh – otsese Eestiga seotuse indikaatorina – võimalikke migratsioonisoove.

4.1. Meedia jälgimine

Vene õppekeelega koolide 11. klasside õpilaste meediaväli sarnanes teatud osas õpetajate omaga. Nii on mõlema rühma puhul kõige jälgitavamad kanalid venekeelne televisioon ja Internet. Võrreldes pedagoogidega, kes õpilastest enam jälgisid eestikeelset meediat, on noorte jaoks tänu paremale inglise keele oskusele enam kättesaadav muukeelne meedia, seda nii televisiooni, raadio, Interneti kui ka trükimeedia osas. Erinevused ilmnevad eelkõige igapäevaste jälgijate lõikes – mõned korrad kuus eesti meediakanalite jälgijaid on õpilaste hulgas õpetajatega pea võrreldav hulk.

Joonis 1. Õpilaste meediajälgimise sagedus (% , n=1132)

⁴⁵ Masso, A. (2009). „Vene õppekeelega koolide abiturientide eesti keele oskuse kujunemine”, projekti „Vene laps venekeelse üldhariduskooli eestikeelses õppes” raames 2008. aastal läbi viidud formaliseeritud küsitluse analüüs”, avaldamata käsikiri.

Naissoost õpilased on üldiselt usinamad meediajälgijad, kuid seda eelkõige eesti- ja venekeelse meedia osas. Kõrgemalt haritud isade laste teatud määral parem keelteoskus on leidnud juba kinnitust käesoleva analüüsi eelnevates peatükkides. Siin tabelis esitatud seoseanalüüsid näitavad ka kõrghariduse seost sagedasema ingliskeelse meedia jälgimisega. Sarnaselt õpetajatega oli ka õpilaste eestikeelse meedia jälgimine sõltuv kooli piirkonnast – eestikeelseid meediakanaleid on harvem jälginud Ida-Virumaa ja Tallinna noored.

Tabel 1. Õpilaste meedia jälgimine taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer'i V)

	Eestikeelne meedia ⁴⁶	Venekeelne meedia	Ingliskeelne meedia
Kodakondsus	.092	.031	.024
Sugu	.122**	.140**	.054
Õppeedukus	.049	.069	.042
Enam haridus	.058	.017	.060
Isa haridus	.041	.038	.127**
Kooli asukoht	.156**	.031	.096*
Ainete arv põhikoolis	.122**	.073	.056
Ainete arv gümnaasiumis	.150**	.091	.087
Klassi suund põhikoolis	.146**	.094	.066

* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

Kuigi keelekümbusklassi õpilaste hulgas (muuhulgas ilmselt tänu paremale eesti keele oskusele) on enam eestikeelse meedia jälgijaid, on siin statistilises mõttes tegemist suhteliselt nõrga seosega – eesti keele omandamine loob võimaluse keele kasutamiseks erinevates igapäevastes situatsioonides, kuid meedia jälgimise valiku teevad siiski õpilased ise, sõltuvalt oma ideoloogilis-kultuurilistest tõekspidamistest. Mida suurem on põhikoolis ja gümnaasiumis eesti keeles õpitud ainete arv, seda suurem on tõenäosus, et jälgitakse eestikeelset meediat.

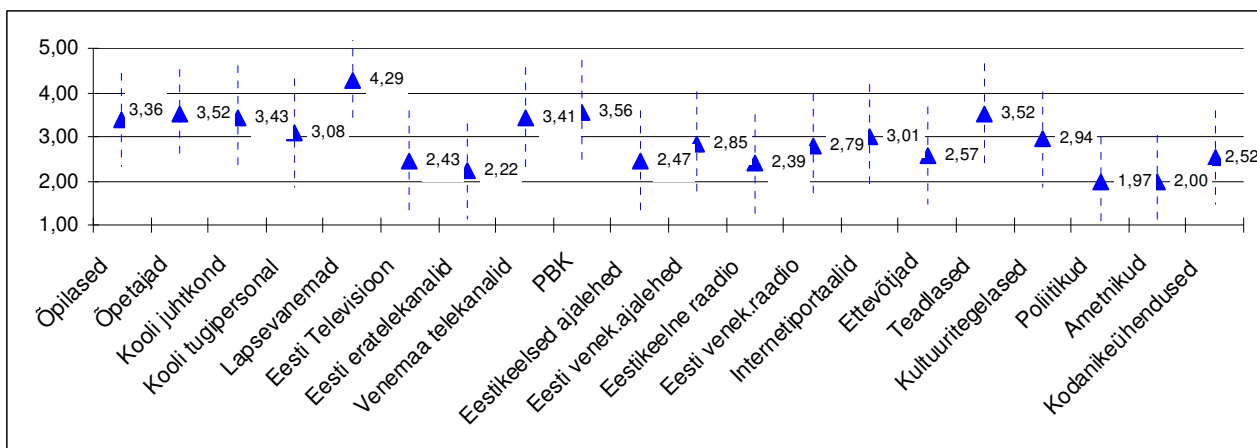
4.2. Erinevate institutsioonide usaldamine

Ka haridusküsimustes sõna võtvate isikute ja institutsioonide usaldusväarsust puudutav küsimus oli õpilaste ja õpetajate ankeedis sõnastatud sarnaselt. Joonisel 2 on õpilaste usaldust analüüsitud keskväärtuste (kolmnurgad joonisel) ja standardhälbe abil (vertikaalsed jooned kolmnurkade juures, pikem joon näitab individuaalsete vastuste suuremat varieeruvust keskväärtuse lõikes).

Tulemused näitavad, et isikud ja institutsioonid, mida usaldavad õpetajad, on olnud usaldusväärsed ka õpilaste jaoks, aga ka vastupidi – ebausaldusväärsed institutsioonid on seda nii õpilaste kui ka õpetajate jaoks. Enam kaldutakse usaldama kooliga seotud inimesi ning vähem riiklikke institutsioone ja ametnikke. Siiski ilmneb võrdlevas analüüsis, et õpilased usaldavad õpetajatest oluliselt enam Venemaa telekanaleid ning lapsevanemaid. Võrreldes

⁴⁶ Üksikud meedia jälgimise tunnused on seoseanalüüsiks liidetud kokku üksiktunnuste omavaheliste korrelatsioonide alusel järgmiselt: eestikeelne meedia (ajalehed eesti keeles, ETV, eestikeelsed raadiokanalid, eestikeelne Internet, Eesti eratelekanalid), venekeelne meedia (PBK, muud venekeelsed telekanalid, Eesti ajalehed vene keeles, Eesti venekeelsed raadiokanalid, venekeelne Internet, ETV2, Venemaa ajalehed, Venemaa raadiokanalid) ja muukeelne meedia (ingliskeelne Internet, muukeelne Internet, muukeelsed ajalehed, muukeelsed raadio- ja telekanalid).

õpilaste ja õpetajate usaldust, ilmneb, et õpilasi usaldavad mõlemad suhteliselt sarnaselt (keskväärtus õpilaste korral 3,36, õpetajate korral 3,38), kuid õpetajate usaldusväärsust hindavad õpilased oluliselt madalamalt (keskväärtus õpetajate korral 4,08, õpilaste korral 3,52).

Joonis 2. Õpilaste usaldus institutsioonide suhtes (keskväärtus skaalal, kus 5-usaldan täiesti, 1-ei usalda üldse, n=1132)

Õpilaste hinnangud erinevate isikute ja institutsioonide usaldusväärsusele on taustatunnuste lõikes vähem diferentseeritud kui õpetajate hinnangud (tabel 2). Mõningad erinevused ilmnevad vaid eestikeelse meedia osas, mida mõnevõrra enam usaldavad naissoost õpilased. Tabelist ilmneb ka seos isa haridusega, st eestikeelset meediat on mõnevõrra vähem usaldanud kõrgharidusega isade lapsed. Kuigi tabelist ilmnevad statistiliselt olulised seosed ka kooli asukoha lõikes, on statistiliselt tegemist suhteliselt nõrga seosega, st eri piirkondade noored on pea võrdselt usaldanud eestikeelset meediat ja riiklikke institutsioone.

Tabel 2. Õpilaste usaldus erinevate institutsioonide vastu taustatunnuste lõikes (seosekordaja Cramer'i V)

	Eesti meedia ⁴⁷	Venemaa meedia ja Internet	Riiklikud institutsioonid	Kool
Kodakondsus	.034	.050	.020	.085
Sugu	.105**	.095	.013	.041
Õppeedukus	.093	.082	.057	.064
Ema haridus	.083	.064	.049	.055
Isa haridus	.111*	.072	.048	.048
Kooli asukoht	.089*	.063	.093*	.034
Ainete arv põhikoolis	.074	.017	.030	.044
Ainete arv gümnaasiumis	.089	.026	.076	.075
Klassi suund põhikoolis	.081	.083	.081	.043

* $p \geq .01$

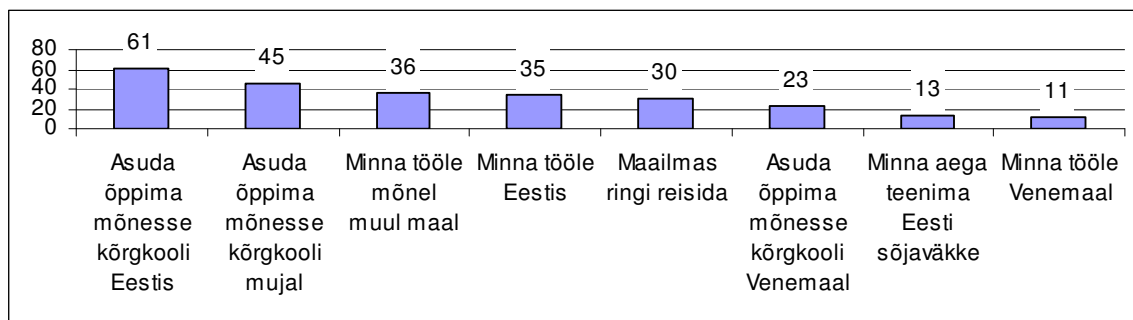
** $p \geq .001$

⁴⁷ Seoseanalüüsiks on üksiktunnused ühendatud omavaheliste korrelatsioonide alusel järgmistesse gruppidesse: eestikeelne meedia (eestikeelsed ajalehed, raadio, ETV, eratelekanalid, Eesti venekeelsed ajalehed, Eesti venekeelsed raadiokanalid), venekeelne meedia ja Internet (Pervõi Baltiiski Kanal, Venemaa telekanalid, Internetiportaali, vanemad), riiklikud institutsioonid (ametnikud, poliitikud, kodanikeühendused, ettevõtjad, teadlased, kultuuritegelased), kool (õpetajad, kooli juhtkond, kooli tugipersonal, õpilased).

4.3. Tulevikuplaanid

Kolmandaks üldist ühiskondlikku sidusust väljendavaks indikaatoriks olid käesolevas uuringus tulevikuplaanid. Esmalt uuriti noortelt, mida nad soovivad teha lähitulevikus pärast kooli lõpetamist ehk kahe järgneva aasta jooksul.

Joonisel 3 esitatud tulemused sarnanevad üldjoontes 2008. aastal vene õppekeelega koolide abiturientide küsitluse tulemustega⁴⁸, mille järgi õpilaste esimeseks eelistuseks oli õpingute jätkamine mõnes Eesti kõrgkoolis. Erinevalt abiturientidest oli 11. klasside õpilaste teiseks eelistuseks aga õppimine mõne muu riigi kõrgkoolis, samas kui abiturientidel oli see alles neljandal kohal Eestis töötamisel, maailmas reisimise ja mujal maailmas töötamise järel. 11. klasside õpilastel oli maailmas ringireisimine alles viiendal kohal pärast töötamist Eestis või mujal.

Joonis 3. Õpilaste tulevikuplaanid järgneva 2 aasta jooksul
(% konkreetse vastusevariandi valinutest, n=1132)

Venemaaga seostasid mõlemad õpilasarühmad oma tulevikku suhteliselt vähe. 11. klassi õpilaste vastavad protsendid olid siiski märgatavalt suuremad (edasiõppimist märgiti 13% võrra ja tööd Venemaal 7% võrra enam). Selliseid protsentide erinevusi võib selgitada küsimuste veidi erineva sõnastuse ja kontekstidega, aga ka 2008. aasta abiturientide ja 2009. aasta 11. klassi õpilaste erinevate valimitega (2008. aasta valim esindas tolleks hetkeks gümnaasiumis eestikeelset aineõpet kogenud õpilasi, 2009. aasta valim aga kõiki vene õppekeelega koolide 11. klasside õpilasi).

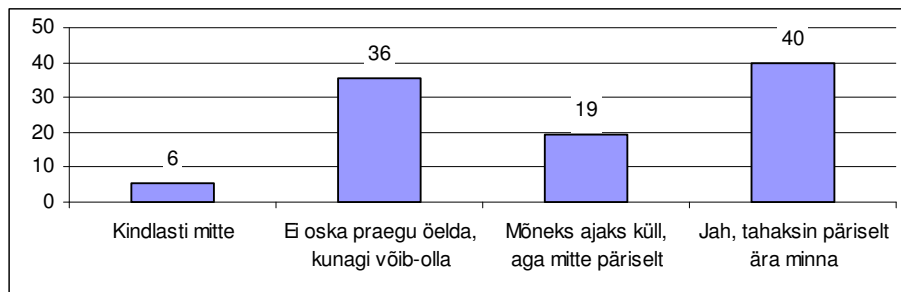
Teine plokk noorte tulevikuplaane käsitlevaid tulemusi puudutas Eestisse jäämise või siit lahkumise soove. Kuigi oma konkreetsete tegevustele mõeldes seostasid noored enda tulevikku pigem Eestiga, siis tulemused joonisel 4 näitavad, et 40% noortest soovis Eestist samas ka päriselt lahkuda (vt joonis 4). Võrdlusandmed uuringu „Mina.Maailm.Meedia“ 2008. aasta tulemustega näitavad, et Eesti elanikkonna hulgas keskmisena on lahkuda soovijaid 5%, venekeelse elanikkonna hulgas aga 10% ning 17-18-aastaste hulgas tervikuna samuti 10%⁴⁹.

Seega noorte valmisolek välismaale minekuks, maailma nägemiseks ning enda proovilepanekuks on nooremale vanusegrupile omane. Nii näiteks on pea pooled noortest valmis mõneks ajaks Eestist lahkuma. Vene noorte suurem emigreerumise soov võib siiski

⁴⁸ Masso, Anu (2009). Vene õppekeelega koolide abiturientide eesti keele oskuse kujunemine. „Vene laps venekeelse üldhariduskooli eestikeelses õppes“ Projekti raames 2008. aastal läbiviidud standardiseeritud küsitluse analüüsi tulemused. Tartu Ülikool, Haridusuuringute ja õppekavaarenduse keskus.

⁴⁹ Vastajatelt küsiti sarnaselt käesoleva uuringuga „Kas Teie tahaksite Eestist lahkuda, püsivalt mujale elama asuda?“

näidata nõrgemat seotustunnet Eestiga, aga ka vene noortele perekondlikult vms sisendatud mõnevõrra kõrgemaid ambitsioone. Tulemuste tõlgendamisel tuleb arvestada ka sellega, et küsiti vaid Eestist lahkumise soovi (*Kas Teie tahaksite Eestist lahkuda, püsivalt mujale elama asuda?*), mitte reaalse kavatsuse kohta.

Joonis 4. Õpilaste Eestist lahkumise soovid (%) , n=1132)

Järgmises tabelis 3 on analüüsitud Vene õppekeele koolide 11. klasside õpilaste tulevikuplaanide seose olemasolu ja seose tugevust taustatunnuste lõikes. Tabelis esitatud tulemused näitavad, et oma tuleviku seostamine Venemaaga on selgelt selgitatav kodakondsuse kaudu, st Vene kodanikud on 10% võrra enam seostanud oma tulevikku Venemaaga. Statistilises mõttes pole siiski tegemist väga tugeva seosega, st ka suur hulk Vene kodanikke seostab oma tulevikku pigem Eestiga. Eestiga seostavad oma tulevikku oluliselt vähem Tallinna noored (erinevus välismaale soovijatega 12%), mõnevõrra enam aga mujal Eestis elavad (erinevus 7%) ning üllatuslikult ka venekeelses Ida-Virus elavad noored (erinevus 9%).

Sellised tulemused võivad väljendada Ida-Virumaa noorte mõnevõrra väiksemaid ambitsioone ning julgust panna ennast proovile teiste riikide kõrgharidussüsteemis. Teatud võõrandumise tendentsid Eesti ühiskonnast võivad aga ilmneda keelelistes keskkondades, kus on olemas võimalused kahe keele ja kultuuri (aga ka tänu meedia jälgimisele ühiskondlike võimaluste ja poliitikate) võrdlemiseks. Tulevikku mõne muu maaga seostavad sagedamini õpilased, kes on gümnaasiumis õppinud nelja ja enamat ainet eesti keeles.

Tabel 3. Õpilaste tulevikuplaanid taustatunnuste lõikes
(seosekordaja Cramer'i V)

	Tulevik seotud Eestiga	Tulevik seotud Venemaaga	Tulevik seotud muu maaga	Soov lahkuda Eestist
Kodakondsus	.065	.166**	.083	.043
Sugu	.019	.015	.057	.047
Õppeedukus	.057	.049	.052	.035
Ema haridus	.071	.043	.069	.062
Isa haridus	.114*	.032	.089	.063
Kooli asukoht	.175**	.016	.060	.094*
E.k. ainete arv põhikoolis	.106*	.034	.075	.084*
E.k. ainete arv gümnaasiumis	.102	.086	.140**	.086
Klassi suund põhikoolis	.112*	.071	.098	.093*

* $p \geq .01$

** $p \geq .001$

KOKKUVÕTE

Käesoleva uuringu raames viidi läbi kaks esinduslikku formaliseeritud ankeetküsitlust – Eesti vene õppekeelega koolide gümnaasiumiastme õpetajate (n=683) ja 11. klasside õpilaste (n=1132) hulgas. Üks osa neile rühmadele esitatud küsimusi kattus, võimaldamaks õpetajate ja õpilaste arvamusi omavahel võrrelda. Teine osa küsimusi olid erinevad, arvestades konkreetse sihtrühma spetsiifikat. Osa küsimusi esitati vaid eesti keeles õpetavatele õpetajatele (n=236). Peamiste uuritud valdkondade lõikes võib välja tuua järgmised tulemused.

Keelteoskus ja kasutamine. Eesti vene õppekeelega koolide õpetajaid ja õpilasi iseloomustab suhteliselt hea võõrkeelte oskus: üle poole küsitletud õpilastest ja ligi kolmandik õpetajatest mõistis (hindas ennast vähemalt väitega „saan aru ja veidi räägin“) kahte võõrkeelt ning iga neljas õpilane ja iga kaheksas õpetaja kolme või enam võõrkeelt.

- Õpetajaid iseloomustas õpilastest mõnevõrra aktiivsem eesti keele oskus ja reaalne kasutamine: õpetajatest valdas eesti keelt vabalt kolmandik ning seda keelt kasutasid igapäevaselt pooled õpetajad; õpilastest valdas eesti keelt vabalt alla viiendiku ning igapäevaselt kasutas viiendik, tütarlapsed pisut enam kui noormehed.
- Õpilaste eeliseks oli see-eest parem inglise keele oskus: õpilastest hindas ennast seda keelt vabalt valdavaks ligi viiendik, õpetajatest ligi kümnendik; õpilastest kasutas inglise keelt igapäevaselt ligi veerand, õpetajatest ligi kaheksandik.
- Eesti ja inglise keele oskus olid omavahel statistiliselt oluliselt seotud nii õpilaste kui ka õpetajate puhul. Näiteks hindasid oma inglise keele oskust teistest õpilastest paremini keelekümbelusklassis õppinud, kes ühtlasi hindasid kõrgemalt oma keelelist valmisolekut eestikeelseks aineõppeks.
- Inglise keelt ja muid võõrkeeli hindasid õpilased eesti keelest olulisemaks: väga vajalikuks või pigem vajalikuks hindas võõrkeelte oskust (v.a eesti keel) enda jaoks üheksa õpilast kümnest, eesti keele oskust aga seitse õpilast kümnest. Sealjuures oli eesti keelt enda jaoks tähtsaks pidavaid tütarlapsi ligi poole võrra enam kui noormehi ning muu Eesti õpilasi enam kui Tallinna ja Ida-Virumaa omi (kui mujal Eestis hindasid eesti keelt väga vajalikuks pea pooled õpilased, siis Ida-Virumaa ja Tallinnas kolmandik).

Hinnangud erinevatele haridusmuutustele. Eesti venekeelses haridussüsteemis toimunud muutustega on kohanenud vaid väike osa õpetajatest. Õpetajate kriitika on suunatud eelkõige toimuvatele reformidele, igapäevase õpetamistööga ollakse rahul rohkem.

- Õpilaste keskmised hinnangud toimunud haridusmuutustele olid õpetajate omadest üldiselt positiivsemad. Nt kurvastavaks hindas muutusi 58% õpetajatest ja 41% õpilastest, liiga kiireks hindas muutusi 66% õpetajatest ja 56% õpilastest. Samas oli õpilaste hulgas enam neid, kes valisid vastusevariandi „ei rõõmustavad ega kurvastavad“. Põhikoolis, aga ka gümnaasiumiastmes suuremas matus eesti keeles õppinud noored pidasid muutusi sagedamini rõõmustavaks ja muutuste kiirust sobivamaks.

- Õpilaste hinnangud oma eestikeelsele õppele ülemineku alasele informeeritusele olid õpetajate omadest seevastu oluliselt madalamad. Nii näiteks oli end kehvasti informeerituks hindavaid õpilasi tervelt kaks viiendikku õpetajate kümnendiku vastu.
- Kõige olulisemaks haridusmuutustesse suhtumist kirjeldavaks tunnuseks osutus õpetajate puhul aine õpetamine eesti keeles ning mõnevõrra ka kodakondsus: eesti keeles õpetavate ja Eesti kodakondsusega õpetajate hulgas oli pisut enam neid, kelle arvates toimunud haridusmuutused olid pigem rõõmustavad ja muutuste kiirus sobiv. Samuti hindasid Eesti kodakondsusega ning ühtlasi parema eesti keele oskusega õpetajad ennast pisut paremini informeerituks eestikeelsele aineõppele ülemineku osas.
- Hinnates viimase 15 aasta jooksul toimunud muutusi konkreetsemates muutusevaldkondades, olid õpetajad üksmeelselt kõige kriitilisemad parajasti toimuvate või alles kavandamisjärgus muutuste suhtes (põhikoolide ja gümnaasiumite lahutamine, eestikeelsele õppele üleminek ja venekeelsete koolide arv – kolmandik vastajatest hindas neid muutusi üldiselt või täiesti negatiivseteks). Samuti olid õpetajad suhteliselt kriitilised palga ja töökoormuse suhtes.
- Kriitilised olid õpetajad ka õpilaste motivatsioonis, võimetes ja õpioskustes ning õppekavas toimunud muutuste suhtes (ligi kaheksandik õpetajaid hindast neid pigem või täiesti negatiivseks). Kõige positiivsemalt hindasid õpetajad seevastu nende endi töö ja õpetamisega seotud muutusi: oskus õpetada ning õhkkond koolis ja töötingimused (negatiivseid hinnanguid alla 5%). Ka õpetajate taseme- ja täienduskoolitussüsteemi hinnati võrreldes teiste valdkondadega keskmiselt suhteliselt positiivselt – kuid selles valdkonnas esines suhteliselt palju ka äärmuslikke hinnanguid. Neutraalseks ehk keskmise lähedaseks jäid õpetajate hinnangud erinevate haridustasemetate kättesaadavuses ja kvaliteedis toimunud muutuste suhtes.
- Õpilased hindasid konkreetsematest muutusevaldkondadest sarnaselt õpetajatega suhteliselt positiivselt üldisemaid muutusi hariduse kvaliteedis ja kättesaadavuses, samuti üldistes õppimistingimustes. Õpilaste hinnangud olid õpetajate omadest positiivsemad selliste haridusmuutuste osas nagu põhikoolide ja gümnaasiumite lahutamine, vene õppekeele koolide arv ja õpilaste arv vene õppekeele koolides. Õpetajatest positiivsemalt hindasid õpilased ka õppimise protsessi ja iseendisse puutuvaid muutusi (nt õpilaste motivatsioon, aine sisu ja mitmekesisus, õpilaste võimed ja õpioskused), aga ka otseselt õpetajate tööd puudutavaid muutusi (õpetajate palgad ja töökoormus). Kriitilised olid õpilased aga õpetajate oskuse suhtes õpetada ainet kõitvalt.

Hinnangud eestikeelse aineõppe põhjendatusele. Eestikeelset aineõpetust pidasid õpetajad ja õpilased põhimõtteliselt põhjendatuks. Vaieldav oli aga õpetuse vorm ja maht. Valdavalt sooviti võimalikult varajast eesti keele õpetamisega alustamist, kuid gümnaasiumis järkjärgulisemat üleminekut eestikeelsele aineõppele. Sõltuvalt õpilaste ning õpetajate varasemast ettevalmistatusest väljendati vajadust paindlike lahenduste järele.

- Olemasolevat eestikeelsete ainete arvu pidasid õpilased valdavalt piisavaks ning eesti keeles õpitud või õpitavate ainete eestikeelsust osaliselt põhjendatuks. Sagedamini pidasid ainete eestikeelset õpetamist põhjendatuks muu Eesti õpilased ja tütarlapsed, kelle hulgas oli rohkem ka neid, kelle arvates võinuks eestikeelsete ainete arv olla veelgi suurem.

- Eesti keeles õpetavate õpetajate hinnangud konkreetse(te) õppeaine(te) eestikeelsuse ning eesti keeles õpitud ainete arvu põhjendatusele jaotusid pea samades proportsioonides nagu õpilaste hinnangud: olemasolevat eestikeelsete ainete arvu pidasid piisavaks pooled õpetajatest ning nende ainete eestikeelsust, mida nad ise õpetasid, pidas osaliselt põhjendatuks kolmandik õpetajatest. Üsna suur hulk õpetajaid kahtles, kas aine õpetamine eesti keeles on õigustatud (õigustatuses oli veendunud 36%, kahtles 28%). Aine eesti keeles õpetamise õigustatuses olid enam veendunud eesti kirjanduse õpetajad.
- Ideaalseks pidasid õpilased gümnaasiumi, kus eesti keele asemel õpetatakse süvendatult inglise keelt (sellist varianti eelistanuks võimalusel neli viiendikku õpilastest). Teiseks eelistuseks oluks gümnaasium, kus õpe toimub ainult vene keeles (eelistanuks ligi kolmandik õpilastest). Siiski aktsepteeris võrreldav hulk õpilasi ka olemasolevat varianti, st venekeelset gümnaasiumi, kus kahte-kolme ainet õpetatakse eesti keeles (viiendik „kindlasti”, ligi kolmandik „võib-olla”). Radikaalsemaid muudatusi ehk üle poolte ainetest eesti keeles pooldas suhteliselt väike grupp end keeleliselt ning muutuste kontekstis mugavalt tundvaid õpilasi.
- Kõige efektiivsemaks eesti keele omandamise eeltingimuseks pidasid õpetajad eesti keele õppimise võimalikult varajast algust – eesti keele õppimist alates lasteaiast (selle vajalikkusega nõustus pea üheksa õpetajat kümnest). Alternatiividega – eestikeelse lasteaiaga või keelekümblyusega lasteaias – nõustusid õpetajad oluliselt harvem (nõustus vastavalt kolmandik ja veidi üle poole). Õpetamisviisi põhimõttelisest ümberkorraldamisest – keelekümblyusest või eestikeelsest aineõpetusest oluliselt vajalikumaks hindasid õpetajad toetavaid tegevusi ehk eestikeelset klassivälist tegevust ning eestikeelsete õppevahendite võimalikult laialdast kasutamist (vajalikkusega nõustus pea kaheksa kümnest). Eestikeelse aineõpetusega nõustus kõige enam õpetajaid 3. kooliastme osas (kolmandik), kõige vähem esimese kooliastme osas (pooled).
- Mõnel määral erinesid õpetajate hinnangud aga eesti keeles õpetamise/mitte-õpetamise lõikes: eesti keeles ainet õpetanud olid teistest 15% võrra enam veendunud ka eestikeelse aineõpetuse vajalikkuses ning mõnevõrra enam veendunud juba lasteaias eesti keele õpetamise vajalikkuses. Seevastu need õpetajad, kes polnud eesti keeles õpetanud ega kavatsenud seda teha ka tulevikus, olid 17% võrra vähem veendunud ka eestikeelse aineõpetuse vajalikkuses.
- Hinnates eestikeelsele õppele üleminekut kui üldisemat protsessi, olid õpetajad üsna üksmeelselt nõus eestikeelse aineõpetuse positiivse mõju suhtes õpilaste eesti keele oskusele ning ühe positiivse ühiskondliku tagajärje suhtes – et tänu eestikeelsele aineõpetusele suureneb vene noorte ühiskondlik aktiivsus. Õpetajad kartsid, et eestikeelsele aineõppele üleminek muudab õppeprotsessi õpilaste jaoks raskemaks, mis võib väljenduda õpingute katkestamises. Õpetajad nõustusid ka väitega, et eestikeelse aineõppe tõttu hakkavad õpilased enam astuma nii kutsekoolidesse kui ka ülikoolidesse Eestis või välismaal. Selle suhtes, kuidas võib mõjuda eestikeelne õpe etnilistele suhetele eestis, õpetajate arusaamad lahknesid: kaks viiendikku õpetajaid nõustus väitega, et tänu eesti keeles õppimisele vähenevad pinged eestlaste ja venelaste vahel, samas kui pea sama proportsioon (kolmandik) õpetajaid nõustus vastupidise väitega, et pinged hoopis teravnevad.
- Õpilased hindasid eestikeelse aineõpetusega kaasneva võivaid tagajärgi õpetajatega suhteliselt sarnaselt: nad nõustusid õpilaste tunge suurenemisega Eesti ülikoolidesse ja kutsekoolidesse, aga ka sellega, et kasvab välismaale õppima minejate hulk. Etniliste

suhete osas olid õpilased siiski õpetajatest pessimistlikumad. Ka õpilaste eesti keele oskuse paranemises olid õpetajad veendunud õpilastest mõnevõrra enam. Õpetajatega võrreldes nõustusi õpilased seevastu harvem sellega, et eestikeelsele õppele üleminek mõjub negatiivselt õpilaste ainealastele õpitulemustele ja vene keele oskusele.

Eestikeelse aineõppe viisid ja kogemused. Oma isikliku toimetuleku suhtes ainete õppimisel eesti keeles olid õpilased suhteliselt kriitilised. Kuigi nad leidsid, et nende eesti keele oskus paranes, hindasid nad eestikeelset õpiprotsessi oluliselt enam väsitavaks. Tundides olid õpilased õpetajatega võrreldes vähem tähele pannud interaktiivseid tegevusi. Õpilased soovisid, et üleminek eestikeelsele aineõpetusele oleks järk-järgulisem.

- Õpilaste rahulolu enda toimetulekuga eestikeelses aineõppes oli suhteliselt erinev: kuigi 42 protsendiga domineerisid (pigem või täiesti) rahulolijad, oli kolmandik õpilasi ühtaegu nii rahul kui ka rahulolematud; pigem või täiesti rahulolematuid oli neljandik. Õpetajatega võrreldes hindasid õpilased oma toimetulekut kriitilisemalt.
- Noored nõustusi eesti keeles õppimise positiivsete mõjudega eesti keele oskusele (mõistmine, sõnavara, kirjalik ja suuline keel jms). Kolmandik noortest nõustus aga väitega „vähenes huvi eesti kultuuri vastu“ ning pea sama suur osakaal huvi vähenemisega nii õppeaine kui ka eesti keele vastu eestikeelse aineõppe tagajärjel. Eestikeelse aineõpetuse positiivseid mõjusid oma eesti keele oskusele hindasid kõrgemaks juba põhikoolis eesti keeles õppinud ning (võrreldes Tallinna ja Ida-Virumaaga) muu Eesti koolide õpilased. Veidi kriitilisemad olid kesisema õppeedukusega noored, kes leidsid, et seoses eestikeelse aineõpetusega vähenes eesti keele kasutamise julgus, keele- ja kultuurihuvi.
- Õpilaste hinnangul esines õpiprotsessi käigus mitmeid probleeme – nt nõustusi nad, et õppimisele kulus enam aega, hinded halvenesid ning tund oli väsitav. Valdavalt nõustusi õpilased väitega, et üleminek aine õpetamisele eesti keeles oleks pidanud olema järk-järgulisem. Pooled kuni kaks kolmandikku õpilastest tõdesid ka konkreetseid keelelisi probleeme nagu nt raskused tunnitegevuses osalemisel, tunni sisu mõistmisel ja käegalöömistunde tekkimine. Poolte õpilaste arvates lähtus õpetaja õpitempo määramisel klassis eesti keele oskuse poolt tugevamatest õpilastest. Vähem oli õpilaste hinnangul probleemiks õpetaja liigne tähelepanu eesti keele õigsusele, liigne rangus eesti keele kasutamisel või ebapiisav vene või eesti keele oskus.
- Seda, mida nad olid lootnud või kartnud enne eestikeelse õppimise algust, mäletasid õpilased üsnagi realistlikuna – kaks viiendikku noortest märkis, et oodatud probleemid seoses eesti keeles ainete õppimisega osutusid tõeks, neljandik noortest polnud aga probleeme oodanud ning polnud neid ka tegelikkuses tajunud. Samas koges viiendik vastajatest probleeme, mida nad eelnevalt polnud oodanud. Vaid kümnendik õpilastest tajus reaalsust positiivsemana kui eelnevaid ootusi.
- Eestikeelses ainetunnis kasutatud õppetegevustest hindasid õpetajad sagedasemateks pigem suhteliselt traditsioonilisi ehk õpetaja poolt juhitavaid õppetegevusi (nt juhitud vestlus, ainealase keele õppimine, sõnatähtenduste uurimine, töövihiku, töölehtede täitmine, tekstide lugemine). Vähem oli levinud õpilasekesksete meetodite (nt diskussioon, ettekannete esitamine, rollimängud vms) ning audiovisuaalsete vahendite (arvuti ja Interneti kasutamine õpilaste poolt, õppevideo) kasutamine. Kõige vähem kasutasid õpetajad selliseid kooliväliseid tegevusi, mis nõuavad enam aega ja materiaalseid ressursse (nt õppekäik, uurimistöö). Õppetegevuste valik oli selgelt

seotud õpetatava ainega. Õpilased, võrreldes õpetajatega, hindasid traditsiooniliste konspekterimise-loengu vormis tööviiside kasutamist mõnevõrra sagedasemaks ning mõnevõrra harvemaks interaktiivsete, innovatiivsete ja keelekesksete meetodite kasutamist.

- Õppevahenditest kasutasid õpetajad oma hinnangul kõige enam õpikuid, metoodilisi materjale, ainealaseid sõnastikke ja töölehti (neid oli eesti keeles õpetades kasutanud ligi või üle 90% õpetajatest). Pisut vähem oli kasutatud filme ja õppevideoid, visuaalseid näidismaterjale, töövihikuid, arvutiprogramme ning allikakogumikke, mille kasutatavus sõltub enam ka konkreetsest õppeainest.
- Olemasolevatest (reaalselt kasutatud) õppevahenditest olid õpetajad kõige enam rahul töölehtedega, ainealaste sõnastikega ning visuaalsete näidismaterjalidega. Kuigi allikakogumikke olid õpetajad kasutanud mõnevõrra vähem, olid ka nendega rahul pea pooled õpetajad. Võrreldaval määral oli rahulolijaid ka õpikute ja metoodiliste materjalidega, kuid nende kasutajaid oli samas märksa rohkem. Arvutipõhised materjalid olid arvatavasti ka vähem kättesaadavad / tehniliselt rakendatavad, kuid mitmekesised võisid olla ka nende kvaliteet ja/või õpetajate oskused neid kasutada, sest neid kasutanud õpetajate hulgas oli rahulolevaid ja rahulolematuid võrdselt.
- Kasutatud õpikutega rahulolematuid oli enam ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetajate hulgas (neli viiendikku, vrd poolte eesti keele ja kirjanduse, reaal- ja loodusainete õpetajatega). Viimaste hulgas oli ka enam visuaalsete näidismaterjalidega, nt kaartide ja joonistega rahulolematuid (kaks viiendikku, vrd kolmandik eesti keele ja kirjanduse õpetajatest ning viiendik reaal- ja loodusainete õpetajatest) – seegi erinevus on seega ilmselt ainespetsiifiline. Reaal- ja loodusainete õpetajad väljendasid suuremat rahulolematust töövihikutega.
- Sagedasemateks allikateks, kust eesti keeles õpetavad õpetajad olid saanud teavet reaalselt eestikeelses ainetunnis kasutatud õppematerjalide kohta, olid koolitaja/õppejõud, Internet ning kooli raamatukogu (selliseid infoallikaid mäletas neljandik vastanuist). Vähem oli teavet saadud teistelt õpetajatelt (alla viiendiku) või kooli juhtkonnalt (kümnnendik). Erialaliidud ja metoodilise nõustamise keskused kui eestikeelse aineõppe õppevahendite allikad (alla kümnnendiku) paistavad olevat seni veel suhteliselt avastamata.

Õpetajate koostöö ja koolitus. Õpetajad väljendasid teatud kriitikat nii oma eesti keeles õpetamise oskuste kui ka täienduskoolituste ja kolleegidega koostöö mahu suhtes.

- Õpetajad tundsid end eesti keeles õpetades pigem ebakindlalt, olles enda kui õpetaja suhtes oluliselt kriitilisemad kui õpilaste hakkamasaamise suhtes.
- Kõige enam õpetajaid oli viimase viie aasta jooksul osalenud koolitustel, mis käsitlesid üldist õpetamise metoodikat või ainealaseid õppemeetodeid (osalenud ligi 2/3). Teises keeles õpetamise alast koolitust olid nimetatud perioodi vältel saanud veidi alla pooled teises keeles juba tundi läbiviivad õpetajad ning umbes viiendik tulevikus eesti keeles õpetama hakata kavatsevatest õpetajatest.
- Edaspidisele mõeldes tundsid (nii eesti kui vene keeles õpetavad) õpetajad kõige enam huvi üldiste metoodiliste koolituste vastu (nt aktiivõppemeetodid). Sellele järgnesid õppeaine sisuga seotud koolitusvaldkonnad – ainealased õppemeetodid (aine didaktika) ja õppeaine sisu (mingi ainealane teema või probleem) – ning teises keeles õpetamisega seonduvad koolitused. Samas, kui üldise metoodilise koolituse korral oli

lisakoolituse soovijate hulk sellist koolitust juba saanutest väiksem, siis teises keeles õpetamise korral oli protsentjaotused võrdsed või lisakoolituse soovid domineerisid.

- Kolleegiaalset tuge ainetundide ettevalmistamisel pakkus erinevate ainete õpetajatele igapäevaselt või aeg-ajalt enamasti sama kooli eesti keele õpetaja (üheksa vastajat kümnest). Eesti keele õpetajale järgnesid koostööpartneritena sama kooli sama aine või teiste ainete õpetajad (ligi iga kaheksas vastaja kümnest). Ligi kaks kolmandikku õpetajatest oli koostööd tehtud ka sama aine õpetajaga teisest koolist.
- Seoseanalüüsid näitavad, et head kogemused mõlematega – nii kollegiaalse koostöö kui täiendusõppega – sisendasid õpetajasse enesekindlust (suuremat rahulolu enda kui õpetajaga).

Ühiskondlik-kultuuriline sidusus. Üldiselt iseloomustab õpilasi suhteliselt tugev seotus Eestiga, st enamasti seostatakse oma tulevikku Eestiga. Noorte meediaruum on aga sarnaselt õpetajatega suhteliselt venekeelne. Haridusteemal sõna võtvatest institutsioonidest usaldavad nii õpilased kui ka õpetajad kõige enam kooliga seotud kõneisikuid, kõige vähem aga poliitilisi institutsioone.

- Õpilaste tulevikuplaanid seostusid eelkõige kõrghariduse omandamisega Eestis (ligi kaks kolmandikku) või välismaal (ligi pooled). Pisut üle kolmandiku õpilastest soovis lisaks või selle asemel minna tööle kas Eestis või kusagil mujal. Venemaaga seostasid mõlemad õpilasarühmad oma tulevikku suhteliselt vähe. Teisalt, kuigi oma konkreetsete tegevustele mõeldes seostasid noored enda tulevikku pigem Eestiga, soovis iga neljas noor Eestist kunagi ka püsivalt lahkuda. Viimaste hulgas leidis teistest pisut enam Tallinna noori. Venemaaga seostas oma tulevikku kolmandik õpilastest (neljandik seoses õppimisega ning kümnendik seoses tööplaanidega).
- Õpetajate ja õpilaste meediaväli sarnanes Eesti mitte-eestlaste omale üldiselt: see oli domineerivalt venekeelne ning võrreldes eestlastega, kes eelistavad mõnevõrra enam trükimeediat, pisut enam televisioonikeskne. Õpetajate hulgas oli vaadatavuselt esikohal Pervõi Baltiiskii Kanal ja muud venekeelsed telekanalid ning venekeelne Internet (kõiki neid jälgis/kasutas järjepidevalt, st peaaegu iga päev või mõned korrad nädalas vähemalt kaheksandik õpetajatest).
- Võrreldes õpilastega jälgisid ja usaldasid õpetajad enam eestikeelset meediat, seda nii televisiooni, raadio kui ka trükimeedia osas. Võrreldes õpetajatega kasutasid õpilased see-eest pisut enam Internetti (seda just enim kasutatud venekeelse Interneti osas: õpetajatest kasutas seda järjepidevalt umbes kaheksa kümnest, õpilastest üheksa kümnest). Ootuspäraselt elasid kõige eestikeelsemas infoväljas eesti keeles õpetavad või seda tulevikus teha kavatsevad õpetajad.
- Haridusalastes küsimustes sõna võtvatest isikutest ja institutsioonidest hindasid õpetajad kõige usaldusväärsemaks oma kooliga seotud isikuid – kooli juhtkonda, tugipersonali ning teisi õpetajaid – ning kultuuritegelasi ja teadlasi. Samu institutsioone usaldasid ka õpilased, kuid nad andsid õpetajatest kõrgemaid usaldusväärseuse hinnanguid venekeelsetele telekanalitele, lapsevanematele ja ka kaasõpilastele. Kõige vähem usaldasid õpetajad poliitikuid, Eesti eratelekanaleid, ettevõtjaid ja ametnikke. Õpilased usaldasid kõige vähem poliitikuid, ametnikke ja Eesti eratelekanaleid, suhteliselt vähe usaldasid õpilased ka muid Eesti meediakanaleid.

Seoseanalüüsid taustatunnustega näitasid, et õpetajate puhul oli kõige olulisem hoiakuid selgitav tegur aine õpetamine eesti keeles, õpilaste puhul aga elukohapiirkond ning klassi suund põhikoolis (st varasem eestikeelse aineõppe või eesti keele süvaõppe kogemus). Näiteks olid eestikeelses aineõppes enam probleeme kogenud õpilased, kes põhikoolis olid õppinud tavaklassis ega olnud saanud süvendatud ettevalmistust eesti keeles. Eesti keele oskust väärtustasid enam muu Eesti (mh Lõuna-Eesti) noored, keda eesti keel igapäevaselt ümbritseb. Eestikeelse õpetamise kogemusega õpetajate hulgas oli mõnevõrra enam neid, kes olid paremini kohanenud hariduselu muutustega ning enam veendunud eestikeelse aineõpetuse põhjendatuses.

Teisalt, tänu isiklikule kogemusele nägid nad aga sagedamini ka eestikeelse aineõpetusega kaasnevaid ohte, nt kartsid õpilaste ainealase keeleoskuse halvenemist. Ning kuigi keelekümbelklassi õpilaste hulgas (muuhulgas ilmselt tänu paremale eesti keele oskusele) oli enam eestikeelse meedia jälgijaid, on siin statistilises mõttes tegemist suhteliselt nõrga seosega – eesti keele omandamine loob võimaluse keele kasutamiseks erinevates igapäevastes situatsioonides, kuid meedia jälgimise valiku teevad siiski õpilased ise, sõltuvalt oma ideoloogilis-kultuurilistest tõekspidamistest. Siiski, mida suurem on põhikoolis ja gümnaasiumis eesti keeles õpitud ainete arv, seda suurem on tõenäosus, et jälgitakse eestikeelset meediat.

Õpilasi eristas ka sugu ja õppeedukus (hinded) – näiteks eesti keele oskuse osas ja õpetajate tööle antud hinnangute osas (õpetajate töö suhtes kriitilisemad olid noormehed ja madalama õppeedukusega õpilased, kusjuures noormeeste suurem kriitilisus erinevates küsimustes oli vaid osaliselt selgitatav nende mõnevõrra madalam õppe-edukusega; eesti keelt ja eestikeelset õpet pidasid olulisemaks tütarlapsed). Samuti eristas õpilasi isa haridus – näiteks hariduselu ja eestikeelse meedia alase kriitilisuse osas – ning kodakondsus – tulenevalt tagasihoidlikumast eesti keele oskusest nõustusid Venemaa kodakondsusega ja kodakondsuseta noored probleemide olemasoluga mõnevõrra enam.

LISA 1. Õpetajate küsitluse venekeelne ankeet

«Нынешнее состояние русскоязычной гимназии в Эстонии»

Опросник для учителей

Уважаемый учитель!

Цель настоящего опроса – выяснить, как учителя русскоязычных гимназий относятся к происходящим изменениям в образовании, как они оценивают факторы, возможности и проблемы, связанные с переходом на эстонский язык обучения.

Опрос является частью исследовательского проекта «Обучение русскоговорящих школьников на эстонском языке в русскоязычной гимназии», который проводит Центр исследований проблем образования и развития учебной программы Тартуского Университета по заказу Министерства Образования и Науки.

Просим Вас внимательно прочесть все вопросы анкеты. Просим Вас отвечать на вопросы откровенно, исходя из своих взглядов и убеждений. Здесь нет верных или неверных ответов.

Для ответа следует в основном обвести кружочком номер, соответствующий подходящему варианту ответа. Свое мнение Вы можете выразить и в свободной форме, написав свои соображения на линиях под соответствующим вопросом.

Ответы на вопросы анонимны. Ваши ответы не будут связаны с конкретным человеком, результаты будут проанализированы в обобщенном виде. При анализе не будут выделяться отдельные школы – выделяться будут лишь различные регионы Эстонии, учитываться размер школ, и т.д.

Просим вернуть заполненную анкету в закрытом конверте контактному лицу в Вашей школе или напрямую интервьюеру.

Благодарим Вас за участие в опросе!

С уважением
Валерия Якобсон
Катрин Келло
Ану Массо

Дополнительная информация:
тел: 55 528 539
Е-почта: Valeria.Jakobson@ut.ee

ИЗМЕНЕНИЯ В ОБРАЗОВАНИИ

1. Начиная с момента обретения независимости, в системе образования Эстонии происходят различные изменения. Пожалуйста, отметьте 3 ключевых слова, какие изменения Вам приходят в голову в первую очередь.

1. _____
2. _____
3. _____

2. Как Вы оцениваете эти произошедшие изменения?

Изменения в целом меня...

- Радуют1
 Скорее радуют, чем огорчают.....2
 Ни радуют, ни огорчают3
 Скорее огорчают, чем радуют.....4
 Огорчают.....5

3. Для некоторых изменения происходят слишком быстро. Для других дела движутся слишком медленно. Как Вы думаете?

Изменения в системе русскоязычного образования в Эстонии были, по моему мнению, ...

- Слишком быстрыми1
 Скорее быстрыми2
 Шли с нормальной скоростью3
 Скорее медленными4
 Слишком медленными.....5

4. Как бы Вы оценили перемены, произошедшие за последние 15 лет в следующих областях?

Обведите, пожалуйста, подходящий вариант ответа в каждом ряду.

Развитие в этой сфере было...	Очень позитивным	В целом позитивным	Как позитивным, так и негативным	В целом негативным	Совершенно негативным
1. Основное образование (доступность и качество)	5	4	3	2	1
2. Гимназическое образование (доступность и качество)	5	4	3	2	1
3. Профессиональное образование (доступность и качество)	5	4	3	2	1
4. Высшее образование (доступность и качество)	5	4	3	2	1
5. Система уровня обучения учителей	5	4	3	2	1
6. Система дополнительного обучения учителей	5	4	3	2	1
7. Зарплата и система квалификации учителей	5	4	3	2	1
8. Рабочая нагрузка учителей	5	4	3	2	1

Развитие в этой сфере было...	Очень позитивным	В целом позитивным	Как позитивным, так и негативным	В целом негативным	Совершенно негативным
9. Умение учителей преподавать предмет увлекательно и интересно, владение методиками преподавания	5	4	3	2	1
10. Условия труда учителей (помещения, технические средства)	5	4	3	2	1
11. Общая атмосфера в школе	5	4	3	2	1
12. Нагрузка учащихся (количество учебной работы, включая школьные уроки и выполнение домашних заданий)	5	4	3	2	1
13. Мотивация учащихся	5	4	3	2	1
14. Способности и навыки учащихся	5	4	3	2	1
15. Интерес и поддержка родителей	5	4	3	2	1
16. Государственная учебная программа (общая часть и предметные программы)	5	4	3	2	1
17. Переход на преподавание на эстонском языке на гимназической ступени	5	4	3	2	1
18. Разделение основной школы и гимназии	5	4	3	2	1
19. Число учащихся в школе с русским языком обучения	5	4	3	2	1
20. Число школ с русским языком обучения	5	4	3	2	1
21. Другое (уточните)	5	4	3	2	1

5. Насколько информированными Вы считаете себя в отношении перехода гимназии с русским языком преподавания на эстонский язык обучения?

Очень хорошо информирован(а), знаю все, что мне нужно5
 Неплохо, достаточно информирован(а)4
 Довольно плохо, недостаточно информирован(а)3
 Довольно плохо, совершенно недостаточно информирован(а).....2
 Эта тема мне не интересна1

ПРЕДМЕТНОЕ ОБУЧЕНИЕ НА ЭСТОНСКОМ ЯЗЫКЕ

6. Преподаете ли Вы или преподавали какой-либо предмет на эстонском языке?

Учитывайте преподавание на эстонском языке в целом, как в основной школе, так и в гимназии.

- Преподаю один или более предмет на эстонском языке.....1
 Преподавал(а) раньше, но не в этом учебном году2
 Не преподавал(а) на эстонском, однако собираюсь в будущем3
 Не преподавал(а) на эстонском и не собираюсь в будущем4
 Преподаю / преподавал(а) в школе с эстонским языком обучения 5

7. Какие предметы Вы преподаете на эстонском языке в этом году?

Напишите, пожалуйста, названия предметов, начиная с основных предметов, или с того, который Вы сейчас преподаете больше всего.

- Предмет 1 _____
 Предмет 2 _____
 Предмет 3 _____
 Предмет 4 _____
 Предмет 5 _____

8. Насколько, по Вашему мнению, обосновано преподавание этих предметов на эстонском языке?

- Полностью обосновано5
 Скорее обосновано4
 Частично обосновано, частично нет3
 Скорее необосновано2
 Совершенно необосновано1

9. Насколько Вы в целом довольны числом предметов, которые Ваши учащиеся изучают на эстонском языке?

- Предметов могло бы быть больше.....1
 Вполне доволен, число предметов достаточно.....2
 Предметов могло бы быть меньше3
 Трудно сказать4

10. Насколько достаточным Вы считаете знание эстонского языка выпускниками основной школы для того, чтобы продолжать обучение в гимназии по преподаваемому Вами основному предмету?

Пожалуйста, отметьте процент (всего 100%), насколько, с Вашей точки зрения, знание языка Вашими учениками достаточно или недостаточно.

Для изучения данного предмета на Вашем уроке знание языка...	
Совершенно достаточно	_____ %
Скорее достаточно	_____ %
Скорее недостаточно	_____ %
Совершенно недостаточно	_____ %

На следующий вопрос просим ответить тех, кто преподавал на эстонском языке как минимум один предмет. Остальных просим продолжать отвечать начиная с вопроса № 21.

11. Насколько Вы удовлетворены учебными материалами, которые Вы используете/использовали при преподавании этих предметов на эстонском языке?

Обведите, пожалуйста, подходящий вариант ответа в каждом ряду.

	Полностью удовлет- ворен	Скорееудовлет- ворен	Скорее неудовлет- ворен	Совсем неудовлет- ворен	Трудно сказать / Не использовал
1. Учебники	5	4	3	2	1
2. Рабочие листы	5	4	3	2	1
3. Рабочие тетради	5	4	3	2	1
4. Сборники источников, атласы	5	4	3	2	1
5. Предметные словари	5	4	3	2	1
6. Визуальные материалы (например, карты, иллюстрации)	5	4	3	2	1
7. Компьютерные программы, веб-уроки (для учеников)	5	4	3	2	1
8. Фильмы, учебное видео для учащихся	5	4	3	2	1
9. Методические материалы	5	4	3	2	1
10. Другие (напишите)	5	4	3	2	1

12. Из каких основных источников Вы получили информацию об этих учебных материалах, которые вы реально использовали при преподавании на эстонском языке?

Отметьте все подходящие варианты.

- Из школьной библиотеки1
- Из предметного союза2
- Из Центра методического консультирования3
- От преподавателя курсов повышения квалификации, университета4
- От представителей издательства или из инфоматериалов издательства5
- От членов руководства школы6
- От других коллег своей школы7
- От коллег из другой школы8
- Из Интернета в результате целенаправленного поиска9
- Из Интернета случайно.....10
- Из магазина.....11
- Из другого источника (пожалуйста, напишите)12

13. Как часто при подготовке уроков Вы сотрудничали с другими учителями?

Обведите, пожалуйста, подходящий вариант ответа в каждом ряду.

	Постоянно, ежедневно	Время от времени	В отдельных случаях	Вообще нет
1. С учителем(ями) эстонского языка своей школы	4	3	2	1
2. С учителем(ями) эстонского языка другой школы	4	3	2	1
3. С преподавателем(ями) того же предмета своей школы	4	3	2	1
4. С преподавателем(ями) того же предмета другой школы	4	3	2	1
5. С преподавателем(ями) другого предмета своей школы	4	3	2	1
6. С преподавателем(ями) другого предмета другой школы	4	3	2	1
7. С другими (уточните)	4	3	2	1

14. Насколько Вы довольны в целом объемом сотрудничества с другими учителями, которое имеет место при подготовке уроков?

Пожалуйста, оцените свою удовлетворенность по 5-балльной шкале:

Полностью удовлетворен 5 _____ 4 _____ 3 _____ 2 _____ 1 Совсем не удовлетворен

15. В случае, если при подготовке уроков Вы сотрудничали с другими учителями помимо своей школы, где завязались эти контакты? Отметьте все подходящие варианты.

При обучении.....1
 В профессиональном союзе или предметной секции2
 Более ранние знакомства со времен учебы3
 В интернете4
 Другие личные знакомства.....5
 Другое (уточните).....6

16. Пожалуйста, оцените, в какой степени Вы использовали при преподавании предмета на эстонском языке следующие способы работы или методы.

Обведите, пожалуйста, подходящий вариант ответа в каждом ряду.

	Часто	Время от времени	Очень редко	Ни- когда	Не знаю, не помню
1. Исправление языковых ошибок при использовании эстонского языка на уроках, где преподавание ведется на эстонском языке	5	4	3	2	1
2. Исследование значения слов, работа с терминологией	5	4	3	2	1
3. Изучение языка предмета (словарный запас, строение предложений, и т.д.)	5	4	3	2	1
4. Лекция или другая презентация учителя	5	4	3	2	1
5. Направляемая учителем беседа, вопросы к учащимся	5	4	3	2	1

	Часто	Время от времени	Очень редко	Никогда	Не знаю, не помню
6. Конспектирование	5	4	3	2	1
7. Чтение текстов учебника и других пособий	5	4	3	2	1
8. Перевод текстов учебника и других пособий (чтобы понять тексты)	5	4	3	2	1
9. Дискуссия (целым классом)	5	4	3	2	1
10. Обсуждение в парах или в группах	5	4	3	2	1
11. Домашние задания на эстонском языке	5	4	3	2	1
12. Заполнение рабочих тетрадей, рабочих листов	5	4	3	2	1
13. Ролевая игра	5	4	3	2	1
14. Сочинение, обсуждение, эссе, и т.д.	5	4	3	2	1
15. Реферат, исследовательская работа	5	4	3	2	1
16. Презентации учащихся перед одноклассниками	5	4	3	2	1
17. Занятия искусством, музыкой и другой творческой деятельностью	5	4	3	2	1
18. Говорящие по-эстонски гости на уроке	5	4	3	2	1
19. Использование учащимися компьютера, Интернета	5	4	3	2	1
20. Использование учителем Поверпойнта (компьютерных презентаций), графопроектора	5	4	3	2	1
21. Просмотр, анализ учебного видео, фильма, телепередачи	5	4	3	2	1
22. Учебные походы, экскурсии	5	4	3	2	1
23. Что-то другое (уточните)	5	4	3	2	1

17. На каком языке были вопросы контрольных работ и других тестов предмету, который преподавался на эстонском языке?

Всегда на эстонском языке.....1
Всегда на русском языке.....2
Иногда на эстонском, иногда на русском языке.....3

18. Позволяете ли Вы себе и ученикам использовать русский язык на уроке, который Вы ведете на эстонском языке? *Пожалуйста, выберите наиболее подходящий вариант ответа, с которым Вы больше всего согласны.*

- Можем говорить только на эстонском языке.....1
 В основном говорим по-эстонски, однако иногда (при необходимости) и на русском..... 2
 Используем эстонский и русский языки вперемешку (наравне).....3
 В основном говорим по-русски, однако иногда используем и эстонский язык.....4
 Другой (пожалуйста, уточните)5

19. Насколько Вы удовлетворены тем, как Ваши ученики до настоящего времени справляются с изучением Вашего предмета на эстонском языке ? *Учитывайте все классы, в которых Вы преподаете.*

- Полностью удовлетворен(а).....5
 Скорее удовлетворен(а).....4
 Одновременно и удовлетворен (а), и неудовлетворен(а) ...3
 Скорее неудовлетворен(а)2
 Совершенно неудовлетворен(а).....1

20. Говоря о преподавании предмета на эстонском языке, насколько Вы удовлетворены собой как учителем?

- Полностью удовлетворен(а).....5
 Скорее удовлетворен(а).....4
 Одновременно и удовлетворен (а), и неудовлетворен(а).....3
 Скорее неудовлетворен(а)2
 Совершенно неудовлетворен(а).....1

Следующие вопросы касаются различных тем, связанных с дополнительным обучением учителей.

21. Пожалуйста, отметьте отдельно, по каким темам Вы проходили обучение в течение последних 5 лет, А ТАКЖЕ по каким темам хотели бы еще посещать курсы (в будущем)? *Отметьте, пожалуйста, все подходящие варианты (отдельно в обоих столбиках). В случае, если один и тот же курс охватывает несколько тем, оцените этот курс отдельно в нескольких рядах.*

	Посещал курсы	Хотел бы еще посещать курсы на эту тему
1. Преподавание эстонского языка (общее)	1	2
2. Предметный эстонский язык	1	2
3. Теория языкового погружения	1	2
4. Методика языкового погружения	1	2
5. Теория преподавания на другом языке (интегрированное предметное и языковое обучение)	1	2
6. Методика преподавания на другом языке (интегрированное предметное и языковое обучение)	1	2
7. Общее методическое обучение (к примеру, активные методы преподавания)	1	2
8. Методы преподавания предмета (дидактика предмета)	1	2
9. Содержание предмета (какая-либо предметная тема или проблема)	1	2
10. Другое (пожалуйста, напишите)	1	2

22. Насколько Вы удовлетворены возможностями дополнительного обучения, которые государство предлагает учителям в связи с переходом гимназии на эстонский язык обучения?

Полностью удовлетворен5
 Скорее удовлетворен.....4
 Одновременно и удовлетворен, и неудовлетворен3
 Скорее неудовлетворен.....2
 Совершенно неудовлетворен.....1

23. Какой помощи Вы ждете от государства в связи с переходом гимназии на эстонский язык обучения? Напишите пожалуйста!

Следующие вопросы касаются общей организации преподавания предметов на эстонском языке.

24. Оцените, пожалуйста, названные ниже меры и предпосылки для овладения эстонским языком. Насколько необходимы, по Вашему мнению, те или иные меры? Обведите, пожалуйста, в каждом ряду кружочком номер подходящего варианта ответа.

Для овладения эстонским языком нужно...	Очень нужно	Скорее нужно	Ни то, ни другое	Скорее не нужно	Вообще не нужно
1. Преподавание эстонского в детском саду	5	4	3	2	1
2. Детский сад на эстонском языке	5	4	3	2	1
3. Языковое погружение в детском саду	5	4	3	2	1
4. Языковое погружение на I школьной ступени	5	4	3	2	1
5. Предметное обучение на эстонском языке начиная с I школьной ступени	5	4	3	2	1
6. Языковое погружение на II школьной ступени	5	4	3	2	1
7. Предметное обучение на эстонском языке начиная со II школьной ступени	5	4	3	2	1
8. Языковое погружение на III школьной ступени	5	4	3	2	1
9. Предметное обучение на эстонском языке начиная с III школьной ступени	5	4	3	2	1
10. По возможности широкое использование учебных пособий на эстонском языке почти по всем предметам в основной школе (например, видеоматериалы, учебные тексты)	5	4	3	2	1
11. Внеклассная деятельность на эстонском языке в основной школе (напр., курсы, кружки, исследовательские проекты, группы продленного дня, языковые лагеря)	5	4	3	2	1
12. Что-то другое (пожалуйста, напишите)	5	4	3	2	1

25. Насколько следующие факторы важны для того, чтобы преподавание предметов на эстонском языке в гимназии было результативным? Отметьте, пожалуйста, подходящий вариант ответа в каждом ряду.

	Очень важно	Скорее важно	Трудно сказать	Скорее неважно	Вообще неважно
1. Способности учеников (языковые и др)	5	4	3	2	1
2. Разнообразие используемых методов преподавания	5	4	3	2	1
3. Соответствие используемых методов преподавания	5	4	3	2	1
4. Уровень знания эстонского языка учениками	5	4	3	2	1
5. Уровень знания эстонского языка учителями	5	4	3	2	1
6. Взаимопонимание учителя и ученика	5	4	3	2	1
7. Сотрудничество учителей	5	4	3	2	1
8. Интерес и поддержка родителей	5	4	3	2	1
9. Позитивное отношение руководства школы к переходу	5	4	3	2	1
10. Понимание руководством и поддержка учителей	5	4	3	2	1
11. Вера учителей в необходимость и хороший итог преподавания предметов на эстонском языке	5	4	3	2	1
12. Инвестиции государства в дополнительное обучение учителей	5	4	3	2	1
13. Инвестиции государства в учебные пособия	5	4	3	2	1
14. Мотивированность учащихся овладеть эстонским языком	5	4	3	2	1
15. Интерес учащихся к конкретному предмету	5	4	3	2	1
16. Наличие единомыслия в школе в отношении необходимости обучения на эстонском языке	5	4	3	2	1
17. Наличие единомыслия в государстве в отношении необходимости обучения на эстонском языке	5	4	3	2	1
18. Наличие вспомогательного учителя, дополнительных- или вспомогательных уроков в школе	5	4	3	2	1
19. Наличие репетиторов у учеников вне школьных уроков	5	4	3	2	1
20. Другое (напишите) _____	5	4	3	2	1

26. Оцените пожалуйста следующие методы работы и меры – насколько они важны при преподавании предметов на эстонском языке? Отметьте, пожалуйста, подходящий вариант ответа в каждом ряду.

	Очень важно	Скорее важно	Ни то, ни другое	Скорее неважно	Вообще неважно
1. Равноправное использование эстонского и русского языков на уроках	5	4	3	2	1
2. Использование на уроках только эстонского языка	5	4	3	2	1
3. Использование пособий на эстонском языке (в том числе видеоматериалов), тогда как другая учебная деятельность будет осуществляться на русском языке	5	4	3	2	1
4. Домашние работы на эстонском языке, исследовательские проекты и др внеклассная деятельность	5	4	3	2	1
5. Виртуальное обучение на эстонском языке, напр е-курсы	5	4	3	2	1
6. Сотрудничество с другими гимназиями для более целесообразного использования ресурсов	5	4	3	2	1
7. Сотрудничество с другими предметниками, которые преподают на эстонском языке	5	4	3	2	1
8. Сотрудничество с учителями эстонского языка	5	4	3	2	1
9. Возможность для учеников русскоязычной гимназии изучать некоторые предметы в эстонской гимназии	5	4	3	2	1
10. Регулярный обмен учащимися с эстонской гимназией	5	4	3	2	1
11. Объединение эстонской и русскоязычной гимназий при сохранении преподавания некоторых предметов на русском языке	5	4	3	2	1
12. Полное объединение эстонской и русскоязычной гимназий	5	4	3	2	1
13. Дополнительный год в русскоязычной гимназии	5	4	3	2	1
14. Что-то другое (уточните) _____	5	4	3	2	1

27. Оцените, пожалуйста, возможные результаты или последствия перехода на эстонский язык обучения, исходя из нынешнего порядка перехода и имеющихся ресурсов. Отметьте, пожалуйста, подходящий вариант ответа в каждом ряду.

Возможные результаты или последствия	Да, в первую очередь это	И это	Скорее не это	Определенно не это
1. У выпускников, родным языком которых является русский, улучшатся результаты на госэкзаменах	1	2	3	4

Возможные результаты или последствия	Да, в первую очередь это	И это	Скорее не это	Опреде- ленно не это
2. Улучшится знание эстонского языка выпускниками, родным языком которых является русский.	1	2	3	4
3. Улучшатся знания и навыки выпускников, родным языком которых является русский.	1	2	3	4
4. Больше выпускников, родным языком которых является русский, будут поступать в эстонские университеты.	1	2	3	4
5. Повысится общественная активность молодежи, родным языком для которой является русский.	1	2	3	4
6. Напряжение между русскими и эстонцами уменьшится.	1	2	3	4
7. У выпускников, родным языком которых является русский, ухудшатся результаты на госэкзаменах	1	2	3	4
8. Ухудшится знание русского языка выпускниками, родным языком которых является русский.	1	2	3	4
9. Ухудшатся знания и навыки выпускников, родным языком которых является русский.	1	2	3	4
10. Больше учащихся прекратят учебу после окончания основной школы или во время учебы в гимназии.	1	2	3	4
11. Усилится приток выпускников основной школы с родным русским языком в профессиональные школы.	1	2	3	4
12. Усилится приток выпускников основной школы с родным русским языком в эстоноязычные гимназии.	1	2	3	4
13. Русскоязычная молодежь все чаще будет получать профессиональное и высшее образование за пределами Эстонии.	1	2	3	4
14. Напряжение между русскими и эстонцами увеличится.	1	2	3	4
15. Что-то другое (напишите) _____	1	2	3	4

ЗНАНИЕ ЯЗЫКОВ И ПОТРЕБЛЕНИЕ МЕДИА

28. Каков Ваш родной язык? При необходимости отметьте несколько вариантов.

Эстонский1
 Русский2
 Иной (какой?).....3

29. Какими языками и в какой степени Вы владеете? Обведите пожалуйста подходящий вариант ответа в каждом ряду.

	Вообще не знаю	Понимаю немного, но не говорю	Понимаю и немного говорю	Понимаю, говорю и немного пишу	Владею свободно
1. Русский язык	1	2	3	4	5
2. Эстонский язык	1	2	3	4	5
3. Английский язык	1	2	3	4	5
4. Немецкий язык	1	2	3	4	5
5. Французский язык	1	2	3	4	5
6. Финский язык	1	2	3	4	5
7. Другой язык (уточните) _____	1	2	3	4	5

30. Люди используют сегодня языки как для общения между собой, так и посредством медиа, чтения этикеток, бытовых текстов, документов. Какие языки и как часто Вы использовали в течение последнего месяца вне школы? Обведите пожалуйста подходящий вариант ответа в каждом ряду

	Постоянно, каждый день	Время от времени	В отдельных случаях	Вообще нет
1. Русский язык	4	3	2	1
2. Эстонский язык	4	3	2	1
3. Английский язык	4	3	2	1
4. Немецкий язык	4	3	2	1
5. Французский язык	4	3	2	1
6. Финский язык	4	3	2	1
7. Другой язык (уточните) _____	4	3	2	1

31. Как часто в течение последних 3 месяцев Вы смотрели/слушали следующие медиаканалы? Обведите, пожалуйста, подходящий вариант ответа в каждом ряду.

	Никогда	1-2 раза в месяц	Несколько раз в месяц	Несколько раз в неделю	Почти каждый день
1. Эстонское Телевидение (на эстонском языке)	1	2	3	4	5
2. ЭТВ2 (на русском языке)	1	2	3	4	5
3. Эстонские частные телеканалы	1	2	3	4	5
4. Первый Балтийский канал	1	2	3	4	5
5. Другие российские телеканалы	1	2	3	4	5
6. Иноязычные телеканалы	1	2	3	4	5
7. Радио на эстонском языке	1	2	3	4	5
8. Эстонские радиоканалы на русском языке	1	2	3	4	5
9. Российские радиоканалы	1	2	3	4	5
10. Радиоканалы на других языках	1	2	3	4	5
11. Газеты на эстонском языке	1	2	3	4	5
12. Эстонские газеты на русском языке	1	2	3	4	5
13. Российские газеты	1	2	3	4	5
14. Газеты на других языках	1	2	3	4	5

	Никог- да	1-2 раза в месяц	Нескол- ь-ко раз в месяц	Несколь- ко раз в неделю	Почти кажды й день
15. Интернет на эстонском языке	1	2	3	4	5
16. Русскоязычный Интернет	1	2	3	4	5
17. Англоязычный Интернет	1	2	3	4	5
18. Интернет на других языках	1	2	3	4	5

32. Какие Интернет-странички Вы использовали при подготовке к урокам?

Отметьте все подходящие варианты.

- Поисковые системы (Google и т.д.)1
 Википедия2
 Порталы Koosielu и/или Miksike3
 Домашнюю страницу школы, внутреннюю сеть4
 Домашнюю страницу Центра Языкового погружения.....5
 Домашнюю страницу предметного союза учителей.....6
 Другие (отметьте какие)7

33. Ниже перечислены различные институты, источники информации и люди, которые могут выступать на темы, связанные с образованием.

Выберите, пожалуйста, в каждом ряду вариант ответа от одного до пяти, которые лучше всего характеризуют степень Вашего доверия им.

	Вообще не доверяю				Полностью доверяю
Школа					
1. Ученики	1	2	3	4	5
2. Учителя	1	2	3	4	5
3. Руководство школы (директор, завуч)	1	2	3	4	5
4. Опорный персонал школы (напр., психолог, социальный педагог)	1	2	3	4	5
5. Родители	1	2	3	4	5
СМИ					
6. Эстонское Телевидение	1	2	3	4	5
7. Эстонские частные телеканалы	1	2	3	4	5
8. Российские телеканалы	1	2	3	4	5
9. Первый Балтийский канал	1	2	3	4	5
10. Газеты на эстонском языке	1	2	3	4	5
11. Эстонские газеты на русском языке	1	2	3	4	5
12. Радио на эстонском языке	1	2	3	4	5
13. Эстонские радиоканалы на русском языке	1	2	3	4	5
14. Интернет-порталы	1	2	3	4	5
Группы влияния					
15. Предприниматели	1	2	3	4	5
16. Ученые	1	2	3	4	5
17. Деятели культуры (напр., писатели, художники)	1	2	3	4	5
18. Политики	1	2	3	4	5
19. Чиновники (волостные, городские, министерские)	1	2	3	4	5
20. Гражданские объединения, движения	1	2	3	4	5

ОБЩИЕ ДАННЫЕ

34. Основное место работы, где Вы преподаете?

- Школа с эстонским языком обучения1
 Школа с русским языком обучения2

35. Ваш пол

- мужской1
 женский2

36. Каков ваш уровень знания эстонского языка? Отметьте, пожалуйста, официально присвоенную Вам категорию.

- Начальный уровень..... 1
 Средний уровень 2
 Высший уровень 3
 Не сдавал экзамен на знание языка.....4

37. Ваше гражданство

- Эстонское1
 Российское2
 Другое. Напишите, какое.....3
 Без гражданства.....4

38. Сколько вам лет? _____ лет (напишите число полных лет)

39. Какова Ваша квалификация как учителя? Отметьте, пожалуйста, один подходящий вариант!

- Младший учитель 1
 Учитель 2
 Старший учитель..... 3
 Учитель-методист 4
 Другой (пожалуйста, напишите).....5

40. Какова Ваша учительская нагрузка?

В общей сложности _____ учебных часов в различных школах.

41. Какие дополнительные задачи Вы выполняете в школе помимо повседневной работы учителя?

Отметьте, пожалуйста, все подходящие варианты, что Вы дополнительно делаете в школе или вне ее.

- Классный руководитель1
 Руководитель предметной секции.....2
 Член руководства (директор, завуч).....3

Руководитель по интересам или по развитию.....	4
Ментор, руководитель студенческой практики.....	5
Член предметного союза	6
Автор учебников, методических материалов и т.д.....	7
Член попечительского совета школы.....	8
Член профессионального союза	9
Автор проектов.....	10
Другое (напишите).....	11

42. Каков Ваш нынешний уровень образования?

Среднее	1
Среднее специальное	2
Высшее прикладное	3
Университет, научная степень	4
Другое образование. Напишите, какое	5

43. Где Вы получили педагогическое образование?

Отметьте все подходящие варианты. Учитывайте как уровневое образование, так и дополнительное обучение.

В Эстонии	1
В России.....	2
В другом месте (уточните, где).....	3

44. По какой специальности Вы получили образование (напишите)_____

45. Сколько лет Вы проработали учителем?

_____ лет (полных лет работы во всех школах)

46. Сколько лет Вы преподаете на эстонском языке в школе с русским языком обучения?

_____ лет (полных лет работы во всех школах)

Если у Вас есть комментарии или дополнения в отношении какого-либо из вопросов данной анкеты или в отношении анкеты в целом, пожалуйста, напишите их сюда:

Большое спасибо!

LISA 2. Õpilaste küsitluse ankeet

«Нынешнее состояние русскоязычной гимназии в Эстонии»

Опросник для учащихся 11 классов

Уважаемый учащийся!

Цель настоящего опроса – выяснить, как ученики русскоязычных гимназий относятся к происходящим изменениям в образовании, как они оценивают факторы, возможности и проблемы, связанные с переходом на эстонский язык обучения.

Опрос является частью исследовательского проекта «Обучение русскоговорящих школьников на эстонском языке в русскоязычной гимназии», который проводит Центр исследований проблем образования и развития учебной программы Тартуского Университета по заказу Министерства Образования и Науки.

Просим Вас внимательно прочитать все вопросы анкеты. Просим Вас отвечать на вопросы откровенно, исходя из своих взглядов и убеждений. Здесь нет верных или неверных ответов.

Для ответа следует в основном обвести кружочком номер, соответствующий подходящему варианту ответа. Свое мнение Вы можете выражать и в свободной форме, написав свои соображения на пунктирных линиях под соответствующим вопросом.

Ответы на вопросы анонимны. Ваши ответы не будут связаны с конкретным человеком, результаты будут проанализированы в обобщенном виде. При анализе не будут выделяться отдельные школы – выделяться будут лишь различные регионы Эстонии, учитываться размер школ, и т.д.

Просим вернуть заполненную анкету интервьюеру.

Благодарим Вас за участие в опросе!

С уважением
Валерия Якобсон
Катрин Келло
Ану Массо

Дополнительная информация:
тел: 55 528 539
Е-почта: Valeria.Jakobson@ut.ee

ИЗМЕНЕНИЯ В ОБРАЗОВАНИИ

1. Начиная с момента обретения независимости, в системе образования Эстонии происходят различные изменения (например, в профессиональном образовании, в отношении числа гимназий, в методах обучения, и т.д.). Как Вы оцениваете эти произошедшие изменения?

Изменения в целом меня...

- Радуют 1
- Скорее радуют, чем огорчают 2
- Ни радуют, ни огорчают 3
- Скорее огорчают, чем радуют 4
- Огорчают 5

2. Для некоторых изменения происходят слишком быстро. Для других дела движутся слишком медленно. Как Вы думаете?

Изменения в системе русскоязычного образования в Эстонии были, по моему мнению, ...

- Слишком быстрыми 1
- Скорее быстрыми 2
- Шли с нормальной скоростью 3
- Скорее медленными 4
- Слишком медленными 5
- Не знаю, затрудняюсь ответить 6

3. Как бы Вы оценили перемены, произошедшие за последние 5 лет в следующих областях? Пожалуйста, сравните нынешнюю ситуацию с ситуацией тех учеников, которые уже закончили гимназию.

Обведите, пожалуйста, подходящий вариант ответа в каждом ряду

Развитие в этой сфере было...	Очень позитивным	В целом позитивным	Как позитивным, так и негативным	В целом негативным	Совершенно негативным
1. Основное образование (доступность и качество)	5	4	3	2	1
2. Гимназическое образование (доступность и качество)	5	4	3	2	1
3. Профессиональное образование (доступность и качество)	5	4	3	2	1
4. Высшее образование (доступность и качество)	5	4	3	2	1
5. Рабочая нагрузка учителей	5	4	3	2	1
6. Зарплата учителей	5	4	3	2	1
7. Умение учителей преподавать предмет увлекательно и интересно, владение методиками	5	4	3	2	1

Развитие в этой сфере было...	Очень позитив- ным	В целом позитивным	Как позитивным, так и негативным	В целом негативным	Совершенно негативным
преподавания					
8. Нагрузка учащихся (количество учебной работы, включая школьные уроки и выполнение домашних заданий)	5	4	3	2	1
9. Мотивация учащихся	5	4	3	2	1
10. Способности и навыки учащихся	5	4	3	2	1
11. Интерес и поддержка родителей	5	4	3	2	1
12. Условия учебы в школе (помещения и учебные пособия)	5	4	3	2	1
13. Общая атмосфера в школе	5	4	3	2	1
14. Содержание и разнообразие преподаваемых предметов	5	4	3	2	1
15. Переход на преподавание на эстонском языке на гимназической ступени	5	4	3	2	1
16. Разделение основной школы и гимназии	5	4	3	2	1
17. Число учащихся в школе с русским языком обучения	5	4	3	2	1
18. Число школ с русским языком обучения	5	4	3	2	1
19. Другое (уточните) _____ _____	5	4	3	2	1

4. После восстановления независимости в системе образования Эстонии произошли различные изменения. Насколько информированными Вы считаете себя в отношении перехода гимназии с русским языком преподавания на эстонский язык обучения?

Очень хорошо информирован(а), знаю все, что мне нужно5
 Неплохо, достаточно информирован(а)4
 Довольно плохо, недостаточно информирован(а)3
 Довольно плохо, совершенно недостаточно информирован(а).....2
 Эта тема мне не интересна1

5. Оцените, пожалуйста, возможные результаты или последствия перехода на эстонский язык обучения, исходя из нынешнего порядка перехода и имеющихся ресурсов.

Отметьте, пожалуйста, подходящий вариант ответа в каждом ряду.

Возможные результаты или последствия	Да, в первую очередь это	И это	Скорее не это	Опреде- ленно не это
1. У выпускников, родным языком которых является русский, улучшатся результаты на госэкзаменах	1	2	3	4
2. Улучшится знание эстонского языка выпускниками, родным языком которых является русский.	1	2	3	4
3. Улучшатся знания и навыки выпускников, родным языком которых является русский.	1	2	3	4
4. Больше выпускников, родным языком которых является русский, будут поступать в эстонские университеты.	1	2	3	4
5. Повысится общественная активность молодежи, родным языком для которой является русский.	1	2	3	4
6. Напряжение между русскими и эстонцами уменьшится.	1	2	3	4
7. У выпускников, родным языком которых является русский, ухудшатся результаты на госэкзаменах.	1	2	3	4
8. Ухудшится знание русского языка выпускниками, родным языком которых является русский.	1	2	3	4
9. Ухудшатся знания и навыки выпускников, родным языком которых является русский.	1	2	3	4
10. Больше учащихся прекратят учебу после окончания основной школы или во время учебы в гимназии.	1	2	3	4
11. Усилится приток выпускников основной школы с родным русским языком в профессиональные школы.	1	2	3	4
12. Усилится приток выпускников основной школы с родным русским языком в эстоноязычные гимназии.	1	2	3	4
13. Русскоязычная молодежь все чаще будет получать профессиональное и высшее образование за пределами Эстонии.	1	2	3	4
14. Напряжение между русскими и эстонцами увеличится.	1	2	3	4
15. Что-то другое (пожалуйста, напишите) _____	1	2	3	4

ИЗУЧЕНИЕ ПРЕДМЕТОВ НА ЭСТОНСКОМ ЯЗЫКЕ В ГИМНАЗИИ

6. В классе с каким уклоном Вы учились в основной школе? *Отметьте все подходящие варианты.*

- Класс языкового погружения.....1
- Класс с углубленным изучением эстонского языка..2
- Обычный класс3
- Иной (*напишите, какой*)4
- Не знаю, не помню.....5

7. Насколько достаточным Вы считаете полученное в основной школе знание эстонского языка для того, чтобы изучать в гимназии один или более предмет на эстонском языке?

- Вполне достаточно 5
- Скорее достаточно..... 4
- Частично достаточно, частично нет 3
- Скорее недостаточно..... 2
- Совершенно недостаточно 1

8. Какие предметы Вы изучали на эстонском языке? *Отметьте пожалуйста все предметы, которые Вы изучали, отдельно в основной школе и гимназии.*

	Изучал в основной школе	Изучал в гимназии
1. Эстонская литература	1	2
2. История Эстонии	1	2
3. История (за исключением истории Эстонии)	1	2
4. Культура Эстонии / история культуры	1	2
5. Музыка	1	2
6. География Эстонии	1	2
7. География (за исключением географии Эстонии)	1	2
8. Обществоведение	1	2
9. Искусство	1	2
10. Трудовое обучение	1	2
11. Физкультура	1	2
12. Природоведение	1	2
13. Биология	1	2
14. Физика	1	2
15. Химия	1	2
16. Математика	1	2
17. Другие (<i>отметьте, какой предмет</i>) _____	1	2

9. По Вашему мнению, было ли обоснованно преподавание этих предметов на эстонском языке?

- Полностью обоснованно..... 5
- Скорее обоснованно..... 4
- Отчасти обоснованно, отчасти нет 3
- Скорее необоснованно 2
- Совершенно необоснованно..... 1

10. Насколько Вы в целом удовлетворены числом предметов, которые Вы до сих пор изучали на эстонском языке?

Предметов могло бы быть больше.....1

Вполне доволен, число предметов достаточно.....2

Предметов могло бы быть меньше3

Трудно сказать4

Следующие вопросы касаются изучения предмета на эстонском языке и собственно того, что происходит на уроке в гимназии.

11. Пожалуйста, оцените, как часто учитель(я) использует(ют) при преподавании предмета на эстонском языке следующие способы работы или методы.

Обведите, пожалуйста, подходящий вариант ответа в каждом ряду

	Часто	Время от времени	Очень редко	Никог- да	Не знаю, не помню
1. Исправление языковых ошибок при использовании эстонского языка на уроках, где преподавание ведется на эстонском языке	5	4	3	2	1
2. Исследование значения слов, работа с терминологией	5	4	3	2	1
3. Изучение языка предмета (словарный запас, строение предложений, и т.д.)	5	4	3	2	1
4. Лекция или другая презентация учителя	5	4	3	2	1
5. Направляемая учителем беседа, вопросы к учащимся	5	4	3	2	1
6. Конспектирование	5	4	3	2	1
7. Чтение текстов учебника и других пособий	5	4	3	2	1
8. Перевод текстов учебника и других пособий (чтобы понять тексты)	5	4	3	2	1
9. Дискуссия (целым классом)	5	4	3	2	1
10. Обсуждение в парах или в группах	5	4	3	2	1
11. Домашние задания на эстонском языке	5	4	3	2	1
12. Заполнение рабочих тетрадей, рабочих листов	5	4	3	2	1
13. Ролевая игра	5	4	3	2	1
14. Сочинение, обсуждение, эссе, и т.д.	5	4	3	2	1
15. Реферат, исследовательская работа	5	4	3	2	1
16. Презентации учащихся перед	5	4	3	2	1

	Часто	Время от времени	Очень редко	Никог- да	Не знаю, не помню
одноклассниками					
17. Занятия искусством, музыкой и другой творческой деятельностью	5	4	3	2	1
18. Говорящие по-эстонски гости на уроке	5	4	3	2	1
19. Использование учащимися компьютера, Интернета	5	4	3	2	1
20. Использование учителем Поверпойнта (компьютерных презентаций), графопроектора	5	4	3	2	1
21. Просмотр, анализ учебного видео, фильма, телепередачи	5	4	3	2	1
22. Учебные походы, экскурсии	5	4	3	2	1
23. Что-то другое (уточните) _____ _____	5	4	3	2	1

12. Какие учебные материалы Вы использовали на уроках, проводившихся на эстонском языке? Обведите, пожалуйста, подходящий вариант ответа в каждом ряду

	В основном это	Иногда это	Это никогда	Не знаю, не помню
1. Учебник на эстонском языке (вместе с пояснениями учителя)	4	3	2	1
2. Учебник на русском языке (вместе с пояснениями учителя)	4	3	2	1
3. Рабочие тетради, рабочие листы на русском языке	4	3	2	1
4. Рабочие тетради, рабочие листы на эстонском языке	4	3	2	1
5. Двухязычные рабочие листы	4	3	2	1
6. Сборники источников, атласы	4	3	2	1
7. Предметные словари	4	3	2	1
8. Задания и тесты с вариантами ответов на эстонском языке	4	3	2	1
9. Интернет-страницы, компьютерные программы на эстонском языке	4	3	2	1
10. Фильмы, учебные видео	4	3	2	1
11. Другие (уточните) _____	4	3	2	1

13. На каком языке были вопросы контрольных работ и других тестов предмету, который преподавался на эстонском языке?

Всегда на эстонском языке.....1

Всегда на русском языке.....2

Иногда на эстонском, иногда на русском языке.....3

14. Разговаривают ли Ваши учителя и разрешают ли ученикам использовать русский язык на уроке, который ведут на эстонском языке?

Пожалуйста, выберите наиболее подходящий вариант ответа.

На эстонских предметах можем говорить только на эстонском языке.....1

Некоторые учителя вообще не используют русский язык и не разрешают этого ученикам, другие используют сами и разрешают использовать русский язык2

Все учителя используют и разрешают использовать русский язык при необходимости.....3

15. Пожалуйста, оцените состоятельность каждого утверждения на основании своего личного опыта?

Обведите, пожалуйста, в каждом ряду кружочком номер подходящего варианта ответа.

В результате изучения предмета на эстонском языке ...	Определенно нет	Скорее нет	Трудно сказать	Скорее так	Определенно так
1. Закрепились ранее полученные знания по эстонскому языку	1	2	3	4	5
2. Расширился мой словарный запас на эстонском языке	1	2	3	4	5
3. Улучшилась моя способность общаться, я стал смелее говорить по-эстонски	1	2	3	4	5
4. Улучшилась способность понимать эстонский язык	1	2	3	4	5
5. Улучшилась способность писать по-эстонски	1	2	3	4	5
6. Улучшились мои оценки по предмету «эстонский язык»	1	2	3	4	5
7. Увеличилась смелость использовать эстонский язык в учебе	1	2	3	4	5
8. Увеличилась смелость использовать эстонский язык вне школы	1	2	3	4	5
9. Увеличился интерес к эстонскому языку	1	2	3	4	5
10. Увеличился интерес к эстонской культуре	1	2	3	4	5
11. Увеличился интерес к предмету	1	2	3	4	5
12. Учебный процесс стал более	1	2	3	4	5

В результате изучения предмета на эстонском языке ...	Определенно нет	Скорее нет	Трудно сказать	Скорее так	Определенно так
интересным и разнообразным					
13. Уменьшилась смелость использовать эстонский язык в учебе	1	2	3	4	5
14. Уменьшилась смелость использовать эстонский язык вне школы	1	2	3	4	5
15. Уменьшился интерес к эстонскому языку	1	2	3	4	5
16. Уменьшился интерес к эстонской культуре	1	2	3	4	5
17. Уменьшился интерес к предмету	1	2	3	4	5
18. Другое (напишите)	1	2	3	4	5

16. Далее перечислены различные проблемы, которые могут возникать при предметном обучении на эстонском языке.

Оцените пожалуйста, какие трудности испытывали Вы лично при изучении предметов на эстонском языке? Обведите в каждом ряду кружочком номер подходящего варианта ответа.

	Никогда	Очень редко	Иногда, время от времени	Довольно часто
1. Изучать предмет на эстонском языке было/есть в целом сложнее, чем изучать тот же предмет на русском языке	1	2	3	4
2. Изучение предмета на эстонском языке потребовало у меня больше времени на учебу и выполнение домашних работ	1	2	3	4
3. Мои оценки были хуже, чем если бы я изучал этот предмет на русском языке	1	2	3	4
4. Для меня сложно менять язык, переходя с урока на урок	1	2	3	4
5. Использование эстонского языка на уроке для меня утомительно (например, читать, слушать, писать, разговаривать)	1	2	3	4
6. Из-за обучения на эстонском языке, у меня появилось отторжение от предмета	1	2	3	4
7. Мне трудно понять содержание урока (слишком много информации проходит мимо)	1	2	3	4
8. Мы с учителем не понимаем друг друга	1	2	3	4
9. Я не могу так активно участвовать в уроке (например, стараюсь поменьше говорить), как в том случае, если бы урок проводился на русском языке	1	2	3	4

	Никогда	Очень редко	Иногда, время от времени	Довольн о часто
10. Выполняя контрольную работу, я чувствовал, что язык – это большое препятствие	1	2	3	4
11. Я чувствовал, что при использовании эстонского языка учитель поступал слишком жестко (не использовал в достаточной мере русский язык как вспомогательное средство)	1	2	3	4
12. Учитель обращал слишком много внимания на правильность моего эстонского языка	1	2	3	4
13. Знание русского языка учителем недостаточно	1	2	3	4
14. Знание эстонского языка учителем недостаточно	1	2	3	4
15. При определении темпа урока, учитель исходил из степени знания эстонского языка лучшими учениками	1	2	3	4
16. Перевод предметов на эстонский язык должен быть более постепенным	1	2	3	4
17. Другое (уточните) _____ _____	1	2	3	4

17. Среди учащихся распространены различные ожидания и страхи в связи с переходом на преподавание предметов на эстонском языке.

Насколько действительность соответствовала Вашим ожиданиям?

Выберите пожалуйста один, наиболее точно характеризующий Вас вариант.

- Я был оптимистом и не ожидал никаких особенных проблем1
- Я был оптимистом, но в действительности у меня возникли неожиданные трудности.....2
- Проблемы, которых я ожидал, оказались правдой.....3
- Проблемы, которых я ожидал, не возникли.....4
- Возникли не те проблемы, которых я ожидал, а другие.....5
- Трудно сказать, у меня не было особых ожиданий.....6

18. Насколько Вы удовлетворены тем, как Вы до сих пор справлялись с изучением предметов на эстонском языке?

- Полностью удовлетворен(а).....5
- Скорее удовлетворен(а).....4
- Одновременно и удовлетворен(а), и неудовлетворен(а)....3
- Скорее неудовлетворен(а)2
- Совершенно неудовлетворен(а).....1

19. Оцените, пожалуйста, названные ниже меры и предпосылки для овладения эстонским языком. Насколько необходимы, по Вашему мнению, те или иные меры? Обведите, пожалуйста, в каждом ряду кружочком номер подходящего варианта ответа.

Для овладения эстонским языком нужно...	Очень нужно	Скорее нужно	Трудно сказать	Скорее не нужно	Вообще не нужно
1. Преподавание эстонского в детском саду	5	4	3	2	1
2. Детский сад на эстонском языке	5	4	3	2	1
3. Уроки эстонского языка в основной школе	5	4	3	2	1
4. Преподавание некоторых предметов на эстонском языке в основной школе	5	4	3	2	1
5. Преподавание половины предметов на эстонском языке в основной школе	5	4	3	2	1
6. Преподавание большинства предметов на эстонском языке в основной школе	5	4	3	2	1
7. Уроки эстонского в гимназии	5	4	3	2	1
8. Преподавание некоторых предметов на эстонском языке в гимназии	5	4	3	2	1
9. Преподавание половины предметов на эстонском языке в гимназии	5	4	3	2	1
10. Преподавание большинства предметов на эстонском языке в гимназии	5	4	3	2	1
11. Внеклассная деятельность на эстонском языке в основной школе (например, курсы, кружки, исследовательские проекты, группы продленного дня, языковые лагеря)	5	4	3	2	1
12. Дополнительный год в гимназии с русским языком обучения	5	4	3	2	1
13. Что-то другое (уточните) _____ _____	5	4	3	2	1

20. Представим себе, что у Вас была бы возможность учиться в той гимназии, которую бы Вы сами выбрали. В какой гимназии Вы бы хотели учиться?

Отметьте подходящий вариант в каждом ряду.

	Определенно там	Может и там	Там определено нет	Трудно сказать
1. В гимназии, где преподавание осуществляется только на русском языке	4	3	2	1
2. В гимназии, где 2-3 предмета преподают на эстонском языке	4	3	2	1
3. В гимназии, где на эстонском языке преподается около 50% предметов	4	3	2	1
4. В гимназии, где на эстонском языке преподается более 60% предметов	4	3	2	1
5. В гимназии для учащихся с родным русским языком, где преподавание ведется только на эстонском языке	4	3	2	1
6. В эстонской гимназии вместе с учениками, чьим родным языком является эстонский	4	3	2	1
7. В гимназии, где вместо эстонского углубленно преподается английский язык	4	3	2	1
8. Другое (уточните)	4	3	2	1

21. Насколько важно для Вас лично знание эстонского языка?

- Очень нужно 1
 Скорее нужно 2
 Трудно сказать 3
 Скорее не нужно 4
 Вообще не нужно 5

22. Сколько времени в день в среднем Вы тратите на выполнение домашних заданий?

Отметьте время в часах и минутах, сложите вместе время на выполнение всех домашних заданий, которые задают учителя в школе.

_____ часов _____ минут

23. Какова Ваша общая успеваемость? При ответе можете опираться на прошлую зачетную книжку.

- В таблице были только пятерки 1
 В основном пятерки, некоторые четверки 2
 Четверки-пятерки, некоторые тройки 3
 В основном тройки 4

ИНОСТРАННЫЕ ЯЗЫКИ, МЕДИА И БУДУЩЕЕ

24. Какими языками и в какой степени Вы владеете? Обведите пожалуйста подходящий вариант ответа в каждом ряду.

	Вообще не знаю	Понимаю немного, но не говорю	Понимаю и немного говорю	Понимаю, говорю и немного пишу	Владею свободно
1. Русский язык	1	2	3	4	5
2. Эстонский язык	1	2	3	4	5
3. Английский язык	1	2	3	4	5
4. Немецкий язык	1	2	3	4	5
5. Французский язык	1	2	3	4	5
6. Финский язык	1	2	3	4	5
7. Другой язык (уточните) _____	1	2	3	4	5

25. Люди используют сегодня различные языки как для общения между собой, так и для общения посредством медиа, чтения этикеток, бытовых текстов, документов.

Какие языки и как часто Вы использовали в течение последнего месяца вне школы?

Обведите пожалуйста подходящий вариант ответа в каждом ряду

	Постоянно, каждый день	Время от времени	В отдельных случаях	Вообще нет
1. Русский язык	4	3	2	1
2. Эстонский язык	4	3	2	1
3. Английский язык	4	3	2	1
4. Немецкий язык	4	3	2	1
5. Французский язык	4	3	2	1
6. Финский язык	4	3	2	1
7. Другой язык (уточните) _____	4	3	2	1

26. Насколько важно для Вас знание иностранных языков (не считая эстонского)?

- Очень важно..... 1
 Скорее важно 2
 Трудно сказать..... 3
 Скорее не важно 4
 Совсем не важно..... 5

27. Как часто в течение последних 3 месяцев Вы смотрели/слушали следующие медиаканалы? Обведите, пожалуйста, подходящий вариант ответа в каждом ряду.

	Никог- да	1-2 раза в месяц	Несколь- ко раз в месяц	Несколь- ко раз в неделю	Почти кажды й день
1. Эстонское Телевидение (на эстонском языке)	1	2	3	4	5
2. ЭТВ2 (на русском языке)	1	2	3	4	5
3. Эстонские частные телеканалы	1	2	3	4	5
4. Первый Балтийский канал	1	2	3	4	5
5. Другие российские телеканалы	1	2	3	4	5
6. Иноязычные телеканалы	1	2	3	4	5
7. Радио на эстонском языке	1	2	3	4	5
8. Эстонские радиоканалы на русском языке	1	2	3	4	5
9. Российские радиоканалы	1	2	3	4	5
10. Радиоканалы на других языках	1	2	3	4	5
11. Газеты на эстонском языке	1	2	3	4	5
12. Эстонские газеты на русском языке	1	2	3	4	5
13. Российские газеты	1	2	3	4	5
14. Газеты на других языках	1	2	3	4	5
15. Интернет на эстонском языке	1	2	3	4	5
16. Русскоязычный Интернет	1	2	3	4	5
17. Англоязычный Интернет	1	2	3	4	5
18. Интернет на других языках	1	2	3	4	5

28. Ниже перечислены различные институты, источники информации и люди, которые могут выступать на темы, связанные с образованием.

Выберите, пожалуйста, в каждом ряду вариант ответа от одного до пяти, которые лучше всего характеризуют степень Вашего доверия им.

	Вообще не доверяю				Полностью доверяю
Школа					
1. Ученики	1	2	3	4	5
2. Учителя	1	2	3	4	5
3. Руководство школы (директор, завуч)	1	2	3	4	5
4. Опорный персонал школы (напр., психолог, социальный педагог)	1	2	3	4	5
5. Родители	1	2	3	4	5
СМИ					
6. Эстонское Телевидение	1	2	3	4	5
7. Эстонские частные телеканалы	1	2	3	4	5
8. Российские телеканалы	1	2	3	4	5
9. Первый Балтийский канал	1	2	3	4	5
10. Газеты на эстонском языке	1	2	3	4	5
11. Эстонские газеты на русском языке	1	2	3	4	5
12. Радио на эстонском языке	1	2	3	4	5
13. Эстонские радиоканалы на русском языке	1	2	3	4	5
14. Интернет-порталы	1	2	3	4	5
Группы влияния					
15. Предприниматели	1	2	3	4	5

	Вообще не доверяю				Полностью доверяю
16. Ученые	1	2	3	4	5
17. Деятели культуры (напр., писатели, художники)	1	2	3	4	5
18. Политики	1	2	3	4	5
19. Чиновники (волостные, городские, министерские)	1	2	3	4	5
20. Гражданские объединения, движения	1	2	3	4	5

29. Каковы Ваши планы после окончания школы. Что бы Вы хотели делать в течение ближайших 2 лет? Пожалуйста, отметьте все подходящие варианты.

Намереваюсь...	
Пойти служить в эстонскую армию	1
Поступить в какой-нибудь университет в Эстонии	2
Поступить в какой-нибудь университет в России	3
Поступить в какой-нибудь университет в другой стране	4
Поездить по миру	5
Устроиться на работу в Эстонии	6
Устроиться на работу в России	7
Устроиться на работу в какой-либо другой стране	8
Что-либо еще? Пожалуйста уточните: _____	9

30. Хотели бы Вы уехать из Эстонии, переехать отсюда навсегда?

Определенно нет1

Не знаю, может быть когда-нибудь2

На какое-то время, но не навсегда3

Да, хотел бы навсегда уехать4

31. Вопрос к тем, кто хотел бы навсегда уехать из Эстонии – в какие страны Вы хотели бы переехать?

Первое предпочтение: _____

Второе предпочтение: _____

Третье предпочтение: _____

ОБЩИЕ ДАННЫЕ

32. Ваш пол

мужской 1
женский 2

33. Какой Ваш домашний язык? От метьте все подходящие варианты.

Эстонский.....1
Русский.....2
Другой (какой?).....3

34. Сколько Вам лет? _____ лет (напишите число полных лет)

35. Ваше гражданство

Эстонское 1
Российское 2
Другое. Напишите, какое.....3
Без гражданства 4

36. Каково образование Ваших родителей? Выберите один вариант в отношении матери и отца.

	Образование матери	Образование отца
1. Основное образование	1	1
2. Среднее или средне-специальное образование	2	2
3. Высшее образование	3	3
4. Не знаю, затрудняюсь ответить	4	4

Если у Вас есть комментарии или дополнения в отношении какого-либо из вопросов данной анкеты или в отношении анкеты в целом, пожалуйста, напишите их сюда:

Большое спасибо!

LISA 3. Valimite iseloomustus taustatunnuste lõikes

Tabel 1. Õpetajate küsitluse valim taustatunnuste lõikes

		Arv	%
Kodakondsus	Eesti	534	79
	Vene	80	12
	Muu	4	1
	Kodakondsuseta	55	8
Sugu	Mees	97	14
	Naine	578	86
Vanus	-39	167	26
	40-47	167	26
	48-55	172	26
	56-	148	23
Eriala	Humanitaarained (peam. filoloogia, aga ka kultuurilugu jms)	155	25
	Ajalugu (ajalugu, ajalugu+ühiskonnaõpetus/sotsiaalsained)	49	8
	Matemaatika (matemaatika või matemaatika+füüsika)	119	19
	Loodusained (bioloogia ja/või geograafia, ja/või keemia, ja/või füüsika)	104	17
	Muusika, kunst, käsitöö/tööõpetus, kehakultuur	110	18
	Muu	90	14
Kooli asukoht	Ida-Virumaa	295	43
	Tallinn	290	42
	Muu Eesti	98	14
Roll koolis	Täiendav roll puudub	118	17
	1 täiendav ülesanne	232	34
	2 täiendavat ülesannet	165	24
	3 ja enam täiendavat ülesannet	168	25
Õpetab ainet eesti keeles	Õpetan ühte või mitut ainet eesti keeles	184	29
	Olen varem õpetanud, kuid mitte käesoleval õppeaastal	37	6
	Ei ole eesti keeles õpetanud, kuid kavatsen tulevikus	129	20
	Ei ole eesti keeles õpetanud ega kavatse ka tulevikus	279	43
	Õpetan / olen õpetanud eesti õppekeele koolis	15	2
Eesti keeles õpetatavate ainete arv	1 aine	244	36
	2 ainet	83	12
	3 ainet	21	3
	4 ainet	9	1
	5 ainet	4	1

Tabel 2. Õpilaste küsitluse valim taustatunnuste lõikes

		Arv	%
Kodakondsus	Eesti	784	71
	Vene	135	12
	Muu	18	2
	Kodakondsuseta	174	16
Sugu	Mees	448	40
	Naine	671	60
Õppeedukus	Tunnistusel olid vaid viied	56	5
	Enamuses viied, mõned neljad	308	28
	Neljad-viied, mõned kolmed	545	49
	Enamuses kolmed	198	18
Ema haridus	Põhiharidus	56	5
	Kesk- või keskeriharidus	481	44
	Kõrgem haridus	523	47
	Ei tea, ei oska öelda	45	4
Isa haridus	Põhiharidus	61	6
	Kesk- või keskeriharidus	539	51
	Kõrgem haridus	367	35
	Ei tea, ei oska öelda	90	9
Kooli asukoht	Ida-Virumaa	519	46
	Tallinn	504	45
	Muu Eesti	109	10
E.k ainete arv põhikoolis	0 ainet	616	54
	1 aine	198	17
	2-3 ainet	120	11
	4 ainet või rohkem	198	17
E.k ainete arv gümnaasiumis	0 ainet	21	2
	1 aine	162	14
	2 ainet	333	29
	3 ainet	227	20
	4 ainet	163	14
	5 ja enam ainet	226	20
Klassi suund põhikoolis	keelekümblusklass	136	12
	süvendatud eesti keele õppega klass	78	7
	tavaline klass	722	66
	muu	117	11
	ei tea, ei mäleta	36	3

LISA 4. Õpetajate vastused küsimusele „Millist toetust Te ootate riigilt seoses üleminekuga eestikeelsele gümnaasiumiõppele?“

Kokku kirjutas antud küsimusele vastuse 466 õpetajat, s.o 68% ankeedi täitnutest (683). Kuna avatud küsimuse kohta on selline vastajate osakaal võrdlemisi suur, võib öelda, et küsimus oli ankeedi täitjate jaoks oluline.

Antud küsimusele vastajate hulgas oli võrdselt (kumbagi umbes 2/5) nii vene õppekeelega koolis eesti keeles õpetanud õpetajaid (181) kui ka neid, kes seda ei teinud ega kavatsenud teha ka tulevikus (174). Viies (98) antud küsimusele vastanuist ei olnud eesti keeles küll õpetanud, kuid kavatses seda teha tulevikus. Eestikeelses koolis õpetas üheksa selle küsimuse vastajat. Antud küsimusele vastajate hulgas olid seega olulisel määral esindatud kõik erineval viisil eestikeelse aineõppega kokku puutunud vastajarühmad, kuigi võrreldes kõigi ankeedi täitnutega oli antud küsimusele pisut enam kaldunud vastama eestikeelse aineõpetuse kogemusega õpetajad (neid oli 35% kõigist vastajaist, kuid 39% antud küsimusele vastanuist) ning pisut vähem tulevikus eestikeelsele õppele mitte üle minna kavatsevad õpetajad (43% kõigist vastajaist, kuid 37% antud küsimusele vastanuist). Eesti keeles tulevikus õpetama hakata kavatsevate vastajate osakaalud olid samad nii kõigile küsimustele vastajate kui ka antud küsimusele vastajate hulgas (20 ja 21%); sama kehtib ka eesti õppekeelega koolis õpetavate õpetajate kohta (osakaalud mõlemal juhul 2%).

Ankeedi täitmise aastal eesti keeles (olgu põhikoolis või gümnaasiumis ning olgu tervikuna või üksnes terminoloogia osas) õpetanud vastajatest õpetas sel aastal kõige suurem hulk (vastaja jaoks ainsa eestikeelse ainega või lisaks ühele või mitmele muule ainele, näiteks eesti keelele) Eesti kirjandust (40). Muud sagedamini esindatud ained olid (vastaja jaoks ainsa eestikeelse ainega või lisaks ühele või mitmele muule ainele) ajalugu, kultuurilugu ja/või ühiskonnaõpetus (21); muusika / muusikalugu (20); kehaline kasvatus (16); kunst / kunstiajalugu (14); inimeseõpetus / perekonnaõpetus / psühholoogia (11), loodusõpetus (12), geograafia (9), bioloogia ja/või keemia (7), matemaatika (7). Mõned õpetajad andsid eesti keeles ka tööõpetust (3), arvutiõpetust (2), inglise keelt (2), majandusõpetust, meediaõpetust, avalikku kõnet, karjääriplaneerimist. Osa õpetajaid (16) õpetas ankeedi täitmise aastal eesti keeles *iüksnes* eesti keelt.

Enamik antud küsimusele vastanuid õpetas ankeedi täitmise aastal eesti keeles üht või kaht ainet, kuid oli ka õpetajaid, kes õpetasid 5-6 ainet. Mitmekesisemad ainevalikud (sama õpetaja poolt eesti keeles õpetatavad ained) olid järgmised:

- Eesti kirjandus, matemaatika, loodusõpetus, inimeseõpetus, kunst, tööõpetus
- Eesti kirjandus, bioloogia, ajalugu, kunst, muusika
- eesti keel, Eesti kirjandus, eesti ajalugu, ühiskonnaõpetus
- eesti keel, ajalugu, kunstiõpetus
- loodusõpetus, bioloogia, geograafia, inimeseõpetus
- loodusõpetus, bioloogia, psühholoogia, inimeseõpetus

Paljud vastajad (ligi veerand antud küsimusele vastanuist) mainisid vastust kirjutades mitut erinevat toevajadust. Seetõttu analüüsime vastuseid osavastuse-rühmade lõikes. (St juhul, kui üks ja seesama vastaja kirjutas vastuse, mis paigutub mitmesse erinevasse rühma (nt „metoodilised materjalid, koolitused“), on seda vastajat arvestatud mitmes rühmas, st mitme erineva osavastusena.) Kokku on järgnevalt rühmitatud 604 osavastust. Enamasti – 348

vastaja puhul – läks arvesse üks osavastus. 101 vastaja puhul läks arvesse kaks, 14 vastaja puhul kolm ning kolme vastaja puhul neli osavastust.⁵⁰

Üht või teist laadi vastuste hulka kirjeldame vastajate absoluutarvude ja protsentidena antud küsimusele vastanutest. Vastuse tsiteerimisel on võimalusel viidatud vastaja poolt eesti keeles õpetatavale ainele.

Tulemuste kokkuvõte

Ülevaatlikult – üldiste vastuserühmade kaupa – on tulemused esitatud järgnevas tabelis.

Õpetajate vastused küsimusele „*Millist toetust Te ootate riigilt seoses üleminekuga eestikeelsele gümnaasiumiõppele?*“ – üldised (osa)vastuserühmad

Osavastuste rühmad:	Antud rühma kuuluva osavastuse andnud vastajad		Antud rea osavastuste % kõigist osa-vastustest (N=604)
	Absoluutarv	% antud küsimusele vastanuist (N=466) ⁵¹	
Õppevahendid ja/või metoodilised materjalid	141	30,2	23,3
Õpetajate eesti keele oskuse toetamine	92	19,7	15,2
Õpetajate kvalifikatsioon, metoodiline ja/või ainealane ettevalmistus	72	15,5	11,9
Kursused/täiendõpe määratlemata viisil (üldiselt “õpetajate ümberõpe / täienduskoolitus”, st pole selge, kas vastaja on pidanud silmas keele- või ainealaseid)	51	10,9	8,4
Alternatiiv praegusele korraldusele üleviidavate ainete nimekirja mõttes / jätta üleminek ära / kriitika seniste otsuste/ülemineku sihtide suhtes	35	7,5	5,8
Koolide finantsiline ja/või õpetajate tehniline toetamine (õpetamistingimuste parandamine tehnika või väiksemate õpperühmadega)	33	7,1	5,5
Pikem/mõistlikum üleminekuajaks / sujuvam, pikaajalisem ja rahulikum üleminek / mõistvam ja lugupidavam suhtumine riigi poolt	27	5,8	4,5
Õpetajate koormuse vähendamine ja/või tasu suurendamine, inimväärne palk	21	4,5	3,5
Kaadriprobleemi lahendamine või õpetajate kontingendi muutmine (nt nooremad, eestlased)	19	4,1	3,1
Suurem rõhk eesti keele tundidele; suurem või varasem tähelepanu õpilaste eesti keele oskusele	15	3,2	2,5
Enne mõtle, siis tee (<i>Enne kui ... olnuks tarvis...</i>); täpsem ülemineku kava	14	3	2,3
Kogemustevahetamine teiste/eestikeelsete koolide/kolleegeidega, stažeerimine/praktika eesti koolis	13	2,8	2,2
Õppekava – selle kohandamine, ainetundide hulga muutmine/suurendamine	11	2,4	1,8

⁵⁰ Mõnel juhul paigutus mitmesse eri rühma ka üks ja sama osavastus.

⁵¹ Kuna 118 vastaja puhul läks arvesse mitu osavastust (466 inimest andis kokku 604 osavastust), ületab antud veeru protsentide summa 100.

Abi "ülejäävatele" õpetajatele (muu väärikas töö, varasem pension või ümberõpe)	9	1,9	1,5
Eesti keele oskus(e toetamine), aga pole selge, kas vastaja on pidanud silmas õpilasi või õpetajaid või mõlemaid	6	1,3	1
Projektid, ekskursioonid, laagrid ⁵²	4	0,9	0,7
Mentorlus, nõustamine	3	0,6	0,5
Mida iganes, midagigi (igasugune abi kuluks ära)	3	0,6	0,5
Psühholoogiline abi	1	0,2	0,2
Kommunikatsiooni parandamine ("info liikumine")	1	0,2	0,2
"Aidata luua ühine võrgustik õpetajatele, kes õpetavad lapsi eesti keeles – luua foorum Internetis. Tuua õpetajaid rohkem kokku, et saaks kogemusi jagada."	1	0,2	0,2
"Parem õpetada lastele eesti keelt, aga teistel ainetel õpetada vene keeles, kasutades eestikeelseid töölehti, vihikuid ja õpikuid."	1	0,2	0,2
Abi ei vaja / ei oota / ei looda	16	3,4	2,6
Üleminek ei puutu minusse / mul ükskõik	7	1,5	1,2
Arusaamatu / analüüsija jaoks liiga mitmetitõlgendatav	8	1,7	1,3

Tabelist nähtub, et tulenevalt küsimuse asetusest keskendusid vastused valdavalt sellele, kuidas võiks riik aidata kooli ja/või õpetajat n-ö vahetult – otseste ja praktiliste finantsabi, koolituste või õppematerjalide kaudu. Vähem keskendusid vastused eestikeelse aineõppe toetamisele n-ö kaudselt õpilaste eesti keele oskuse toetamise kaudu. Sageli nähti esmast abivõimalust siiski ka selles, et riik mõtleks järele, st teeks muudatusi reformi kontseptsiooni kui terviku või seda toetavate tegevuste planeerimise ja analüüsimise tasandil.

Järgnevalt kirjeldame lähemalt seesiselt mitmekesisemate osavastuserühmade vastuseid järgmiste alapeatükkidena: (1) õppevahendid ja metoodilised materjalid, (2) õpetajate kvalifikatsioon (ettevalmistus, koolitused); (3) koolide finantsiline ja/või õpetajate tehniline toetamine (õpetamistingimuste parandamine tehnika või väiksemate õpperühmadega); (4) muud õpetaja toetamise viisid (õpetaja koormus ja palk, kogemustevahetamine teiste koolidega ja praktika eesti õppekeelega koolis, sujuvam, pikaajalisem ja rahulikum üleminek jm); (5) riikliku ülemineku kava või õppekava tasandi muutusevajadused.

⁵² "Mitmeid huvitavaid praktilisi projekte (õppekäigud, ekskursioonid)"; "Tasuta ekskursioonide (loengute) kursus eesti keeles õpetajate ja õpilaste jaoks"; "Riigi suhtes positiivse hoiaku kujundamine. Ekskursioonid eesti kultuuriga tutvumiseks"; "Integratsioonilaagrid vaheajal".

1. Õppevahendid ja/või metoodilised materjalid

Kõige sagedamini – 141 inimest, st ligi kolmandik antud küsimusele vastanud õpetajatest – mainisid vastajad midagi õppevahenditesse ja/või metoodilistesse materjalidesse puutuvat.

Sealhulgas mainiti ootuspäraselt kõige enam **õpikuid** ning **metoodikaid**⁵³ / **õpetajaraamatuid** / **metoodilisi materjale** (kumbagi üle 50 vastaja)⁵⁴, **töövihikuid-töölehti** (27 vastajat) ning üldiselt (st täpsustamata, milliseid) **õppevahendeid** / **õppematerjale** / **didaktilisi materjale**⁵⁵ (32 vastajat).

Hulk (13) vastajaid vajas ka erinevaid **sõnastikke** (kes ainealast, kes temaatilist, kes konkreetse õpiku vm õppevahendi juurde kuuluvat, kes rõhutas sõnastiku vajadust igale õpilasele)⁵⁶ ning 11 rõhutas (lisaks metoodilistele materjalidele / õpetajaraamatutele või koos nendega) ka **konspektide** / **väljatöötatud tunnikavade** vajadust (nt „*Konkreetselt abi selle suuna omandamises: valmis tunnid (plaanid, konspektid), videotunnid*“ [bioloogia ja keemia õpetaja, eesti keeles ei ole õpetanud], „*kõikide tundide metoodilisi väljatööt*“ [ühiskonnaõpetus], „*täielik tundide ettevalmistamine kõigi kursuste lõikes (praegu toimub ettevalmistus ainult osade teemade lõikes)*“ [e keel])⁵⁷.

Auviseid – erinevaid (ja hinnalt kättesaadavaid) **filme ja videomaterjale** – mainis 9 õpetajat (Eesti kirjandus, ajalugu / ühiskonnaõpetus, inimeseõpetus, kunstiõpetus, loodusõpetus, geograafia, bioloogia); **helisalvestusi** vajasid kirjanduse ja muusika õpetaja. Mitu Eesti kirjanduse õpetajat vajas ka eestikeelset kirjandust kooli raamatukokku – „*raamatuid, ehtsaid tekste*“ ja **eestikeelset (ilu)kirjandust**. Lisaks mainisid mõned õpetajad ka **näitvahendeid** üldiselt.

Täpsustusena, mida osa vastajaid oma vajadust kirjeldades lisas, esines õpikute puhul kõige sagedamini nende kohandatus (23) ja kvaliteetsus/läbimõeldus (7) ning rohkus/valikuvõimalus (5); töövihikute/töölehtede puhul kohandatus (8) ning rohkus/valikuvõimalus (6). Täiendid võimaldavad teatavat sissevaadet ka sellesse, kuidas õpetajad tajusid olemasoleva olukorra puudujääke – sageduse järjekorras olid vajaduste täpsemaks kirjeldamiseks kasutatud omadussõnad (sisuliste rühmadena) järgmised: *kohandatud-lihtsustatud; kvaliteetsed-head-asjatundlikud-läbimõeldud; valikuvõimalus-erinevad-palju-rohkem; sobivad-vastavad;*

⁵³ Metoodika all võib mõista nii konkreetset kirjapandud/trükitud metoodikakirjeldusi (metoodilisi materjale) kui ka metoodikat abstraktselt, selle põhimõttelist olemasolu. (Iga kord ei ole selge, kumba vastaja silmas peab.) Käesolevas on lähtutud esimesest tõlgendusest, põhinedes eeldusel, et abstraktses mõttes 'metoodika' jõuab õpetajani nii või teisti kas publitseeritud (kirjalikul või audiovisuaalsel) kujul, st metoodilise materjalina, või koolituse vahendina.

⁵⁴ Metoodiliste materjalide (või õpetajaraamatute, käsiraamatute, metoodikate, "pedagoogilise kirjanduse") vajajate hulgas olid esindatud väga erinevate eesti keeles õpetatavate ainete õpetajad.

⁵⁵ Siia hulka on loetud ka lihtsalt märksõna „materjalid“. (Olgugi et vastaja võis olla pidanud silmas ka metoodilisi materjale.) Muidugi võib „õppevahendi“ või „-materjali“ tähendus olla mitmekesine. Nt võib arvata, et kui vastaja on kirjutanud üldiselt ja täpsustamata „õppevahend“, võib ta olla mõelnud nii õpikuid kui ka muid materjale – erinevalt vastusest „õpikud ja õppematerjalid“.

⁵⁶ Lisaks üldisele sõnastike olemasolu või suurema hulga sõnastike soovimisele (geograafia ja eesti keele õpetajad) soovis geograafiat eesti keeles õpetav õpetaja *rohkem temaatilisi sõnastikke*; eesti keele; matemaatika, füüsika ja arvutiõpetuse ja kehalise kasvatuse õpetajad soovisid *ainealaseid sõnastikke*; eesti keeles mitteõpetav füüsika õpetaja soovis *vene-eesti ja eesti-vene aineteterminisõnastike lisamist õpikutele* ja kunstiõpetaja *sõnastikega õppematerjale*; Eesti kirjanduse õpetaja soovis tungivalt *kvaliteetseid ja hinnalt kättesaadavaid sõnastikke*; ajaloo ja ühiskonnaõpetuse õpetaja soovis *sõnastikku igale õpilasele*.

⁵⁷ Nende hulgas kaks ühiskonnaõpetuse ja Eesti kirjanduse õpetajat ning geograafia, kunsti, muusika, eesti keele ja loodusõpetuse õpetaja; lisaks mõned eesti keeles veel mitteõpetavad õpetajad.

kakskeelsed; spetsiaalsed konkr. ainete jaoks; piisav(ad); kättesaadavad; heas keeles; uued; hinnalt kättesaadavad; huvitavad; igale õpilasele; paindlik(ud); parandatud; vigadeta koostatud. Paaril korral osutati ka eestikeelsete vahendite või materjalide vajalikkusele: “Oma aine metoodilist kirjandust riigi keeles”, “et gümnaasiumis oleksid vahendid eesti keeles”.

Koos eelloetletud õppevahenditega mainiti ka mitmeid allpool käsitletavaid vajadusi, nagu nt õpetajate täienduskoolituse vajadus, ülemineku tempo mõistlikumaks muutmine, finantsiline toetus koolidele vastavate materjalide muresemiseks või ka õpetajale vajalike tehniliste võimaluste loomine (projektor, võimalus teha koopiaid, raha videomagnetofoni ja teleri ostmiseks jms – lähemalt allpool).

Kokkuvõtteks võib öelda, et ennekõike rõhutasid õpetajad emakeelest erinevas keeles õppivate õpilaste jaoks *kohandatud* materjalide vajalikkust. Näiteks

“Võiks olla uusi õpikuid vene koolile eestikeelseks aineõppeks. Eesti kooli õpikud ei sobi selleks.” (E kirj)

“Adapteeritud õpikud, töövihikud, töölehed, mis on koostatud õpilastele, kellel eesti keel pole emakeel.” (geogr)

„õpikud, töövihikud ei sobi (samad, mis eesti koolis) õpetamiseks õpilasi, kelle emakeel pole eesti keel. õpikud on raskesti mõistetavad, sageli koostan ise materjale“ (geogr)

“Metoodilised õppevahendid ja õpikud eesti keeles vene koolide jaoks!!! (mitte eesti koolide jaoks) Väga raske!” (muusika)

Lisaks kohandamise soovile rõhutati sageli õppe- ja metoodiliste materjalide *kvaliteeti ja mitmekesisust*, st materjale, mis mitte ainult ei kata ainekava, vaid mille vahel õpetajal oleks võimalik valida vastavalt situatsioonile, konkreetsete õpilaste sisulistele ja keelelistele vajadustele jms. Näiteks

“./ Õpikute ja TV [töövihikute] valikuvõimalus”(e keel, E kirj)

“heal tasemel/ huvitavaid materjale. CDd, filmid, õpikud, töövihikud, õpetajaraamatud, töölehed - õpetajal peab olema võimalus VALIDA, arvestades hetke“ (E kirj, inimeseõp)

„rohkem õppekirjandust ja töölehti nii õpilastele kui ka õpetajatele“ (ühisk-õp)

„rohkem erinevaid materjale – et oleks valik – kui materjal on õpilastele ebasobiv, tuleb ise luua/leida tekst ning tööleht“ (E kirj)

Korduvalt kurtsidki vastajad, et praegu tuleb õpetajal liiga palju ise teha (kohandada olemasolevaid materjale, neid erinevatest kohtadest juurde otsida). Valikuvõimaluse vajaduse muudavad teravaks ilmselt just erinevate keeleoskustega õpilased nii regiooniti, klassikollektiiviti kui ka samade klassikollektiivide sees. Erilist tuge õppe- ja metoodiliste materjalide näol vajavad ilmselt need õpetajad, kes õpetavad või hakkavad õpetama eesti keeles ainet, mis ei ole nende eriala. Samuti vajavad senisest enamat tähelepanu õppematerjalid nende ainete (loodusained, matemaatika) osas, mis peaksid samuti paljudes koolides peagi eestikeelsele õppele üle viidama, kuid mille eestikeelse õpetamise metoodikale, materjalidele ega probleemidele (tavalise vene emakeelega õpilase puhul) pole riiklikul tasandil seni märkimisväärset tähelepanu pööratud.

2. Õpetajate kvalifikatsioon (ettevalmistus, koolitused)

Suur hulk antud küsimusele vastanud õpetajatest mainis ka **keelelise** (92 vastajat ehk 19,7%), **ainealase või metoodilise** (72 vastajat ehk 15,5%) või **täpsustamata** (nt „täiendusõpe“) valdkonnas (51 vastajat ehk 10,9%) **ettevalmistust**.

2.1. Õpetajate keeleoskuse toetamist soovinud õpetajad nimetasid nii lihtsalt eesti keele kursuseid/õpet ja/või nende kättesaadavuse parandamist, nende süstematiseerimist; tasuta kursuseid⁵⁸ töö ajal⁵⁹ või koolivaheajal⁶⁰ (sh „koos keelekümlusega“) – st erinevate vastajate soovid siin lahknesid – kui ka õpetaja koormuse vähendamist, et jääks aega eesti keele õppeks. Aga samas sooviti ka kursusi töövälisel ajal, kuid lisatasu (palgalisa) eest⁶¹.

Sooviti ka kursuseid nii vastavalt õpetaja keeleoskusele kui ka mitte vastavalt keeletasemele, vaid eesti keeles õpetatavale ainele⁶² ja/või võimalust külastada ühtaegu nii ainealaseid kui ka üldiseid eesti keele kursuseid.

Keeleõppesoovide hulgas olid ka nii intensiivkursused kui ka algajate kursused; aga sooviti ka (individuaalset) abi keeleoskajalt ning kurdeti keelepraktika (reaalse rääkimise võimaluste) vähesuse üle. Sooviti ka paremaid keeleõpetajaid ja kvaliteetsemaid kursuseid.⁶³

2.2. Lisaks üldisemale täiend- ja ümberõppimise vajadusele ja nendele variantidele, mida oli ankeedis (ankeedi küsimuses 21) palutud hinnata juba etteantud variantide põhjal, ning mida antud avatud küsimuse vastustes samuti sageli korraliti⁶⁴, mainiti õpetajate metoodiliste või ainealaste pädevuste parandamise vajalikkusele osutades konkreetsemalt ka

- metoodilist ettevalmistust konkreetse(te) aine(te) õpetamiseks eesti keeles (korduvalt, sh matemaatika ja loodusained)
- selliseid ümberõppekursusi, kus õpetajaid valmistataks ette konkreetsete (kohandatud) õpikute ja metoodikate kasutamiseks
- tunniteemade väljatöötamise metoodika õpet
- õpetust õpetajatele selle kohta, kuidas valmistada õpilasi eesti keeles eksameid sooritama
- teooria ja praktika ühendamist koolitustel

⁵⁸ „Arvestada õpetajatel eesti keele õppimine kohustusliku ettevalmistuse hulka, aidata maksta eesti keele kursuste eest ka sel juhul, kui tal on raske sooritada eksamit, kuid ta on käinud kursustel korralikult.“, „Eesti keele ja aine õpetamise alane koolitus peavad olema õpetaja jaoks tasuta.“

⁵⁹ Nt „aktiivne eesti keele õppimine otse koolis, tasuta ja töö ajal“, „eesti keele kursusi peab vaatama osana õpetajate koormusest“, „Õpetajad ise maksavad keelekursuste eest, keeleõpetajad ei ole eriti kompetentsed ja kursused viiakse läbi pärast tööd“

⁶⁰ Nt „Keele kursused vaheajal, suvel.“

⁶¹ Nt „Õpetajate eesti keelt õpetamine (rohkem tundi tööst vabal ajal) - makstud puhkus keele õppimiseks.“

⁶² „Soovitavalt lahutada kursused suundadele matemaat.; human., inimeseõpetus, jne. Praegu harjutame rühmades vastavalt keele tasemele“, „Eesti keele õppimine mitte taseme jaoks, vaid õpetamise jaoks.“

⁶³ „Õpetajad ise maksavad keelekursuste eest, keeleõpetajad ei ole eriti kompetentsed ja kursused viiakse läbi pärast tööd“, „palju sügavam õppimine eesti keele kursustel“, „eesti keele õpetamine õpetajatele reaalsete metoodikatega, mis võimaldavad keelt õppida, aga mitte vaid valmistada kategooria eksamiteks.“, „Kursustel peavad olema kvalifitseeritud eesti keele õpetajad, aga mitte need, kes oskavad seda rääkida. Rühmad peavad olema ühtlased keele teadmise suhtes.“ Samuti märkis üks õpetaja ankeedi lõpus lisakommentaari real, et „Ma õpin regulaarselt eesti keelt kursustel, kuid mingit eesti keele õpetamise metoodikat ma ei näe.“

⁶⁴ Vt õpetaja ankeeti eespool lisas 1.

- Eesti keele õpetajate ja eesti keeles õpetatavate ainete õpetajate ühiskoolitusi

Üks (eesti keeles mitteõpetav) võõrkeeleõpetaja soovis kvalifitseerituid õpetajaid filoloogilise haridusega ning selgelt väljatöötatud grammatika õpetamise metoodikat.

Mainiti ka seda, et kursused võiksid toimuda “mitmes vormis” ning osutati koolituste paindlikkuse tähtsusele – et eraldi saaksid õppida need, kes valdavad eesti keelt suurepäraselt, keskendudes pigem aine enda õpetamisele, mitte keelele. Samuti soovitati töötada välja kursuste süsteem (süsteemne ümberõppe kava) teemade kaupa, arvestades juba olemasolevaid kogemusi.

Täpsustuseks mainiti ka antud vastuserühmas kursuste-koolituste kvaliteetsust (nt „järjekindlad, metoodiliselt läbimõeldud ümberõppimised“), korrektsust, toimumist kas töö ajal (st mitte pärast tunde) või koolivaheajal; sooviti, et need oleksid tasuta.

2.3. Korduvalt osutati ka üldisemalt **kaadriprobleemile** või selle parandamise vajalikkusele. Sageli sooviti riigilt üldiselt kaadrialast tuge (nt “kaadrite olemasolu”, “piisava kvalifikatsiooniga töötajate tagamine” jms), kuid esitati ka konkreetsemaid väiteid. Ühelt poolt osutati korduvalt noorte õpetajate kooli meelitamise vajalikkusele. Teisalt väljendati korduvalt ka arvamust, et eesti keeles peaksid õpetama eestlased, osutades nii eestlaste venekeelsesse kooli meelitamise kui ka muukeelsete õpilaste õpetamise jaoks ümberõpetamise vajalikkusele.

3. Koolide finantsiline ja/või õpetajate tehniline toetamine (õpetamistingimuste parandamine tehnika või väiksemate õpperühmadega)

Antud osavastuserühma paigutusid nii üldised vastused laadis “materiaalset toetust”, “lisarahastust” või “[ülemineku] rahalist tagatust” kui ka konkreetsemad osutused niisugustele kooli tasandi lahendustele, mis eeldavad (riigipoolset vms) lisarahastamist. Viimaste hulgas mainiti peamiselt tehniliste võimaluste parandamist (sh selliste elementaarsete vahendite nagu kopeerimise ja printimise võimaluse ja projektori olemasolu), näiteks: “lisaraha paberiks koopiata jaoks”, “tehnilised vahendid (projektor jne)”, “tehniliste vahendite baas, [praegu] ei ole võimalust läbi vaadata presentatsioone ja materjale välja printida”, “Et kõikides gümnaasiumides oleksid kõik tingimused tundide läbiviimiseks: grafoprojektor, televiisor, arvuti, magnetofon jt ja igal õpetajal isiklik sülearvuti”, “ruumikas klass, meedia-projektor, SMART-tahvel, hea aparatuur (kõlarid muusika kuulamiseks), heliloojate portreed, näitlikud skeemid, ainesõnastikud tehniline varustatus”, “remont klassis, korralik mööbel, võimalus kasutada tehnikat”.

Paar õpetajat mainis väiksemates rühmades õpetamise vajadust. Osutati ka, et kasuks tuleks “vähesem mõjutamine ja suurem rahastamine”. Konkreetsemalt sooviti riigi materiaalsel toetust ka koolidevaheliste ürituste korraldamiseks (vt allpool p 4.2) ning õppevara muretsemiseks (“õppematerjalid, töölehed, töövihikud, meie aines kool, õpetajad ja õpilased peavad ise ostma. Riik ei finantseeri valikaine õppekirjanduse ostmist.”, “kooliraamatukogu eestikeelse (ilu)kirjandusega varustamine (vahendite eraldamine?)”).

4. Muud õpetaja toetamise viisid

Järgnevalt loetleme mõningatesse seesiselt mitmekesisematesse osavastuserühmadesse paigutatunud vastusetüüpe. Terviklikku ülevaadet vt eespool tabelis.

4.1. *Õpetajate koormuse vähendamine ja/või tasu suurendamine, inimväärne palk:*

- õpetaja normaalkoormuse vähendamine (palga säilitamisega) eestikeelseks õpetamiseks valmistumise (keelelise, ainealase, metoodilise täiendusõppe) ajal
- õpetaja normaalkoormuse vähendamine (palga säilitamisega) eestikeelse õpetamise ajal, arvestades märksa suuremat ajakulu tundide ettevalmistamisel
- õpetaja palga suurendamine (või lisatasu) eestikeelse õpetamise ajal, arvestades märksa suuremat ajakulu tundide ettevalmistamisel
- õpetaja palga suurendamine “et eestikeelne erialaspetsialist tahaks kooli tööle tulla ja need, kes on, jääksid”
- õpetaja töö väärtustamine; kvalifikatsioonikohase (“väärika”, “inimväärse”) palga maksmine

4.2. *Kogemustevahetamine teiste/eestikeelsete koolide/kolleegidega, stažeerimine/praktika eesti koolis:*

- materiaalsel toetusel koolivaheliste ürituste korraldamisel
- partnerlus eesti kolleegidega
- võimalus stažeerida / läbida praktikat eesti õppekeele koolis (*antud vastuserühma sagedasim soov*)
- Üheaine-õpetajate kogemuse vahetamine. Taoliste koolituste, kokkusaamiste, tundide külastamiste korraldamine.
- Aidata luua ühine võrgustik õpetajatele, kes õpetavad lapsi eesti keeles - luua foorum Internetis. Tuua õpetajaid rohkem kokku, et saaks kogemusi jagada.

4.3. *Pikem/mõistlikum üleminekuaeg / sujuvam, pikaajalisem ja rahulikum üleminek / mõistvam ja lugupidavam suhtumine riigi poolt*

- rohkem aega; mõistmist, kannatlikkust, planeeritust
- vastastikust austust
- protsessi nüansside mõistmist ja arvestamist; individuaalset lähenemist ülemineku kavas; objektiivset lähenemist küsimusele
- mitmeaastane sujuv üleminek; üleminekuaeg teisekeelse õppega harjumiseks (võimalus suhelda ka vene keeles); ülemineku teostamine nii hilja, kui võimalik
- aastate pikkune üleminek eesti keelele vastavalt sellele, kuidas ilmuvad õpetajad, kes täiuslikult oskavad ja on ettevalmistatud eesti keele õpetamiseks
- järelevalve puudumine; võimalus rahus töötada

4.4. Üldisemaid tähelepanu- või toetusevajadusi (sh väljaspool eestikeelset õpet)

Kommentaariks ankeedi lõpus (küsimus „*Kui Teil on omapoolseid täiendusi või arvamusi mõne ankeedis sisaldunud küsimuse kohta või käesoleva küsimustiku kohta tervikuna, siis kirjutage need palun siia*“) märgiti lisaks eeltooduile ka mõningaid muid toetusevajadusi⁶⁵:

- Õpetajale esitatakse põhjendamatuid ootusi: eesti keelekategoria vene keeles õpetamist ei mõjuta
- Õpetaja aega röövib paberitöö
- Õpitulemustele esitatavad ootused on liiga piiravad („*Õpetajal on ranged piirid, mis ei luba loovalt lähenema tundidele.*“)
- Õpetajaid peaks pensionile laskma hiljemalt 60. aastaselt

Osutati ka koolipsühholoogi madalale töötasule, aga samas tähtsusele just eestikeelsele aineõppele ülemineku ajal.⁶⁶

5. Riikliku ülemineku kava või õppekava tasandi muutusevajadused

5.1. Alternatiiv praegusele korraldusele üleviidavate ainete nimekirja mõttes / jätta üleminek ära / kriitika seniste otsuste/ülemineku sihtide suhtes:

- jätta üleminek ära; “loobuda sellest ideest, piisav on tulevikus kutseõpetus eesti keeles, kui riik on huvitatud hästi väljaõpetatud ja hea haridustasemega kodanikest”
- piisav on mõne aine üleminek eestikeelsele õppele
- eesti keelele võiks üle viia vaid neid aineid, mida õpilased suudavad (selles keeles) omandada; raskete ainete õpetamine jätta emakeeles
- vaadata veelkord üle eesti keeles õpetatavate ainete nimekiri (nt ühiskonnaõpetus, matemaatika on keeruline ka emakeeles)
- põhiaineid / täppisteadusi / loodusaineid peab õppima emakeeles

⁶⁵ Antud kommenteerimisvõimalust kasutas 83 vastajat. Hulk nendest väljendas oma kõlbelistel või pragmaatilistel põhjustel eitavat – üks või kaks vastajat ka pooldavat – suhtumist suuremamahulisse eestikeelsele aineõppele üleminekusse (või pooldavat suhtumist emakeelsesse haridusse), osutas ülemineku utoopilisusele või riigi ja koolide valmisoleku puudumisele või hoiatas ülemineku tagajärgede eest (nt õppimise taseme langus, õpilaste edasiõppimisvõimaluste ahenemine). Mitmed vastajad kommenteerisid mõnda konkreetset ankeediküsimust või enda pädevust ankeedi täitjana, mitmed väljendasid aga kahtlust ka anketeerimise kui niisuguse mõttekuses – kas siis põhjusel, et tegemist on asjaosaliste küsitlemisega tagantjäre, pärast otsuste vastuvõtmist („*Niisugust anketeerimist oli vaja läbi viia 15 aastat tagasi.*“) ning uurimistulemuste tegelikkuses niikuinii midagi ei muuda („*minu arvamus juba midagi ei tähenda, sest kõik juba on otsustanud, ning kõik suundub sellele, et vähendada vene laste konkurentsivõimelisust*“), või kuna „*Küsimustik on koostatud nii, et saada soovitud tulemust*“. Mitmed kommentaarid osutasid ka samadele toevajadustele, mida mainiti vastuseks vastavale küsimusele riigilt vajatava toe kohta. Käesolevas on välja toodud need toevajadused, mis eelmistele midagi juurde lisavad, nt puudutavad toevajadusi ka väljaspool eestikeelsele aineõppele üleminekut.

⁶⁶ “Kohtla-Järve koolide psühholoogid kuuluvad kohalikku omavalitsusse ja saavad palka 30% võrra vähem kui õpetajad. Lisaks mõnedes koolides psühholoogi palka vähendatakse, aga kas mitte sellel ajal (üleminek eesti õppekeelele, kriisis jne.) lastele ja kolleegidele on vajalik eriline abi ja toetus???”

- eesti keeles ei saa õpetada aineid, mille õpetajaid vastavas piirkonnas (nt geograafia Tallinnas) ei jätku isegi eestikeelsetesse koolidesse
- 60% eesti keeles on liiga palju
- õppeainete valik, mida eesti keeles õpetatakse, peaks jääma lapsele ja vanemale
- Mitte sundida eestikeelset õpet peale, soovijate jaoks moodustada (rohkem) eesti keele süvaõppega klasse
- säilitada vene kool

Nagu öeldud, väljendas ka ankeedi lõpus lisakommentaaride real hulk vastajaid oma kõlbelistel või pragmaatilistel põhjustel eitavat (üks või kaks vastajat siiski ka pooldavat) suhtumist suuremamahulisse eestikeelsele aineõppele üleminekusse (või pooldavat suhtumist emakeelsesse haridusse), osutas ülemineku utoopilisusele või riigi ja koolide valmisoleku puudumisele või hoiatas ülemineku tagajärgede eest (nt õppimise taseme langus, õpilaste edasiõppimisvõimaluste ahenemine). Üks eestikeelse aineõppe pooldaja, Ida-Virumaal õpetav eestlane, osutas lõpukommentaaris seevastu sellele, et riik peaks rohkem ilmutama poolehoidu sealsetele vene keelt kõnelevatele inimestele, näidates neile, et nad on Eesti Vabariigile vajalikud.⁶⁷

5.2. Enne mõtle, siis tee / täpsem ülemineku kava:

- alguses on vaja õpetada õpetajat
- ümber- ja täiendusõppe kursuste süsteem, arvestades olemasolevaid kogemusi
- Selgelt sõnastatud, konkreetseid ja üheselt mõistetavaid eesmärgi, järjepidevust ja rakenduskontrolli
- 1) üksikasjalik ülemineku programm 2) pidevad kursused õpetajate keelekvalifikatsiooni tõstmiseks 3) õigeaegne õppekirjandus
- Hiliskeelekümbel on läbimõttlemata⁶⁸

5.3. Õppekava – selle kohandamine, ainetundide hulga muutmine/suurendamine:

- kohandatud õppekavad
- enne kui juurutada seda üleminekut, on vajalik adapteerida õpikud ja õppekavad venekeelsete õpilaste õpetamiseks
- vastavat paindlikku riiklikku õppeprogrammi ja õppematerjali; spetsiaalseid kavasid ja adapteeritud õpikuid
- ainekursuste piiramine selleks, et õpetada eesti keelt vene koolis; lisatunnid aine jaoks või eesti keeleks

⁶⁷ “eestikeelsele õppele tuleb üle minna julgemalt, et Ida-Virumaal ja poolel Harjumaal ei tekiks Dnestriäärset Vabariiki. Eesti Vabariik peaks rohkem näitama üles huvi ja poolehoidu siinelavatele vene keelt kõnelevatele inimestele, et neis tekiks teadmine ja tunne, et on oma riigile vajalikud. Mida tähendab üks Eesti riik ilma Ida-Virumaata, ei kujuta ette. Nii et lugupeetud poliitikud, ministrid, haridustegelased – Teie tööpõld on lai. Tegutsege!”

⁶⁸ Ankeedi lõpus lisakommentaaride real täpsustas sama vastaja, et toetab varast keelekümbelust, kuid hilise keelekümbeluse osas peab ebaõiglaseks seda, et 2008. a riigieksamitöödel puudus märke selle kohta, et õpilane on õpinud keelekümbelusklassis.

- hariduse ümberhindamine, paljudes distsipliinides, sh metoodilistes arusaamades, mis peaks kaasa tooma süsteemse kursustena õppe koolides

Muude õppekavaga seotud reformide osas märgiti ankeedi lõpus “kõige valusama teemana” ära ka gümnaasiumiastme hindamine kursustena, ilma aastahinneteta, ning soovitati viia läbi uuring selle kohta, milliseid tulemusi see on andnud.

Mujal ankeedis väljendati ka vastuseisu põhikoolide ja gümnaasiumise lahutamisele ning gümnaasiumise arvu vähendamisele⁶⁹ ning osutati kutse- ja kõrghariduse probleemidele (kutsete piiratud valik, riigi teadmatus spetsialistide nõudluse osas).

5.4. Suurem rõhk eesti keele tundidele; suurem või varasem tähelepanu õpilaste eesti keele oskusele:

- Et eksami- ja kvalifikatsioonikeskus teadvustaks nende õpilaste olemasolu ja mõistaks, et nende keeleoskus jääb paratamatult alla eesti keelt emakeelena rääkivate õpilaste keeleoskusele
- õpilaste keeletase on väga erinev. Mõne lennu puhul tundub vajalik eelgümnaasiumi aasta keeleõppeks
- suurendada eesti keele tundide arvu 1.-3. kl, et laste keeleoskuse tase tõuseks ja nad saaksid gümnaasiumis pingevabamalt ainet õppida
- suurendada eesti keele tundide arvu, kuid mitte teiste ainete arvel; 5 kohustuslikku eesti keele tundi (iga päev) põhikoolis
- põhikoolis õpetada eesti keelt nii, et õpilased omandaksid kõrgtaseme; vaadata üle ning muuta ja parandada eesti keele õpetamise metoodikat; kvalifitseeritud õpetajad; eesti keelt õpetamise metoodikat 1-9 klasside jaoks, nii et gümnaasiumi õpilased oleksid valmis eesti keeles õppimiseks; Eesti keele õpikud võiksid olla raskemad ning hea oleks, kui õpetajatel oleksid õpikute juurde valmis kontrolltööd nagu eesti koolides
- Jätta haridus venekeelseks, kuid moodustada eesti keele süvaõppega klassid

Küsimuseplokki “Kuivõrd olulised on järgmised tegurid selleks, et eestikeelse aineõpetuse läbiviimine gümnaasiumis oleks tulemuslik?”⁷⁰ (täiendused vastusereal “muu”) juures mainiti õpilase toetamise võimalustena – lisaks tugevale või kakskeelsele perekonnale, keelekeskkonnale, õpilase soovile jms – ka *konsultatsioone õpilaste gruppidele, kes ei suuda keelt omandada ning tugiõpilast eesti koolist.*

⁶⁹ “Kes tuli mõttele, et gümnaasium peab valmistama ette inimesi ainult ülikooli jaoks? Paljud lapsed pärast 9ndat klassi ei ole veel otsustanud oma tulevase elukutse üle. Õppides gümnaasiumis nad teevad seda. Peale selle paljudes kutsehariduskoolides võetakse sisse keskhariduse baasilt. Õhtukool ei ole lahendus, sest need on nende jaoks, kes juba töötavad. Seal on vähem tunde. Kas te tahaksite, et teie 15-16aastane laps peaks sõitma edasi-tagasi teise kohta. Aga teie sel ajal muretseksite, kuidas temaga on. Missugune õigus on teil otsustada vanade eest, kus lapsed õpivad. Ja lisaks, mis saab vene lastega? Meil linnas on üks vene kool. Kes garanteerib, et meie lapsi võetakse eesti gümnaasiumitesse? Esiteks eesti gümnaasium võtab vastu oma põhikooli lõpetajad, aga saata last kooli, kuhu on vaja sõita 45 minutit ning lisaks keelekümbelse klassi, paljud ei taha.”

⁷⁰ Ankeedi küsimus nr 25.